

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1943.

Andra kammaren.

Nr 17.

Lördagen den 15 maj.

Kl. 4 e. m.

§ 1.

Föredrogos var efter annan följande Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionen, nr 237, angående förvärv för statens vattenfallsverks räkning av viss vattenrätt i Skellefte älv;

till jordbruksutskottet propositionen, nr 244, angående anslag till väg- och flottledsbyggnader å skogar i enskild ägo;

till statsutskottet propositionen, nr 245, angående anslag till uppförande av byggnader för järn- och metallforskning, m. m.;

till jordbruksutskottet propositionen, nr 246, angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område m. m.;

till bevillningsutskottet propositionen, nr 247, angående bemyndigande att förordna om uttagande av viss tilläggstull å druv- och stärkelsesocker m. m.;

till statsutskottet propositionerna:

nr 250, angående skjutfält för Bergslagens artilleriregemente m. m.; och
nr 251, angående ytterligare utgifter för försvarsändamål å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43; samt

till behandling av lagutskott propositionen, nr 252, med förslag till lag om villkorlig frigivning m. m.

§ 2.

Föredrogos var för sig följande på bordet liggande motioner; och remitterades därvid

till första särskilda utskottet motionen nr 374 av herr *Hedlund* i Östersund m. fl.; samt

till andra särskilda utskottet motionen nr 375 av herr *Janson* i Frändesta.

§ 3.

Herr statsrådet *Bergquist* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 249, med förslag till lag angående förlängd giltighet av gällande indelning i ortsgrupper jämlikt lagen den 28 juni 1935 (nr 434) om folkpensionering;

nr 253, med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 20 oktober 1939 (nr 732) med särskilda bestämmelser angående tillfällig vattenreglering;

nr 254, angående anslag till det civila luftskyddet för budgetåret 1943/44;
nr 255, angående anslag för budgetåret 1943/44 till kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning m. m.;

Andra kammarens protokoll 1943. Nr 17.

nr 256, med förslag till lag om ändrad lydelse av 2, 3, 5 och 6 §§ lagen den 24 mars 1916 (nr 90) angående verkställighet av straffarbete och fängelsestraff;

nr 259, angående lokaler för vissa vägförvaltningar m. m.;

nr 261, angående anslag för förvärv av aktierna i aktiebolaget Ceaverken, svenskt fotografiskt papper och film, m. m.; och

nr 262, angående medgivande att låta Svenska sällskapet för räddning av skeppsbrutne övertaga verksamheten vid lotsverkets livräddningsstationer på Gotland.

Dessa propositioner bordlades.

§ 4.

Interpellation. Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Herr **Hagberg** i Malmö, som anförde: Herr talman! Det på frivillighetens grund uppbyggda hemvärnets har med sin anslutning från skilda medborgargrupper på kort tid vuxit ut till en svensk folkrörelse av anmärkningsvärd omfattning. Hemvärnets militära betydelse har, allteftersom utbildningen fortskridit, starkt ökat, och det utgör nu enligt omdömet på sakkunnigt håll en betydelsefull del av vår försvarsberedskap.

Som känt ha hemvärnsmännen att i väsentlig omfattning själva eller genom lokala, icke statliga organisationer sörja för sin utrustning i vad densamma icke avser vapen eller uniform. Den nyligen påbjudna regleringen av sko- och lädermarknaden har skapat en viss oro inom hemvärnets led. Det har nämligen ännu ej tillkännagivits, om hemvärnsmännen, vilka på grund av sin tjänst måste se sina grövre skolon slitats relativt hårt, skola erhålla en extratilldelning av halvsulningar eller möjligheter att inköpa skodon för tjänsten. Under sådana förhållanden är det förklarligt, om de motse den närmaste tiden med bekymmer, eftersom en alltför hastig förbrukning av den tilldelade standardransonen måste utsätta dem för allvarliga svårigheter längre fram.

Givetvis måste det icke minst ur försvarets synpunkt vara att beklaga, om skoransoneringen skulle som en indirekt följd få ett minskat deltagande från hemvärnsmännens sida i de oundgängliga övningarna. Eventuellt kan räknas med även minskad anslutning till rörelsen.

Under sådana förhållanden får jag hemställa om kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet framställa följande fråga:

Har herr statsrådet uppmärksammat det bekymmersamma läge, vari hemvärnsmännen, vilka själva hålla sig med skodon för tjänsten, och hemvärnets övningsmöjligheter kommit genom den införda skoransoneringen, samt är herr statsrådet i tillfälle meddela, huruvida åtgärder komma att vidtagas för att kompensera hemvärnsmännen för den särskilt starka förslitning av deras privata skodon, som måste följa på grund av hemvärnstjänsten?

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 5.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets memorial, nr 8, angående granskning av de i statsrådet förda protokoll;

statsutskottets utlåtanden:

nr 102, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till avlöningsreglemente för de högre kommunala skolorna;

nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 104, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till tekniska läroverket m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 105, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för budgetåret 1943/44 till om- och nybyggnadsarbeten vid nomadskolorna jämte en i ämnet väckt motion;

nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till nybyggnad för högre allmänna läroverket i Haparanda m. m.;

nr 107, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1943/44 till Socialstyrelsen: Avlöningar till personal för verksamheten i allmänhet jämte i ämnet väckta motioner;

nr 108, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understödjande av dispensärverksamhet;

nr 109, i anledning av väckt motion angående utredning om inrättande av ett centralt statligt informationsinstitut i sociala frågor;

nr 111, i anledning av väckta motioner angående lektorn G. Montelins placering i löneklasse;

nr 112, i anledning av väckt motion om vissa dövtumprästers löneförhållanden;

nr 113, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen m. m. jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 114, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av statens sakrevision;

bevillningsutskottets betänkande, nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förlängning av giltighetstiden för vissa tilläggstullar;

sammansatta bevillnings- och första lagutskottets utlåtande, nr 1, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till skattestrafflag, m. m., dels ock en i ämnet väckt motion;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 52, i anledning av väckt motion om pension åt förre kontorsskrivaren G. A. Lindahl; och

nr 53, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning om årligt understöd åt förre städerskan vid riksdagshuset Anna Serafia Jonsson, född Persson;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 34, i anledning av väckta motioner angående lagstiftning mot den antisemitiska propagandan;

nr 35, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 (nr 3) om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m., dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 14 kap. 45 § strafflagen; och

nr 37, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar, dels ock i ämnet väckta motioner;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 25, i anledning av väckt motion om vidgad möjlighet för arbetsgivare att överflytta arbetsgivaransvaret till särskild arbetsföreståndare;

nr 26, i anledning av väckt motion om utredning rörande förekomsten av alkoholpåverkan vid olycksfall i arbete m. m.; och

nr 27, i anledning av väckta motioner om vissa ändringar i lagen om krigsskadeersättning;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplysningsverksamhet rörande forsknings- och försöksarbetet på jordbrukets område jämte i ämnet väckta motioner;

nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43, såvitt angår jordbruks-ärenden;

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av statens veterinärbakteriologiska anstalt m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade bestämmelser rörande fridlysning av björn och lo jämte i ämnet väckta motioner;

nr 34, i anledning av väckt motion angående främjande av nyodlingsverksamhet och samhällsbildning inom Norrbotten;

nr 35, i anledning av väckt motion angående utredning om de norrländska ägostyckningsinnehavarnas levnadsförhållanden och försörjningsbetingelser;

nr 36, i anledning av väckt motion angående förbud mot export av hästar;

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande att försälja viss kronan tillhörig fast egendom;

nr 38, i anledning av väckt motion angående utredning av frågan om att avgiftsfritt utarrendera myrslåttern under domänverkets förvaltning åt mindre jordbrukare;

nr 39, i anledning av väckt motion angående utredning om ökat statligt stöd för myrutdikning;

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder till stöd för de renskötande lapparna m. m.; och

nr 41, i anledning av väckt motion angående viss ändring i kungörelsen angående frivilligt bekämpande av tuberkulos hos nötkreatur;

andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 6, i anledning av väckt motion angående vidtagande av åtgärder för en effektiviserad yrkesvägledning för ungdom; och

nr 7, i anledning av väckt motion angående åstadkommande av bättre vägledning för den studerande ungdomen vid dess val av levnadsbana;

andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 8, i anledning av motion angående avveckling av systemet med riksarbetarna i skogsbruket; samt

andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 11, i anledning av väckt motion om viss ändring i kungörelsen angående utlännings vistelse i vissa delar av riket; och

nr 12, i anledning av väckt motion om utredning angående åtgärder för införande av deltidstjänst.

§ 6.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från bankoutskottet:

nr 212, i anledning av väckt motion om tilläggspension åt vissa förutvarande arbetare vid telegrafverket, m. m.;

nr 213, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående minskning av den för riksdagen avsedda upplagan av kommitté- och sakkunnigbetänkanden; och

nr 214, angående användande av riksbankens vinst för år 1942; samt

från första lagutskottet:

nr 202, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag ur kyrkofonden för budgetåret 1943/44 för biträde vid handläggning av boställsärenden och vad därmed äger samband;

nr 203, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående garnisonspastorns i Boden avlöningsförmåner m. m.;

nr 204, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning från kyrkofonden för övertalig personal vid domänverket;

nr 205, i anledning av väckt motion om lagstiftning angående åtgärder mot homosexualitetens samhällsfarliga yttringar m. m.; och

nr 206, i anledning av väckta motioner om en revision av varumärkes- och firmalagstiftningen.

Vidare anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 199, angående avfattningen av sådana Kungl. Maj:ts propositioner, som avse ändringar i gällande författningsbestämmelser;

nr 200, angående förbättrad lägre handelsundervisning m. m.; och

nr 201, angående utredning om en förstärkning av akademisk forskning och undervisning rörande samtida svenska samhällsförhållanden.

§ 7.

Justerades protokollsutdrag.

§ 8.

Avgåvos följande motioner, nämligen av:

herr *Hedlund* i Östersund, nr 376, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 252, med förslag till lag om villkorlig frigivning m. m.;

herr *Fröderberg m. fl.*, nr 377, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 223, med förslag till lag om allmänna vägar m. m.;

herr *Lindmark m. fl.*, nr 378, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 223;

herr *Lindmark*, nr 379, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 224, angående den statliga vägorganisationen samt vissa vägväsendet berörande anslagsfrågor; och

herr *Larsson* i Hede *m. fl.*, nr 380, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 224.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.12 e. m.

In fidem
Sune Norrman.

Tisdagen den 18 maj.

Kl. 4 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 11, den 12 och den 15 innevarande maj.

§ 2.

*Svar på
interpellation.*

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

T. f. chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Bergquist**, som anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Skoglund i Doverstorp till chefen för justitiedepartementet framställt förfrågan, huruvida han ärnade igångsätta utredning rörande hemskillnads- och äktenskapsskillnadsinstitutet.

Till svar härpå får jag i egenskap av tillförordnad departementschef anförda följande.

Enligt äldre giftermålsbalken kunde domstol döma till skillnad i äktenskap endast om ena maken blivit livstidsfånge eller grovt förbrutit sig mot den andra eller blivit obotligt sinnessjuk, eller också om mannen av ondska och ovilja övergivit sin hustru och rest utomlands samt hustrun därför ville skiljas. Dessutom ägde Kungl. Maj:t i särskilda fall dispensvis meddela tillstånd till äktenskapsskillnad. Utvecklingen medförde emellertid ett kringgående av lagen, varvid bestämmelsen om mannens övergivande av hustrun i strid mot dess ursprungliga mening av åtskilliga domstolar tolkades så, att bevisning endast fordrades om att mannen rest utomlands och att han själv medgav anledningen härtill vara ondska och ovilja. Härigenom kunde i själva verket äktenskapsskillnad vinnas, så snart makarna önskade det. Dispensvägen anlätades även i ganska många fall.

Dessa regler ersattes år 1915 med nu gällande bestämmelser om hemskillnad och äktenskapsskillnad. Även enligt nuvarande rätt kan skilsmässa vinnas, om ena maken gjort sig skyldig till svår förseelse mot den andra och i ett flertal andra speciella fall. Den vanligaste skillnadsgrunden är emellertid makarnas samstämmiga önskan. Om makarna äro ense om att de på grund av djup och varaktig söndring ej kunna fortsätta sammanlevnaden, äga de hos rätten utverka dom på sammanlevnadens hävande, hemskillnad. Vill endast endera maken skiljas på grund av att söndring inträtt, är han berättigad att erhålla hemskillnad, såvida ej med hänsyn till hans förhållande eller andra särskilda omständigheter ändock skäligen kan fordras, att han fortsätter sammanlevnaden. I sistnämnda fall skall domstolen alltså pröva förutsättningarna för skillnaden. Innan domstolen upptager en ansökan från båda makarna, måste medling dem emellan ha företagits av präst eller särskilt utsedd person. Om endast endera maken sökt hemskillnad, skall åtminstone försök till medling göras. Medlaren äger kalla makarna att sammankomma inför sig. Han skall på lämpligt sätt göra sig underrättad om anledningen till söndringen och söka förlika makarna. Sedan hemskillnad vunnits och därefter minst ett år förflutit, utan att makarna återupptagit sammanlevnaden, äger vardera maken påkalla upplösning av äktenskapet hos rätten, som då dömer till äktenskapsskillnad. Om däremot ma-

Svar på interpellation. (Forts.)

karna efter hemskillnaden åter flytta samman, förfaller verkan av hemskillnadsdomen.

En utgångspunkt för interpellantens framställning har varit, att antalet hemskillnader och äktenskapsskillnader starkt ökat under senare tid. Denna utveckling är emellertid icke ny. I själva verket har antalet skilsmässor befunnit sig i en oavbruten stegring från mitten av 1800-talet, då antalet årligen upplösta äktenskap i genomsnitt uppgick till mindre än 5 på 1,000 giftermål. Sedan steg motsvarande tal successivt och utgjorde i ungefärliga siffror under 1880-talet 8, under det första årtiondet av 1900-talet 15, under 1910-talet 26, under 1920-talet 45 och under 1930-talet 56. Även om dessa tal sålunda utvisa en betydande stegring efter den nya lagstiftningens genomförande, synes dock tendensen i stort knappast kunna återföras till den ändrade skilsmässolagstiftningen utan måste antagas bero på djupare liggande orsaker.

Emellertid har också framhållits, att livsförhållandena just nu, de allra senaste åren, kunna antagas hava varit särskilt ägnade att öka antalet skilsmässor genom männens långvariga bortovaro i militärtjänst och de pressande förhållandena i övrigt. För att närmare belysa detta antagande kan man lämpligen studera statistiken över hemskillnadsfrekvensen, där ju en utveckling på kort tid lättare bör kunna iakttagas. Under femårsperioden 1936—40 uppgick det årliga antalet hemskillnader i genomsnitt till 3,762. För vart och ett av åren 1939—1942 utgjordes motsvarande tal av respektive 4,051, 3,775, 4,377 och 5,091. Särskilt under det sist förflutna året har ökningen alltså varit avsevärd. I vad mån denna utveckling hänför sig till de speciella krisförhållandena, är dock vanskligt att uttala sig om. En annan omständighet, som kan tyda på allvarliga missförhållanden, är att antalet processer om äktenskaplig börd visat en tydlig ökning under de senaste åren. Eftersom det dock därvidlag fortfarande rör sig om ett ringa antal, kunna dock inga mera bestämda slutsatser dragas härav.

Vad än orsaken kan vara till den ständiga ökningen av antalet skilsmässor, är dock denna utveckling ägnad att framkalla bekymmer. Familjen är den naturliga formen för individens liv och särskilt för barnens vård och fostran. I klart medvetande om de värden, som denna institution medför både för den enskilde och för samhället, hava statsmakterna under senare år på olika sätt understött familjebildningen och drivit en familjevårdande socialpolitik. Förvisso vore det också av den största betydelse, om man kunde motverka det hot mot familjeinstitutionen, som en fortskridande stegring av skilsmässofrekvensen skulle kunna utgöra.

Såsom interpellanten berört har denna fråga blivit föremål för framställning från 1941 års allmänna kyrkomöte. I en motion till detta kyrkomöte påyrkades utredning om lagstiftningsåtgärder för att förebygga otillräckligt motiverade skilsmässor m. m. Kyrkolagsutskottet hemställde, att motionen icke måtte föranleda någon kyrkomötets åtgärd. Kyrkomötet däremot anhöll, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning rörande sådana tillägg och ändringar i gällande lagstiftning, särskilt med hänsyn till medlingsförfarandet och hemskillnadsinstitutet, som kunde vara ägnade att förebygga otillräckligt motiverade skilsmässor och stärka äktenskapets ställning i folkmedvetandet, detta såsom förutsättning för bibehållandet av de nuvarande bestämmelserna för den kyrkliga vigseln, samt framlägga de förslag, som av en sådan utredning kunde föranledas.

Denna framställning från kyrkomötet liksom interpellantens fråga utgår från den uppfattningen, att tendensen till ökad skilsmässofrekvens skulle kunna motverkas genom ändringar i den nuvarande lagstiftningen. Dock har knappast från något håll gjorts gällande, att ett mer eller mindre omfattande för-

Svar på interpellation. (Forts.)

bud mot äktenskapsskillnad borde införas. Såväl inom kyrkomötet som i interpellantens framställning har tvärtom understrukits, att det endast varit fråga om att hindra förhastade eller eljest otillräckligt motiverade skilsmässor.

Såsom framgår av min tidigare redogörelse har den nu gällande lagstiftningen givit makar, som äro ense om att skiljas, en rätt att få sitt äktenskap upplöst. Att låta en domstol mot makarnas samstämmiga önskan tvinga dem att fortsätta äktenskapet synes icke heller vara lämpligt. Om endast endera maken vill skiljas, har däremot domstolen enligt nuvarande lag en prövningsrätt, som dock mera sällan torde begagnas. Interpellanten hävdar, att särskilt under nuvarande onormala förhållanden det kan finnas anledning att icke utan vidare låta ena maken genomdriva skilsmässa mot den andres önskan. Jag delar denna uppfattning och menar alltså, att domstolarna icke böra underlåta att verkställa den prövning, som lagen här förutsätter. Dock måste det naturligtvis fordras starka skäl för att tvinga någon att leva kvar i ett äktenskap.

För att hindra makar från att i dessa viktiga frågor träffa förhastade avgöranden har lagstiftningen påbjudit dels den obligatoriska medlingen och dels den ettåriga väntetid, som måste förflyta mellan hemskillnaden och äktenskapsskillnaden.

Man kan självfallet i regel icke vänta, att ett medlingsförfarande skall kunna förhindra skillnad i ett äktenskap, där en allvarlig och djupgående söndring uppstått. Men just i sådana fall, som det här är fråga om, nämligen då makarnas beslut att skiljas grundar sig på ett förhastat avgörande, kan ett förlikningsförsök av en utomstående person, för vilken båda makarna kunna hysa förtroende, ej sällan medföra åsyftad verkan. Det föreligger ingen statistik över resultatet av utförda medlingar, men åtminstone vissa medlare ha kunnat förlika en avsevärd del av dem som sökt deras bistånd. Förutsättningen för att medlingsförfarandet skall kunna fylla sin uppgift är emellertid, att det bedrives på åsyftat sätt och icke får nedsjunka till en tom formalitet. Det kan tänkas, att medlaren skulle ha en uppgift att fylla även under hemskillnadstiden, men att göra en fortsatt medling obligatorisk skulle dock möta stora svårigheter.

Det andra hinder, som den nu gällande lagstiftningen uppställt mot förhastad upplösning av äktenskap, är den ettåriga hemskillnadstiden. Inom kyrkomötet har framförts tanken på en förlängning av denna tid till ett och ett halvt eller två år. Tidslängden är naturligtvis i viss mån godtycklig. Även ett år är emellertid en avsevärd betänketid, och jag tvivlar på att någon egentlig förbättring av tillståndet skulle kunna vinnas genom en sådan förlängning som nyss angivits.

Inom kyrkomötet har även satts i fråga att förhindra upplösning av äktenskap, som endast varat en kort tid. Härmed har bl. a. avsetts att skapa en motvikt till det förhållandet, att förhastade skilsmässor förekomma särskilt ofta i nya äktenskap, innan makarna hunnit anpassa sig efter sammanlevnadens krav. I andra fall, som ej torde vara alltför sällsynta, förhåller det sig emellertid så, att mycket allvarliga skäl för skilsmässa visa sig föreligga kort efter ett äktenskaps ingående. Det kan då röra sig om förhållanden av sådan natur, att makarna ej gärna vilja yppa dem inför domstol, och att någon bevisning ej kan förebringas. Med hänsyn härtill synes det knappast möjligt att skilja mellan sistnämnda fall, där en upplösning av ett nyligen ingånget äktenskap är väl motiverad, och andra, där en minimitid för äktenskapets bestånd skulle kunna motverka förhastade skilsmässor. För att hemskillnad skall beviljas förutsättes emellertid alltid, att det skall föreligga en söndring, som verkligen är av bestående natur. Med hänsyn till de omständigheter, som jag nu berört,

Svar på interpellation. (Forts.)

synes det knappast böra krävas en viss tids äktenskap, innan hemskillnad beviljas.

Ikke heller eljest kan jag för närvarande se någon lämplig och framkomlig väg att genom ändring av de nuvarande lagbestämmelserna motverka tendensen till ökning av antalet skilsmässor. Jag är alltså icke beredd att igångsätta en sådan utredning, som interpellanten avsett. Man bör också — såsom interpellanten själv framhållit — undvika att överskatta lagstiftningens möjligheter att inverka på dessa förhållanden. Jag framhöll redan inledningsvis, att den utveckling, som hittills ägt rum, i stort sett icke kan antagas ha berott på skilsmässolagstiftningens gestaltning utan snarare framträtt i strid mot lagens ursprungliga innebörd. De djupare liggande faktorer, som orsakat den hittillsvarande utvecklingen, behöva dock icke alltid verka i samma riktning. En socialpolitik, som särskilt tager sikte på familjens behov, kan utöva ett gynnsamt inflytande, och man får hoppas, att den starka livsvilja hos vårt folk och den ökade värdesättning av familj och barn, som tydligt givit sig tillkänna under de senaste åren, skola visa sig mäktiga att motverka de upp-lösande tendenserna.

Härefter yttrade:

Herr Skoglund i Doverstorp: Herr talman! Jag ber att få tacka för statsrådets svar. Det ger uttryck åt förståelse för det allvarliga samhällsproblem, som ett avsevärt ökat antal skilsmässor utgör, men tyvärr slutade det med att statsrådet avböjde verkställandet av den utredning, som kyrkomötet begärt i frågan.

I min interpellation framhöll jag, att antalet hemskillnader från 1940—1941 ökat med 600 och 1941 utgjorde 4,377, vilket är nära nog en tredubbling mot medeltalet för åren 1921—25. Nu meddelar statsrådet i sitt svar, att antalet hemskillnader för året 1942 är 5,091, vilket betyder en ytterligare ökning av 714. Den utveckling som dessa siffror belysa är, såsom statsrådet själv anför, ägnad att framkalla allvarliga bekymmer, icke minst mot bakgrunden av statsmakternas intresse för familjebildning och deras strävan att på olika områden understödja denna. Härom gjorde statsrådet själv ett uttalande som jag fäste mig vid: »Förvisso vore det också av största intresse, om man kunde motverka det hot mot familjeinstitutionen, som en fortskridande stegring av skilsmässofrekvensen skulle kunna utgöra.» Detta uttalande sammanfaller nära med vad som yttrades under överläggningarna vid kyrkomötet.

Statsrådet Bergquist övergick sedan till en mycket ingående diskussion av möjligheterna att genom ändrad lagstiftning uppnå resultat i önskvärd riktning. Hans resonemang utmynnade i ett antagande, att man på lagstiftningens väg knappast kunde uppnå någon ändring. Eftersom det enligt min mening dock torde stå åtskilligt att vinna genom praktiskt betonade åtgärder, som måhända äro föga juridiskt vittutseende, skall jag tillåta mig att framföra några synpunkter beträffande avigsidorna i vårt nuvarande skilsmässoförfarande.

Vid tillkomsten av de nuvarande lagreglerna menade man, att hemskillnadsåret skulle ha den uppgiften att förmå makarna till eftertanke, samt att denna eftertanke ofta skulle kunna leda till att makarna fortsatte sitt äktenskap. Det torde vara obestridligt, att hemskillnaden i allmänhet ej har fått denna betydelse, utan att när hemskillnaden väl erhållits blir faktiskt också skillnaden mellan makarna definitiv. Det synes därför värt att undersöka, huruvida ej antingen hemskillnadsinstitutet eller också någon annan del av skillnadsförfarandet kunde förstärkas, så att den avsedda verkan ernåddes, nämligen att hindra makarna från förhastade beslut.

Svar på interpellation. (Forts.)

Ehuru jag ej anser uteslutet, att även reglerna för själva hemskillnaden skulle kunna något jämkas i önskad riktning, har jag härvid närmast trott den rätta utvägen vara att förstärka medlingsförfarandet. Det måste erkännas, att medlingen ej alltid tagits på rätt sätt. Ofta har den blivit en ren formsak utan djupare mening. Å andra sidan är det riktigt, som statsrådet uttalat, att vissa medlare kunnat förlika en avsevärd del av dem som sökt deras bistånd. Just detta visar emellertid, att på denna väg värdefulla resultat kunna ernås. Medlarna borde bli medvetna om sin egen makt. De borde ej känna sig skyldiga att avsluta medlingen vid makarnas första besök utan anmana makarna att tänka på saken och komma igen först efter en viss kortare tid. Dylika uppmaningar ske visserligen ofta redan nu och kunna även åstadkomma förlikning. En medlare som låter medlingen bli en verklig medling kan emellertid nu få erfara, att makarna gå till en annan medlare, som — för att citera ett uttryck som fällts vid ett visst tillfälle — »ej gör så många svårigheter». På denna punkt yttrade statsrådet: »Förutsättningen för att medlingsförfarandet skall kunna fylla sin uppgift är emellertid, att det bedrives på äsyftat sätt och icke får nedsjunka till en tom formalitet.» Ja, detta är just någonting som man enligt min uppfattning borde undersöka. Jag skulle kunna göra till mina några ord, som yttrades av en av motionärerna vid kyrkomötet, nämligen fru Lutteman. Hon yttrade följande: »Medlaren får icke, såsom nu ofta är fallet, fungera som ett slags engångsföreteelse. Vanligtvis är det så, att sedan det viktiga papperet är undertecknat behandlas saken i fortsättningen som en rent formell angelägenhet. Det är visst icke alltid så, att båda parterna verkligen tvingas att infinna sig. Domstolen inbjuder faktiskt härigenom till att behandla frågan rent mekaniskt, vilket också sker. Det vore i högsta grad önskvärt, att medlingsinstitutionen bleve effektivare. Medlaren bör fortsätta att ha kontakt med makarna även under det kommande prövoåret. Han borde i viss mån likna vad vi på andra områden kalla för kuratorer, ehuru de båda begreppen naturligtvis icke täcka varandra. Det vore säkert icke ur vägen, om man hölle dörren öppen för ytterligare medling, innan hemskillnadsåret gått till ända och skilsmässan blivit ett faktum. På så sätt skulle hemskillnadsåret behålla den karaktär av prövoår, som lagstiftarna vilja giva det.» Så långt fru Lutteman, vilkens yttrande jag i allt väsentligt kan instämma i.

Det andra hänseende i vilket jag ifrågasätter ändring avser de fall, där endast den ena maken vill skiljas. Statsrådet anförde, att domstolen i dylika fall endast mera sällan torde begagna sin prövningsrätt. Det förhåller sig nog rent av så, att domstolen endast i sällsynta undantagsfall nekar en make skilsmässa, när den andra maken på det ivrigaste bestrider. Det har gått så långt, att om medlare söker att få den make som vill skiljas att avstå därifrån, svaret ofta blir, att han eller hon har rätt att skiljas. Statsrådet uttalade härvidlag, att domstolarna icke böra underlåta att verkställa den prövning, som lagen förutsätter. Jag tyckte mig i detta uttalande kunna spåra ett erkännande från hans sida av att domstolarna alltför sällan utöva denna prövningsrätt. Det förefaller mig då, som om departementschefen borde kunna vara med om någon jämkning av lagen för att göra prövningen till en realitet.

Lagstiftningens möjligheter att inverka på detta förhållande böra givetvis icke överskattas. Här är det emellertid ej bara fråga om att genom lagstiftning ändra människans allmänna syn. Vad det först och främst gäller är att hindra makar från att förhastat göra dumheter och därigenom göra sig själva och sina barn olyckliga. Det gäller att få makarna att i lugn och ro tänka igenom saken, innan de begära hemskillnad, som i praktiken ofta är lika med skillnad. Det ödesdigra i sådana beslut har jag haft särskilt goda tillfällen att observera i mitt tidigare arbete i ungdomsfängelsenämnden. Jag blev

Svar på interpellation. (Forts.)

av justitieministern för några år sedan insatt såsom ledamot i denna nämnd, vilken jag sedermera har lämnat. Jag har under detta arbete särskilt fäst mig vid huru illa de s. k. skilsmässobarnen kunde få det i livet. Det förefaller, som om de hade ett väsentligt sämre stöd att falla tillbaka på, när svårigheter uppstå, än till och med de s. k. oäkta barnen. Jag har gjort samma iakttagelser på andra områden av socialt arbete. Det är, herr statsråd, dessa mina personliga erfarenheter som i hög grad äro orsaken till mina förfrågningar hos justitieministern.

Jag skulle sätta stort värde på om t. f. justitieministern, som jag har förmanen att känna från andra lagutskottet såsom en mycket kunnig, uppslagsrik och socialt intresserad jurist, kunde finna någon framkomlig väg att söka påverka rättegångsförfarandet i den riktning, som han själv tydligen är inne på, och vidare ville pröva vilka möjligheter som föreligga att förbättra och fördjupa medlingsförfarandet. Jag tycker, att det är en alltför defaitistisk stämning inför ett svårt samhällsont, som präglar sista delen och utgör själva slutresultatet av statsrådets svar. Det är sant, att man får hoppas, att den starka livsvilja hos vårt folk och den ökade värdesättning av familj och barn, som tydligt givit sig till känna under de senaste åren, skola visa sig mäktiga att motverka de upplösande tendenserna. Men det vore dock helt säkert påkallat att göra en undersökning och ett överbäggande av hur man skulle kunna förstärka verkningarna av dessa goda krafter med något återhållande moment beträffande skilsmässoförfarandet, som dock intar en så central plats i vår familjelagstiftning.

T. f. chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Bergquist**: Herr talman! Jag behöver icke ytterligare utveckla vad jag sade i mitt svar, att jag delar interpellantens uppfattning att stegringen i skilsmässofrekvensen är av ondo. Frågan gäller ju icke heller den saken utan huruvida man på lagstiftningens väg kan göra något åt saken eller ej. I sitt anförande framhöll nu herr Skoglund i Doverstorp, att det egentligen var på två områden, som man skulle kunna tänka sig att ingripa genom lagstiftning. Det ena gällde effektivisering av medlingsförfarandet och det andra att stärka domstolarnas prövningsrätt, då den ena maken vill ha skillnad men icke den andra.

Jag sade i mitt svar, att jag ansåg medlingsinstitutionen ha stor betydelse, och att det är angeläget, att medlaren icke betraktar sin uppgift som en ren formalitet utan försöker vinna parternas förtroende och försöker se, om det finns några förutsättningar för äktenskapets fortsättande. Man har också, då det gäller att välja kretsen av dem, som tjänstgöra såsom medlare, försökt tillgodose dessa synpunkter. I regel är det präster, som tjänstgöra såsom medlare. Stundom utse vederbörande myndigheter särskilda medlare i äktenskapstvister. Jag är övertygad om att myndigheterna därvidlag verkligen ha lagt ned mycket stor omsorg på att välja personer, som ha förståelse för denna sin uppgift. Förutom dessa kategorier av medlare kan även domaren i särskilda fall utse viss person till medlare. Då det blir fråga om att utse medlare under sådana omständigheter, lägger man nog också ned särskild omsorg på att få personer, som ha parternas förtroende och som kunna utföra detta mycket ömtåliga värv på ett tillfredsställande sätt.

Herr Skoglund i Doverstorp framhöll, att man väl borde kunna tänka sig att — om icke direkt ålägga medlare — så dock rekommendera dem att icke tala med parterna blott en gång utan att göra det kanske flera gånger. Omständigheterna i de olika fallen äro emellertid mycket skiftande. En klok och erfaren medlare ser nog nästan vid sitt första sammanträffande med parterna, om det överhuvud taget finns någon som helst anledning att försöka sträva efter att hålla ihop äktenskapet. Han kan säkerligen vid första samtalet med parterna

Svar på interpellation. (Forts.)

få klart för sig, om det är meningslöst att göra något och om det endast skulle bli en formalitet att upprepa samtalet. Jag vet emellertid, att det finns medlare, som då de vid första samtalet med parterna få den uppfattningen, att det hela kanske skulle kunna rättas till, också skjuta på medlingen. De säga åt parterna att tänka över saken en tid för att sedan komma igen. Jag tror alltså, att redan med nuvarande lagstiftning kan medlaren i de fall, då det finns anledning att arbeta för äktenskapets fortsättande, också åstadkomma mycket.

Däremot tror jag icke på den utväg, som herr Skoglund i Doverstorp använt, nämligen att man skulle se till att medlaren även under hemskillnadstiden skulle hålla kontakt med makarna och tjänstgöra såsom något slags kurator för dem. Att under hemskillnadstiden uppehålla kontakten med parterna, tala med dem och försöka få dem att återvända till äktenskapet är nog i allmänhet ganska utsiktslöst och skulle säkerligen bli en mycket otacksam uppgift för medlaren. Jag tror alltså, att man bör stanna vid att rekommendera de ämbets- och tjänstemän, som tjänstgöra såsom medlare, att verkligen försöka bilda sig en klar uppfattning om det finns anledning att söka förmå parterna att fortsätta äktenskapet och att, om de därvid komma till det resultatet, att det finns anledning härtill, också försöka arbeta för att nå det målet.

Den andra ågård, som herr Skoglund ville rekommendera, var att man starkare än hittills skulle hos domstolarna på ena eller andra sättet inskräpa vikten av att de begagna den prövningsrätt, som enligt lag tillkommer dem. Det är emellertid en mycket ömtålig sak. I mitt svar gav jag uttryck för den uppfattningen, att domstolarna nog äro mycket försiktiga med att använda den rätt, som nu tillkommer dem att vägra skilsmässa, då den ena parten bestrider detta. Jag kan från min egen ganska mångåriga erfarenhet som domare säga, att det är mycket sällan, som man i en domstol känner sig benägen att motsätta sig en äktenskapsskillnad, när den ena parten är absolut bestämd på att äktenskapet skall upphöra. Det skall föreligga särskilda omständigheter, om domstol i ett sådant fall skall säga, att vi vägra att döma till skillnad i detta äktenskap. Man får ju komma ihåg, att domstolen tar på sig ett ganska stort ansvar i sådana fall. Domstolen kan bedöma saken helt felaktigt.

För egen del brukade jag knappast använda denna möjlighet att vägra äktenskapsskillnad annat än i fall, då parterna hade levat mycket länge tillsammans. Det händer någon gång, att makar, som kommit upp i 60-årsåldern, vilja skiljas av någon ganska oväsentlig anledning, och då tyckte jag för min del, att då kunde man ta risken att säga, att har ni kunnat leva tillsammans i 30 år, kan ni nog också göra det till livets slut. Det är emellertid en mycket svår och mycket grannliga uppgift, som domstolarna här ha att fullgöra, och jag vill icke rekommendera domstolarna att i ökad utsträckning vägra upplösning av äktenskap, när den ena parten vill skiljas. Det måste bli en prövning i varje särskilt fall, och det måste starka skäl till för att man skall avvisa en sådan begäran.

Detta var alltså de två vägar, som herr Skoglund i Doverstorp pekade på. Jag måste säga, att även vad herr Skoglund anförde visar, som jag sade i mitt svar, att man nog har mycket små möjligheter att på lagstiftningens väg motverka den tendens, som föreligger. Men får nog söka sig fram efter andra vägar om man vill komma fram till ett bättre sakernas tillstånd.

Herr Nilson i Eskilstuna: Herr talman! Interpellanten har i sin interpellation med rätta betecknat denna fråga som mycket viktig för vårt land och för vårt folk. Vi äro ju alla överens om att sammanhållning i hemmet och i äktenskapet har den allra största betydelse för ett folk, och att lösa seder på

Svar på interpellation. (Forts.)

detta område straffa sig hårt på de närmast berörda parterna och kanske i än högre grad på barnen, när sådana finnas. Längre har ju skilsmässofrekvensen varit beklagligt hög hos vårt folk, och vi fingo också här av herr statsrådet höra siffror, som i sanning voro skrämmande. Många människor i vår tid se på äktenskapet såsom enbart ett experiment för sammanlevnad, som sedan utan större svårighet kan upphöra. Man hör ju understundom människor resonera — jag har hört det själv — när de äro färdiga att träda in i äktenskap, att »ja, går det icke, så skiljas vi åt, det är icke mer med den saken».

De så kallade krigsvigslarna, som väl i första hand avsågo att legitimera förbindelser, när krigstjänstgöring lade hinder i vägen för den vanliga proceduren, ha onekligen missbrukats. Många unga människor ha därigenom lockats att utan moget övervägande ingå äktenskap, därför att det var så lätt att få vigsel, och därför att de visste, att det var ungefär lika lätt att komma ifrån varandra igen, om de tröttnade på sammanlevnaden. Om man kunde få en statistik över krigsvigslar och skilsmässor, skulle siffrorna säkerligen bekräfta detta mitt påstående.

Det finns väl ingen förnuftig människa, som vill bestrida, att det ledsamt nog finns många motiverade skilsmässor. När parterna äro absolut omaka och söndringen mellan dem, som det heter, är djup och varaktig, måste man ha ett skilsmässoinstitut för att reglera förhållandet, men därifrån och till att låta trafiken på skilsmässomarknaden fortgå obehindrat är ett långt steg. För närvarande synes ju respekten för äktenskapet vara på väg att totalt spolieras. Man byter i vissa kretsar makar ungefär som välsituerade personer byta kostymer.

För kort tid sedan skulle någonstades i vårt land en chefsbefattning tillsättas. En av de män, som det därvidlag var fråga om, hade på nu ifrågasvarande område klart visat sig ha handlat lättvindigt. Han hade gift och skilt sig om vartannat i ganska rask takt. Regeringen ansåg emellertid detta icke vara något hinder för honom att få den befordran, som han eftersträfvade, trots att befattningen krävde mycket starka personliga egenskaper. Det gällde som sagt en viktig chefsyssla.

Det är väl ingen, som påyrkar några inhumana metoder på detta område eller att skilsmässomöjligheter skulle förhindras, men vägen till skilsmässa kunde kanske göras något mera törnbeströdd än vad den nu är. Nu blir det oftast endast en affär på papperet med namnunderskrifter från parterna. Vad författningen säger blir oftast en ren formalitet. En väl honorerad advokat sköter om alltsammans, och parterna själva äro skyddade från en hel del av de obehag, som de annars måste konfronteras med. Det vore icke ur vägen att i vissa falla ålägga personlig inställelse inför domstol. Jag tror icke, att man för närvarande ålägger parterna personlig inställelse, men det är möjligt, att om sådan vore obligatorisk, skulle åtskilliga fundera ytterligare på saken och misstämningen under tiden gå över. En gammal och erfaren domare har säkerligen större möjligheter att väcka ansvarskänsla och besinning än en förundersökande ung jurist och kanske i vissa fall också större än vad en ganska ung och oerfaren prästman har.

Jag kan icke, herr talman, underlåta att beklaga, att kyrkomötets väl motiverade framställning i denna fråga blivit lagd åsido i justitiedepartementets rymliga portfölj. Där synas många behjärtade framställningar ha fått evig vila, framställningar som varit värda ett vida bättre öde. Man har sagt, att det statsfinansiella läget icke tillåter några utredningar, men det borde väl icke behöva bli så kostsamt att en liten smula granska denna fråga och ta litet grundligare på den enligt kyrkomötets önskan. Det har, herr talman, på

Svar på interpellation. (Forts.)

sistone talats mycket om vår andliga beredskap, och man har sagt, att den är lika betydelsefull som den materiella. Denna fråga tillhör enligt min mening onekligen vår andliga beredskap.

I detta anförande, varunder herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, instämde herr *Sandberg*.

Herr **Staxäng**: Herr talman! När denna interpellation väcktes, märkte man granneligen i pressen vilket gensvar den fick långt ute bland de breda lagren. Jag måste tyvärr framhålla, att jag tror, att nu i stället i viss mån en besvikelse kommer att göra sig gällande, när man får del av statsrådets rätt negativa svar i denna mycket viktiga samhällsfråga.

Denna fråga är icke blott en skilsmässobarnens sak. Man har, som herr Skoglund i Doverstorp här framhöll, sett upprörande exempel på hur dessa barn så att säga lämnas vind för våg under barndoms- och ungdomstiden av sina egna föräldrar. Frågan är emellertid också, såsom man tydligt märkte på de yttranden, som kommo från kvinnohåll under kyrkomötet, icke minst en kvinnornas sak. Kvinnorna övergivas ofta vid dessa skilsmässor på det mest brutala sätt. Visserligen skall man icke bara stämpla den ena parten, men jag vågar påstå, att icke minst för kvinnorna är det nödvändigt att få till stånd en skärpning av lagstiftningen, så att man icke skall behöva fortsätta med det otrygghetstillstånd, i vilket ofta kvinnorna nu måste finna sig.

I likhet med departementschefen och interpellanten är jag fullt medveten om den begränsning, som en lagstiftning har på detta område och som den alltid måste vidkännas. Då de människor bli allt färre och färre i vårt land, som när de träda in i äktenskapet fatta detta såsom ett heligt förbund, då är det också tydligt, att skilsmässornas antal måste ökas. Den saken tycker jag man måste ha klar för sig. Äktenskapet såsom ett oupplösligt förbund för livet vilar ju — jag vågar uttala det även i denna debatt — på kristen grund. Vill samhället, att dess individers äktenskap skola bli av bestående art, då måste också förstahandsuppgiften från samhällets sida bli att medverka till att samhällsmedlemmarna få en verklig fostran till kristet ansvar. Jag tror, att detta är förutsättningen för att en lagstiftning på detta område skall kunna verka effektiv. Jag tror, att jag kan våga påstå — och det gäller icke blott på detta område — hur ofta själva lagstiftningen har en livgivande växelverkan med kristendomens grundsanningar. De komplettera varandra. Jag skulle vilja tillspetsa saken så, att förr, då man från samhällets sida strävade efter att fostra individen till kristligt ansvar, kunde man kanske rent av tolerera en viss svaghet i lagstiftningen, men nu då detta förstnämnda allt mer och mer börjar försvinna kommer man oundvikligen fram till att man måste skärpa lagstiftningen, om det icke skall bli en fullständig upplösning. Detta stod också klart för 1941 års kyrkomöte. En av vårt lands mest dugliga biskopar framhöll också då med all rätt, hur en betydelsefull paragraf i giftermålsbalken rent av kan tolkas och betraktas såsom en rättighet att få skillnad. Han framhöll vidare, att en felaktig lagstiftning kan sänka den allmänna uppfattningen om äktenskapet, och han vågade till och med uttala den meningen, att det är detta som har skett.

Nu frågar man sig: på vilka punkter skall en skärpning av denna lagstiftning kunna komma till stånd? Jag medger villigt, att den kritik som statsrådet framförde eller, vi kunna säga hans tvekan inför att skärpa lagstiftningen på vissa punkter var ganska bärande. Det kan man icke komma ifrån. Jag kan emellertid icke dela hans uppfattning, då det gäller att göra den fortsatta medlingen obligatorisk. Jag tror, att vi nödgas gå fram på den

Svar på interpellation. (Forts.)

vägen, att medlaren icke blott blir knuten till sitt arbete under en viss tidpunkt utan även att han bör fortsätta medlingen under hemskillnadstiden.

Vidare vill jag framhålla en sak, som framförts vid kyrkomötet. Skulle man icke kunna tänka sig det ordnat på samma sätt som i Norge och Danmark, där man måst förlänga hemskillnadstiden till två år? Jag tror nämligen, att man icke kan komma ifrån det faktum, att skall man komma någon vart med en lagstiftning på detta område måste man göra det svårare för individerna att skiljas. Hur brutalt det än ibland kan verka i enskilda fall, tror jag dock, att om man betraktar saken generellt, som vi härvidlag måste göra, nödgas man försvåra för vederbörande att skiljas, om man verkligen vill åstadkomma någon effekt.

Sedan har också vid kyrkomötet framförts en annan sak — jag vet icke, om den berörts förut i debatten — nämligen att man skulle förhindra upplösning av äktenskap, som varat endast en kort tid, och detta icke minst därför att det av statistiken framgår, att skilsmässor komma till stånd oftast under de första åren efter äktenskapets ingående. Då kan det knappast ske efter moget övervägande, och man kan näppeligen komma och tala om djup och varaktig söndring.

Det var på en punkt i statsrådets svar som jag fann en positiv inställning från hans sida, fast jag tyvärr måste erkänna, att statsrådet i sitt andra anförande i någon mån frånträdde denna inställning. Det var då statsrådet i sitt svar sade: »Interpellanten hävdar, att särskilt under nuvarande onormala förhållanden det kan finnas anledning att icke utan vidare låta ena maken genomdriva skilsmässa mot den andres önskan. Jag delar denna uppfattning och menar alltså, att domstolarna icke böra underlåta att verkställa den prövning, som lagen här förutsätter.» Jag hade tänkt att till statsrådet rikta en förfrågan på vad sätt han ämnar föra den meningen vidare till domstolarna, men tyvärr tycks statsrådet på den punkten ha retirerat något. Jag vädjar emellertid till statsrådet att försöka att på denna väg åstadkomma en förbättring och jämväl en skärpning av domstolarnas prövningsrätt, även om det, såsom statsrådet nämnde, kan vara svårt för dem att vägra upplösning av ett äktenskap i vissa särskilda fall.

Man får icke stanna vid den alltför negativa inställning, som framlyste i detta interpellationssvar, utan här måste man komma fram till en utredning om denna sak och denna lagstiftning. Skulle skilsmässofrekvensen ytterligare ökas, så komme detta att medföra en uppluckring av moralen på detta område, och detta skulle komma att få än ödesdigrare verkningar än dem vi nu förnimma, inte minst när det gäller vår befolkningspolitik, hela vår befolkningsfråga. Om vi med likgiltighet åse denna utveckling en god tid framåt, så tror jag, att vi tvingas att tillgripa ganska hårda åtgärder och kanske rent då nödgas få fram en lagstiftning, som blir hårdare än den skulle ha blivit, om vi redan nu inriktat oss på ett positivt ställningstagande i denna fråga.

Jag vill, herr talman, nämna ytterligare en sak, innan jag slutar, och den är av rätt allvarlig beskaffenhet. Det gäller kyrkan och vigselplikten. När kyrkomötet behandlade denna fråga samt skrev till Kungl. Maj:t och begärde en utredning, så framkom i debatten den uppfattningen, att trots de svårigheter som voro förenade med en lagstiftning på detta område kunde kyrkan icke längre tåga still, ty skulle utvecklingen på detta område ytterligare försämrats, då måste kyrkans vigselplikt upptagas till allvarlig prövning. Det är inför detta förhållande som jag beklagar, att svaret hade en sådan negativ innebörd. Jag har varit motståndare till den uppfattningen, att denna vigselplikt borde upphävas, och alltså inte önskat, att man från kyrkans sida skulle vägra att viga fränskilda. Men inför den oerhörda ökningen av antalet skilsmässor tvingas kyrkan att taga upp denna fråga till allvarligt övervägande — man gjorde

Svar på interpellation. (Forts.)

det också från flera håll vid 1941 års kyrkomöte — och detta skulle innebära en ytterligt allvarlig utveckling, vilket jag måste beklaga.

Jag vill därför vädja till herr statsrådet att beakta de synpunkter, som här framförts särskilt från interpellantens sida, och icke minst den vädjan han till slut framförde, då han uttalade en önskan, att herr statsrådet måtte kunna finna någon utväg att få en förbättring av lagstiftningen på ifrågavarande område.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3.

Herr statsrådet *Bergquist* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 257, med förslag till lag om fortsatt giltighet av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293);

nr 258, angående anslag till försöksodling av gummförande växter;

nr 260, angående anslag till prisrabatter på vissa livsmedel m. m.;

nr 263, angående anslag till bidrag till sjukkassor m. m.;

nr 264, angående understöd åt privatflyget; och

nr 267, med förslag till förordning om skatt å vissa pälsvaror, m. m.

Dessa propositioner bordlades.

§ 4.

Föredrogos var efter annan följande Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till behandling av lagutskott propositionerna:

nr 249, med förslag till lag angående förlängd giltighet av gällande indelning i ortsgrupper jämlikt lagen den 28 juni 1935 (nr 434) om folkpensionering; och

nr 253, med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 20 oktober 1939 (nr 732) med särskilda bestämmelser angående tillfällig vattenreglering;

till statsutskottet propositionerna:

nr 254, angående anslag till det civila luftskyddet för budgetåret 1943/44; och

nr 255, angående anslag för budgetåret 1943/44 till kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning m. m.;

till behandling av lagutskott propositionen, nr 256, med förslag till lag om ändrad lydelse av 2, 3, 5 och 6 §§ lagen den 24 mars 1916 (nr 90) angående verkställighet av straffarbete och fängelsestraff; samt

till statsutskottet propositionerna:

nr 259, angående lokaler för vissa vägförvaltningar m. m.;

nr 261, angående anslag för förvärv av aktierna i aktiebolaget Ceaverken, svenskt fotografiskt papper och film, m. m.; och

nr 262, angående medgivande att låta Svenska sällskapet för räddning av skeppsbrutne övertaga verksamheten vid lotsverkets livräddningsstationer på Gotland.

§ 5.

Föredrogos var för sig följande på bordet liggande motioner; och remitterades därvid

till behandling av lagutskott motionen nr 376 av herr *Hedlund* i Östersund; samt

till andra särskilda utskottet motionerna:

nr 377 av herr *Fröderberg m. fl.*;

nr 378 av herr *Lindmark m. fl.*;

nr 379 av herr *Lindmark*; och

nr 380 av herr *Larsson* i Hede *m. fl.*

§ 6.

Föredrogos, men bordlades åter konstitutionsutskottets memorial nr 8, statsutskottets utlåtanden nr 102—109 och 111—114, bevillningsutskottets betänkande nr 26, sammansatta bevillnings- och första lagutskottets utlåtande nr 1, bankoutskottets utlåtande nr 52 och 53, första lagutskottets utlåtande nr 34—37, andra lagutskottets utlåtanden nr 25—27, jordbruksutskottets utlåtanden nr 30—41, andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden nr 6 och 7, andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 8 samt andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtanden nr 11 och 12.

§ 7.

Herr *Andersson* i Hedensbyn erhöll på begäran ordet och anförde: Herr *Interpellation*. talman! För de omfattande försvarsanläggningar, som under de senare åren kommit till utförande i Norrbotten och i synnerhet i Tornedalen, ha betydande markområden tagits i anspråk. För de markområden, som av försvarsmakten ej behöva disponeras i fortsättningen men där skador av ett eller annat slag uppkommit, har markägaren erhållit ersättning efter uppskattning. För de markområden däremot som försvarsmakten jämväl i fortsättningen kommer att disponera ha, enligt vad som meddelats mig, 50-åriga arrendeavtal upprättats mellan vederbörande markägare och kronan, varvid det avtalade arrendebeloppet på en gång utbetalts för hela arrendetiden, ett förfarande som i de flesta fall lär ha skett mot vederbörande markägares vilja. Dessa engångsarrendebelopp, som i vissa fall kunna röra sig om flera tusen kronor, ha efter direktiv av landskamreraren i länet av taxeringsnämnderna upptagits i sin helhet till beskattning, vilket torde vara i överensstämmelse med en strikt tillämpning av gällande skatteförfordning.

Emellertid kommer en sådan beskattningsåtgärd att medföra en ruinerande skattebelastning för många av de markägare det berör, vilka i regel utgöras av småbönder med stora familjer. Därest endast den å beskattningsåret belöpande delen av arrendebeloppet bleve föremål för beskattning, skulle detta icke nämnvärt inverka på den beskattningsbara inkomstens storlek.

Det förefaller orimligt och torde icke ha förutsetts vid nu gällande skattelags utformning, att en beskattning på sätt här har skett skulle förekomma. Här gäller det ju en arrendeupplåtelse på 50 år, som i verkligheten utgör en försäljning, enär ju dels arrendebeloppet på en gång utbetalts och dels arrendetiden är så lång, att i de flesta fall nuvarande markägare icke under sin livstid återfår nyttjanderätten. Om kronan däremot genom avstyckning och köp i vanlig ordning förvärvat de områden det här gäller — vilket förefaller skulle ha varit det riktiga, enär områdena i fråga tagits i anspråk för fasta försvarsanläggningar och sålunda för all framtid av det allmänna komma att nyttjas — skulle ingen del av köpeskillingen författningsenligt blivit föremål för inkomstbeskattning hos vederbörande säljare. Förklaringen till att ett förvärfv av områdena genom köp icke skett torde få sökas i de besvärigheter i

Interpellation. (Forts.)

form av avstyckningar och lagfarter som äro förknippade med äganderättsförvärv. Ett arrendeförfarande hade givetvis varit enklare. Att emellertid ersättningsbeloppet, som vid en äganderätts- eller nyttjanderättsöverlåtelse torde ha blivit detsamma, vid ett arrendeförfarande till sin helhet skall bli föremål för inkomstbeskattning, förefaller orimligt och betyder ju i verkligheten, att i ett flertal fall, till följd av det höga skattetryck landskommunerna i Norrbottens län ha, omkring 50 procent av det bekomna engångsarrendebeloppet gå till skatter.

De markägare som beröras av beskattningsåtgärden komma sannolikt att genom besvär till prövningsnämnden söka ändring i beskattningen. Då emellertid denna torde vara författningsenligt riktig, leda besvären till intet resultat, varav torde följa, att besvären komma att fullföljas till högre instans.

Med anledning av vad jag här anfört, hemställer jag om andra kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för finansdepartementet få framställa följande frågor:

Står engångsbeskattningen av de arrendebelopp som kronan utbetalat för arrendering på femtio år av mark för försvarsanläggningar i överensstämmelse med gällande skattelagstiftning?

Om så är fallet, har herr statsrådet för avsikt att för innevarande års riksdag framlägga förslag till ändringar i denna, så att ifrågavarande jordägare befrias från skyldigheten att erlägga skatt för dessa inkomster i sin helhet samt att dylik beskattning för framtiden kan förhindras?

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 8.

Till bordläggning anmälades statsutskottets memorial, nr 115, angående överlämnande till första särskilda utskottet av vissa till statsutskottet remitterade ärenden, som äga samband med frågan om vissa avlönings- m. fl. anslag under riksstatsens fjärde huvudtitel för budgetåret 1943/44.

§ 9.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till skrivelser till Konungen:

nr 207, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till telefonstationsbyggnad i Trollhättan;

nr 208, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående anslag för budgetåret 1943/44 till anordningar för lastning och lossning av sockerbeter vid statens järnvägar;

nr 209, i anledning av väckta motioner angående utredning rörande rundradiorörelsen;

nr 210, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till radiopejlingsapparat för luftfarten;

nr 211, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till posthusbyggnad i Östersund;

nr 216, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1943/44 till museala ändamål;

nr 217, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till inredning och utrustning av gymnastiska centralinstitutets nybyggnad;

nr 218, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen å driftbudgeten under tolfte huvudtiteln gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1943/44 till allmänna indragningsstaten;

nr 219, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till polisradioväsendet;

nr 220, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till vissa byggnadsarbeten vid statens yrkeshem samt skol- och yrkeshem m. fl.; och

nr 221, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsverkets övertagande av vissa städers förpliktelser beträffande befattningshavare, vilka vid upphörande av rådhusrätterna i samma städer komma att indragas m. m.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

§ 11.

Avlämnades följande motioner, nämligen av:

herr *Lindmark*, nr 381, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 224, angående den statliga vägoorganisationen samt vissa vägväsendet berörande anslagsfrågor;

herrar *Hansson* i Skediga och *Andersson* i Vigelsbo, nr 382, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 223, med förslag till lag om allmänna vägar;

fröken *Hesselgren m. fl.*, nr 383, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 232, angående inrättande av en överstyrelse för yrkesutbildning; samt

herr *Sundström* i Skövde m. fl., nr 384, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 250, angående skjutfält för Bergslagens artilleriregemente m. m.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.59 e. m.

In fidem

Sune Norrman.

Onsdagen den 19 maj.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

På förslag av herr talmannen, som förklarade sig hava om tiden för valen samrätt med första kammarens talman, beslöt kammaren att vid plenum onsdagen den 26 innevarande maj förrätta val dels av revisorer och revisors-suppleanter för granskning av statsverkets, riksbankens och riksgäldskontorets tillstånd, styrelse och förvaltning dels ock av valmän och suppleanter för utseende av ej mindre fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret än även suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda bank och kontor.

§ 2.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 268, med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften, m. m.

Denna proposition bordlades.

§ 3.

Svar på fråga. Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för folkhushållningsdepartementet, herr statsrådet *Gjöres*, som ytttrade: Herr talman! Herr Hedlund i Rådom har frågat mig om jag är i tillfälle att redogöra för hur man tillgodosett det behov av opartisk sakkunskap som erfordras för att priskontrollnämnden skall kunna på ett objektivt och i övrigt tillfredsställande sätt fylla sin prisreglerande funktion.

Med anledning härav får jag anföra följande.

Vid utseendet av priskontrollnämndens ledamöter har man sökt ordna så, att företrädare för olika intressen kommit att ingå i nämnden. Jämväl inom nämndens råd rymmes en mångsidig sakkunskap. Intetdera organet är emellertid avsett att vara någon intresserepresentation, inom vilken alla olika intressen skola vara företrädda.

Nämndens tjänstemän ha, såvitt möjligt, utsetts efter den regeln, att den för varje särskilt område av verksamhetsfältet ansvarige befattningshavaren skall vara sakkunnig beträffande just ifrågavarande arbetsuppgifter. Totaliter representera således tjänstemännen en mångsidig erfarenhet.

Nämnden rådfrågar i vissa fall sakkunniga utanför nämnden. I den mån frågor, som beröra försörjningskommissionerna, uppkomma, utnyttjar nämnden självfallet den sakkunskap som finnes representerad inom dessa kommissioner.

Jag vill i detta sammanhang framhålla, att priskontrollnämnden i största möjliga utsträckning förhandlar med de parter, som beröras av en viss frågas lösning. Genom sådana förhandlingar får nämnden tillfälle att taga del av de synpunkter, som från helt olika utgångspunkter kunna anläggas på en fråga.

Svar på fråga. (Forts.)

Särskilt tillfredsställande måste det vara, om man vid sådana förhandlingar kan komma fram till ett resultat, som frivilligt biträdes av alla parter.

Härpå anförde:

Herr **Hedlund** i Rådomb: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet få framföra ett tack för svaret på min fråga. Det framstår enligt min mening såsom mycket anmärkningsvärt, att bland priskontrollnämndens ledamöter icke återfinnes någon, som kan sägas ha egentlig kännedom om skogsbruket. Det är också anmärkningsvärt, att man har utsett så kallade arbetande ledamöter för såväl industrien som handelns grenar, medan man lämnat såväl jordbruket som skogsbruket å sido i det sammanhanget. Det är ju möjligt, att vad som kan synas brista i detta avseende i någon mån utfylles genom den medverkan, som priskontrollnämndens råd lämnar. För en utomstående är det emellertid omöjligt att bedöma, i vad mån detta råd har tillfälle att göra sig gällande eller icke. Allt vad allmänheten vet om detta råd är ju vad man har kunnat inhämta ur tidningspressen. För egen del känner jag knappast till annat om detta råd än att någon ledamot har begärt entledigande därifrån under motivering, att rådet saknar allt inflytande. Huruvida det var en enstaka ledamots uppfattning undandraget sig självfallet varje bedömande för utomstående.

Jag vet ju, att priskontrollnämnden har en hel del sakkunniga medhjälpare. Man förstår ju också, att det tillkallas särskilda sådana, när behov anses föreligga. Vad emellertid särskilt skogsförädlingsindustrin beträffar förefaller det som om även där representationen är något svag. Den sakkunnige är ju en skogsförvaltare hos Svenska cellulosaablaget, vilken säkerligen har mycket god kännedom om hur många decimeter det bör vara mellan granarna, om de på olika slag av jord skola växa bra, och säkerligen också kännedom om vad det kostar att driva sågverket fram till vattendragen för förädlingsverk. Men det finnes intet, som gör att man har anledning att antaga, att denne man kan hjälpa till, när det gäller att bedöma, hur mycket man kan betala för stocken, när plankan åsatts visst normalpris. Jag tror ej, att vederbörande äger kännedom om företagsekonomi i denna bransch. Jag tror, att det skulle vara av visst värde, om man alltid kunde lämna upplysning om att man hade annan tillgång till sakkunskap, helst opartisk sådan, men den är ju mycket svår att uppbringa. Jag kan knappast tänka mig i detta fall någon mera opartisk än den, som står att hämta från domänstyrelsen. Om det är så, att man ej är i tillfälle att lämna det beskedet, att man anlitat andra sakkunniga för bedömande av dessa frågor, skulle jag vara synnerligen tacksam, om man ville taga frågan under närmare överbäggande.

Chefen för folkhushållningsdepartementet, herr statsrådet **Gjöres**: Herr talman! Med anledning av de kommentarer, som herr Hedlund gjort till mitt svar, vill jag erinra om att jag i svaret framhållit, att priskontrollnämnden i alla frågor av någon betydelse, vilka röra de övriga försörjningskommissionerna, alltid samråder med dem. Enligt vad man försäkrat mig har intet ärende, som berör skogsbruket, handlagts av priskontrollnämnden utan att samråd och ofta mycket ingående överläggningar ägt rum med statens bränslekommission, i vilken ju sakkunskap på detta område är i mycket vidsträckt omfattning företrädd.

Vad i övrigt beträffar priskontrollnämndens råd, om vilket herr Hedlund sade sig som enda upplysning ha, att en dess ledamot en gång begärt sitt entledigande därför att han icke fann sig riktigt tillfreds med förhållandena där

Svar på fråga. (Forts.)

vill jag säga, att detta yttrande ger en mycket ofullständig bild av den verksamhet, som priskontrollnämndens råd utövar. Jag känner nämligen till, att priskontrollnämndens råd särskilt under det senaste året har i mycket betydande utsträckning tagits i anspråk av priskontrollnämnden vid behandlingen av olika prispolitiska frågor.

Herr Bergvall: Herr talman! Jag ber om kammarens överseende, när jag tar till orda i samband med en enkel fråga. Men då det spörsmål som dryftas direkt berör en verksamhet, för vilken jag har visst ansvar, vill jag säga ett par ord. Jag skall med hänsyn till frågans karaktär icke bli långvarig.

Jag vill poängtera, att i och för sig är ej herr Hedlunds anförande ägnat att förvåna. Det ligger i sakens natur, att när man skall handlägga prisfrågor på det sätt och enligt de direktiv, som nu gälla, d. v. s. hålla priserna tillbaka, måste intresserepresentanterna på olika håll känna sig i viss mån trampade på tårna. Det finnes ingen möjlighet för priskontrollnämnden att tillmötesgå de prisanspråk, som framställas från olika håll. Det är vår uppgift att pressa ned eller åtminstone hålla tillbaka priserna. Det är klart och det ligger i sakens natur, att det måste uppstå missnöje i viss utsträckning. Men jag tror, jag kan försäkra, att även när det gäller skogsfrågor ha vi sakkunskap inom nämnden och bland de sakkunniga, som finnas utanför nämnden, för att bedöma icke bara det, som herr Hedlund trodde, att den tjänsteman han berörde i sitt anförande var i stånd att bedöma, utan även de förhållanden, som sammanhånga med den fortsatta förädlingen av virket. Jag tror att jag också kan försäkra, att tjänstemännen sträva efter största möjliga objektivitet. Jag kan också meddela, att sedan någon tid pågått överläggningar mellan lantbruksförbundet och priskontrollnämnden om att knyta en representant från detta håll som arbetande tjänsteman till nämnden för att man skall få ytterligare garanti för att sakkunskapen blir allsidigt företrädd. Men kammarens ledamöter kunna vara förvissade om att hur man än strävar efter detta, finnes det ingen möjlighet att tillfredsställa alla dem, som önska få högre priser än dem som priskontrollnämnden i överensstämmelse med till nämnden lämnade direktiv har möjlighet att fastställa.

Herr Hedlund i Råd: Herr talman! Jag är fullt på det klara med, att det är omöjligt för priskontrollnämnden att tillfredsställa alla olika intressen, som den har att taga hänsyn till. Men för representanterna för de intressena är det synnerligen värdefullt att få klart för sig, att priskontrollnämnden verkligen har förmågan att opartiskt bedöma dessa frågor. Jag måste säga, att det svar jag fått, särskilt med det tillägg, som herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet senast gjort, måste betraktas som någorlunda tillfredsställande. Jag tackar ännu en gång.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4.

Föredrogos var efter annan följande Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till behandling av lagutskott propositionen, nr 257, med förslag till lag om fortsatt giltighet av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293);

till statsutskottet propositionerna:

nr 258, angående anslag till försöksodling av gummiförande växter;

nr 260, angående anslag till prisrabatterning å vissa livsmedel m. m.;

nr 263, angående anslag till bidrag till sjukkassor m. m.; och
nr 264, angående understöd åt privatflyget; samt

till bevillningsutskottet propositionen, nr 267, med förslag till förordning om skatt å vissa pålsvaror, m. m.

§ 5.

Föredrogos var för sig följande på bordet liggande motioner; och remitterades därvid

till andra särskilda utskottet motionerna:

nr 381 av herr *Lindmark*; och

nr 382 av herrar *Hansson* i Skediga och *Andersson* i Vigelsbo; samt

till statsutskottet motionerna:

nr 383 av fröken *Hesselgren m. fl.*; och

nr 384 av herr *Sundström* i Skövde m. fl.

§ 6.

Föredrogs statsutskottets memorial, nr 115, angående överlämnande till första särskilda utskottet av vissa till statsutskottet remitterade ärenden, som äga samband med frågan om vissa avlönings- m. fl. anslag under riksstatens fjärde huvudtitel för budgetåret 1943/44.

Herr talmannen tillsporde kammaren, huruvida densamma vore beredd att nu företaga detta endast en gång bordlagda ärende till avgörande; och blev denna fråga med ja besvarad.

Härefter biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 7.

Föredrogs konstitutionsutskottets memorial, nr 8, angående granskning av de i statsrådet förda protokoll.

*Granskning
av de i stats-
rådet förda
protokoll.*

Efter föredragning av utskottets anmälan, att anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen, lades nämnda anmälan till handlingarna.

Utskottets anmälan om anmärkningar jämlikt § 107 regeringsformen.

Under punkten 1:o) hade utskottet anmält, att utskottet — i anledning av att Kungl. Maj:t genom beslut den 30 juni 1942 bemyndigat marinförvaltningen att för inbyggande av en sopförbränningsugnanläggning i örlogsvarvets i Stockholm södra värmecentral jämte erforderliga förändringar i nämnda central av omhänderhavande medel disponera ett belopp av högst 100,000 kronor — ansett sig böra rikta anmärkning mot föredragande departemenschefen, statsrådet Sköld.

Sedan punkten föredragits, anförde:

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Såsom av utskottets utlåtande i den nu föredragna punkten 1:o) framgår, inkom marinförvaltningen den 19 maj förra året till Kungl. Maj:t med en hemställan om ett anslag på forskottsstat på 100,000 kronor för anordnande av en sopförbränningsugn i Stockholms örlogsvarvs södra värmecentral. När detta ärende någon tid senare föredrogs för mig, så var det tvenne ting, som stodo klara för

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

mig. Det första var, att förskottsstaten ej kunde användas för finansiering av denna anläggning. Det andra var, att tiden då var så långt framskriden, att det icke rimligen kunde medhinnas att framlägga en proposition till riksdagen före sommarens inträde. Följaktligen bestämde jag, att beredningen av ärendet skulle överlämnas till departementets statssekreterareavdelning för att där en proposition skulle uppsättas för att framläggas till riksdagen vid en eventuellt förekommande arbetssession under hösten. Men under juni månad inträffade det, att regeringen bestämde sig för att såvitt möjligt söka undvika en dylik arbetssession. På grund därav blev jag nödsakad att ånyo upptaga detta ärende till prövning.

Det har av handlingarna framgått, att en anläggning sådan som den här ifrågasatta skulle komma att medföra stora besparingar i pengar för statsverket. Dels skulle transporter på 12,000—15,000 kronor om året inbesparas, dels skulle 400 ton kol, representerande ett värde av 20,000 kronor, besparas. Det gällde alltså här en årlig besparing av 35,000 kronor. Därtill kom, att örlogsvarvet befann sig under ombyggnad i många avseenden och att det skulle vara ytterligt lämpligt, att denna anläggning komme till stånd samtidigt med övriga anläggningsarbeten.

Det är självklart, att jag kände mig stå i ett dilemma. Å ena sidan hade Kungl. Maj:t inga pengar till förfogande för detta ändamål; å andra sidan voro stora ekonomiska fördelar förenade med påskyndandet av denna sak, och dessutom skulle ett uppskjutande medföra betydande olägenheter. Med hänsyn till ärendets rent principiella karaktär hänsköt jag frågan till dryftande i en allmän statsrådsberedning, och därefter gav jag Kungl. Maj:t den 30 juni det rådet, att marinförvaltningen borde bemyndigas att av omhänderhavande medel genomföra anläggningen. Min avsikt var ju att i 1943 års statsverksproposition anmäla vad som förekommit och hemställa hos riksdagen om täckning av de medel, som sålunda hade förskotterats. Så skedde också. Kungl. Maj:t har föreslagit riksdagen täckning av beloppet, och riksdagen har beslutit bifalla denna framställning.

När jag den 30 juni alltså föreslog Kungl. Maj:t att fatta det nu klandrade beslutet, så trodde jag, att konstitutionsutskottet skulle i betraktande av omständigheterna och med hänsyn till de ekonomiska fördelar, som voro förenade med ärendets påskyndande, finna detta beslut försvarbart. Jag har funnit, att jag på den punkten missträknat mig och att konstitutionsutskottet icke har ställt sig på den ståndpunkt, som jag trodde, att konstitutionsutskottet skulle intaga.

Däråt är ju absolut ingenting att göra. Jag vill emellertid påpeka, att det finnes ju icke här någon risk för ett återupprepande. Ty med hänsyftning på just det här avhandlade fallet och andra liknande sådana anförde jag i statsverkspropositionen till detta års riksdag följande: »Under de senaste åren ha vid ett flertal tillfällen myndigheterna framställt äskanden om anslag för byggnadsändamål vid sådan tidpunkt, att ärendet icke kunnat underställas riksdagen. I vissa fall ha äskandena avsett byggnadsföretag beträffande vilka tvekan kunnat föreligga huruvida kostnaderna borde bestridas över förskottsstat men vilka det oaktat ur beredskaps- eller andra synpunkter varit av så angelägen art, att Kungl. Maj:t prövat förskottsansvisning eller bemyndigande för ämbetsverket att av omhänderhavande medel förskjuta kostnaderna vara befogad. Täckningsanslag ha sedermera i vanlig ordning äskats hos riksdagen. Då det synes principiellt riktigast, att kostnader av denna art bestridas direkt från riksstatsanslag, utgår jag från att Kungl. Maj:t skall äga att i undantagsfall, då så prövas oundgängligen erforderligt, taga förenämnda anslag i anspråk för ändamål av denna art, givetvis utan överskridande av den

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

ram, som i samband med försvarsbeslutet angivits för försvarets byggnadskostnader. Anmälan om sådan anvisning torde dock böra ske till nästföljande riksdag.»

Nu har riksdagen biträtt detta förslag, och jag ser i detta riksdagens beslut ett medgivande, att det ibland kan vara svårt att på en gång tillvarata rikets sannskyldiga nytta och iakttaga alla former.

Herr Hallén: Herr talman! Under de utomordentliga förhållanden, varunder vi nu leva, är det, framförallt då det gäller frågor som gälla rikets säkerhet av största vikt, att demokratien i sin maktutövning visar sig kapabel att vidtaga snabba åtgärder. Det är uppenbart, att man måste ha en stark regering, som är utrustad med särskilda befogenheter, och det ha vi ju också haft. Jag erinrar om den makt, som genom fullmaktslagarna lagts i regeringens händer, och om kommissionsväsendet. Regeringen dirigerar direkt eller genom kommissionerna vårt folks försörjning och stora delar av vårt näringsliv. En maktkoncentration hos regeringen och kommissionerna är oundviklig och ländrar samhället till nytta. I stort sett böra vi ju vara tacksamma för det sätt, varpå regeringen utövar sin makt, men det kan icke förnekas, att regeringen vid olika tillfällen kommit i situationer, där regeringen av nit att gagna riket, såsom vi nyss hörde av statsrådet Sköld, på egen hand vidtagit åtgärder, som borde vidtagits under samverkan med riksdagen. Det är denna grundtanke, som med skiftande styrka framföres i dechargeutlåtandets fyra olika anmärkningspunkter. Vi ha, herr talman, ingen grundad anledning antaga, att detta åsidosättande av riksdagen varit avsiktligt. Det vill jag ingalunda påstå, men det är i alla fall en allvarlig historia. Riksdagen reagerar mot dylika tendenser, icke därför att den är stingslig och lättstött utan därför att den finner det vara av högsta vikt, att hos allmänna opinionen i vårt land icke insmyger sig ens skymten av en misstanke, att riksdagens betydelse på något sätt minskats, och att riksdagen under nuvarande situation får uppbära något slags statistroll. Denna reaktion grundar sig som sagt icke på sårad självkänsla utan på vissheten, att det svenska folket ser det demokratiska självstyret, uttryckt i sin högsta form i folkrepresentationen, som sin största nationella tillgång; detta icke sagt som en polemik mot regeringen, herr talman, som vi veta delar denna uppfattning, utan som ett observandum angående vad som bör iakttagas i fortsättningen.

I anslutning till statsrådets förklaring vill jag framhålla, att den omständigheten, att det påtalade beslutet i sak kan vara välgrundat eller, som det heter i grundlagen, lända till rikets sannskyldiga nytta, på intet sätt förringar vikten av den gjorda anmärkningen. Jag vill sluta med att säga, att den tanke som uttalas, att konstitutionsutskottet skulle ha avstått från anmärkningen med hänsyn till de uppenbara fördelar, som vunnits med beslutet i fråga, är en tanke, som självfallet kan höra hemma i statsutskottet men absolut icke i det grundlagsvårdande utskottet.

Herr von Friesen: Herr talman! Det är kanske en tillfällighet, som ser ut som en tanke, att detta relativt lilla ärende om sopförbränningsanstalten vid Stockholms örlogsvarv har satts först i utskottets memorial. Enligt min uppfattning är detta det viktigaste av de anmärkningsärenden, som vi ha att behandla, detta icke därför att den summa, som det rör sig om, skulle vara av en mera betydande storleksordning — det gäller ett i vår tid så relativt blygsamt belopp som 100,000 kronor — men ur principiell synpunkt. Beträffande handläggningen företer ärendet mycket väsentliga likheter med nästföljande under punkt 2:o i memorialet behandlade ärende, som rör det bekanta min-

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

kryssarbygget. Likheten är den, att vederbörande marina myndigheter uppenbarligen ungefär lika länge — under en tid av fyra—sex månader — varit sysselsatta med förberedelserna för framläggandet av förslag till regeringen. Av handlingarna framgår, att myndigheterna i januari började syssla såväl med denna fråga som med frågan om byggandet av minkryssaren. Likheten är ju också så tillvida påfallande, att Kungl. Maj:t i båda fallen anvisat medel utan att på förhand ha inhämtat riksdagens medgivande, men när vi komma ett stycke fram på året 1942, så upptäcka vi en viss skillnad. Som statsrådet redan har framhållit, var det den 19 maj han fick del av marinförvaltningens skrivelse rörande nödvändigheten av denna sopförbränningsanstalt. Först sex veckor senare eller i början av juli samma år fick Kungl. Maj:t fullständig kännedom om behovet av det nya minutläggande fartyget. Denna tidsskillnad är ganska anmärkningsvärd. Det skulle möjligen kunna göras gällande — jag skall gärna gå med på, att det finns vissa skäl, som tala för den meningen — att beträffande minkryssaren var Kungl. Maj:t försvarad med att under vårsessionen underlåta att framlägga proposition till riksdagen. Däremot kan jag icke förstå att något sådant skäl förelegat beträffande sopförbränningsanstalten, och jag måste framhålla detta i bestämd motsats till vad statsrådet här anförde. Den 19 maj hade statsrådet kännedom om behovet av denna anläggning, men sista sammanträdet, låt vara ett justeringssammanträde, under vårsessionen ägde rum den 16 juli eller nära två månader senare. Jag tror, att statsrådet får mycket svårt att övertyga riksdagen om, att tiden var så knapp, att man icke hade hunnit framlägga proposition i detta ärende. Vi ha ju tidigare haft erfarenhet av, att bara man vill så går det väldigt fort att få en proposition framlagd och behandlad i riksdagen. Jag tänker på vissa spritfrågor, som kunna slutbehandlas av riksdagen under en lördag och söndag. Jag minns mig just nu ett ärende — det gällde inrättandet av en överinstans, hos vilken man kunde klaga över överexekutors beslut — som slutbehandlades på ett par dagar. I nu förevarande ärende har man haft bra mycket längre tid än ett fåtal dagar på sig. Jag tillåter mig också konstatera, att den av statsrådet i dag använda argumenteringen något avviker från den argumentering, som han framförde, när denna fråga förra gången behandlades av riksdagen. Som kammaren minns sig, hade vi en kortare debatt i ärendet den 10 februari i år. Det var, när riksdagen definitivt fattade beslut om detta anslag. En ledamot av kammaren, herr Hansson i Rubbestad, hade reserverat sig mot statsutskottets utlåtande, och han begagnade också tillfället att inför kammaren påtala Kungl. Maj:ts egenmäktiga förfarande. När man då hörde statsrådets svar, fick man det intrycket, att statsrådet mycket livligt beklagade det skedda, men att han närmast ville göra gällande, att här förelåg ett misstag, ett i hastigheten inträffat förbiseende ifrån departementets sida. Statsrådet säger, jag citerar ordagrant: »Man hade inte inom departementet observerat, att denna sak var av den natur, att den borde ha blivit föremål för riksdagens behandling. Att man inte inom departementet hade observerat detta, hänger samman därmed, att vi under dessa krisår haft den praxis, att man för brådskande angelägenheter tagit förskottsstaten i anspråk.» Statsrådet slutade också sitt anförande med ett beklagande av vad som inträffat. Han uttalade även den förhoppningen, att det icke skulle upprepas och använde därvid följande uttryck: »För min del vill jag emellertid gärna lova, att jag å min sida skall göra vad jag överhuvud taget kan för att sådana frågor i rätt tid komma att underställas riksdagen.» Detta löfte har ju nu förnyats, och det får man ju säga är den viktigaste behållningen av att frågan ånyo kommit inför riksdagen. Jag skall i detta sammanhang be att få understryka, vad konstitutionsutskottets ordförande nyss yttrade beträffande det faktum, att det måhända är sannolikt, ja kanske sä-

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

kert, att den åtgärd, som Kungl. Maj:t vidtagit, i och för sig varit klok och riktig. Man förutsätter ju, att Kungl. Maj:t i allmänhet vidtager förnuftiga åtgärder, och att det endast är undantagsvis som Kungl. Maj:t icke gör det. Den omständigheten, att åtgärden i och för sig var förnuftig, ger emellertid icke regeringen dispens ifrån dess skyldighet att icke undandraga dylika frågor riksdagens prövning. Om man skulle godkänna en motsatt åsikt — ett resonemang som grundas på en motsatt åsikt har faktiskt på visst håll förts beträffande minikryssaren, som vi strax komma att tala om — så skulle vi råka komma ut på ett gungfly, och den maktförskjutning, som till regeringens fördel ägt rum mellan regering och riksdag, komme då att bli ännu större än den varit under dessa allvarliga krisår, då man naturligtvis av lätt insedda skäl velat ha en större del av makten än under fredsförhållanden koncentrerad till Kungl. Maj:t.

Ja, herr talman, jag skall sluta med att säga, att jag ber att få taga statsrådet på orden, då han säger, att det skedda icke kommer att upprepas. Det viktiga i detta ärende — jag anknyter till vad jag sade inledningsvis — är att det här icke gäller ett krigsärende, som på grund av de exceptionella förhållanden, vilka det stora kriget medfört, varit brådskande, utan ett ärende, som kunde ha behandlats ungefär så, som liknande ärenden handlaggas i fredstid. Här ligger skillnaden mellan nu förevarande ärende och ärendet angående minikryssaren. Det är därför så mycket mera anmärkningsvärt, att Kungl. Maj:t handlat som Kungl. Maj:t gjort, men det är väl ingenting annat att göra för riksdagen än att konstatera detta faktum och framförallt att taga fasta på statsrådets löfte. Jag tror icke det finns någon anledning för kammaren att ytterligare skärpa sitt omdöme om statsrådets behandling av denna sak, varför jag, herr talman, skall nöja mig med att yrka, att anmärkningen lägges till handlingarna.

Herr Fast: Herr talman! Jag begärde ordet endast för att säga ett par ord rent principiellt och som anknytning inte bara till detta ärende utan kanske i lika hög grad till nästa. Jag förutsätter då att den debatt som nu förts under punkt 1:o också får gälla punkt 2:o, ty vad som kan sägas principiellt om den förra gäller i ännu högre grad den senare.

Jag vill då erinra därom att onekligen ha medel tagits från förskottsstaten tidigare i frågor av ungefärligen samma karaktär som dessa och detta utan att riksdagen gjort några erinringar. Jag betraktar det såsom en verklig tillgång och en förbättring, att statsrådet vid åtskilliga tillfällen nu har tagit ståndpunkt beträffande de ändamål, till vilka anslag böra tagas från förskottsstaten. Jag anser det vara en väsentlig förbättring som inträffat på senare tid, då klarare linjer skapats och därmed också större möjligheter för riksdagen att utöva sin kontroll. Hade statsrådet valt att, ehuru man anser att detta är oriktigt, taga medel från förskottsstaten, skulle det rent konstitutionellt ha blivit mycket svårt för utskottet att här framställa någon anmärkning. Jag betraktar sålunda statsrådets inställning såsom en betydande vinst med hänsyn till framtiden.

När man sedan kommer över till dessa frågor, där det för Kungl. Maj:t gäller att handla snabbt — jag tänker mindre på punkt 1:o än på punkt 2:o — och där det torde vara ofrånkomligt att någonting åtgöras, finns det, om jag således bortser från förskottsstaten, egentligen endast tre vägar att gå. En av dem är att begära generella fullmakter från riksdagens sida, som helt täcka Kungl. Maj:ts handlande. Vi ha i dag från statsrådsbanken också fått höra att riksdagen i en hel del fall vid innevarande år har lämnat en fullmakt, som kommer att täcka vissa anspråk och varmed större rörlighet inom ramen av det

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

totala anslaget för framtiden lämnas. Men i övrigt finns det ju en gräns; riksdagen vill inte gärna vara med om att lämna hur vittgående fullmakter som helst. Man torde väl också erkänna, att detta är ett ingrepp i riksdagens beslutanderätt, låt vara med riksdagens medgivande. Det gäller då å andra sidan, om man vill upprätthålla detta samarbete mellan riksdagen och regeringen och riksdagens rätt inte skall trädas för nära, att det också finns en riksdag, som Kungl. Maj:t har att vända sig till och att inte sex månader under så brydsamma tider som dem vi nu leva i förflyta utan att någon sådan möjlighet finnes. Det kan i juni månad måhända se ut som om inga ärenden funnes av beskaffenhet att kräva riksdagens medverkan. Men dagarna gå, nya frågor komma upp och av sådan natur att det enligt mitt förmenande skulle te sig ganska brottsligt rent av, om de inte snabbt finge sin lösning. Då återstår ingenting annat än att riksdagen måste sammanträda för att i grundlagsenlig ordning kunna ge Kungl. Maj:t de medel och de råd, som det åligger riksdagen att ge.

Och nu kommer jag fram till vad jag här närmast ville säga, och det är, att det går inte för sig att det å ena sidan — som man här många gånger gjort både i riksdagen och utanför riksdagen — strängt kräva att riksdagen vid alla tillfällen skall hålla på sin rätt, men å andra sidan, när det blir fråga om att ställa till med en arbetsriksdag under de senaste sex månaderna av året, betrakta detta såsom en nationalolycka och i diskussionen t. o. m. använda sig av metoder, inför vilka man ibland måste fråga sig, om det inte är riksdagen som sådan man vill åt. Jag tror vi måste göra klart för oss, att vilja vi upprätthålla principen att riksdagens medverkan kräves i överensstämmelse med grundlagens föreskrift, få vi också finna oss i, låt mig kalla det obehaget utav att riksdagens sammanträder någon gång på höstsidan.

Jag har, herr talman, haft ett behov att säga detta, då jag deltagit i granskningen av statsrådsprotokollet under innevarande år. Jag instämmer i yrkandet om att anmärkningen lägges till handlingarna.

Efter härmed slutad överläggning lades utskottets anmälan rörande punkten 1:o till handlingarna.

Under *punkten 2:o* hade utskottet ansett sig böra — i anledning därav att Kungl. Maj:t genom beslut den 9 oktober 1942 bemyndigat marinförvaltningen att för kronans räkning sluta avtal om byggande och färdigställande av en minkryssare samt medgivit bland annat, att marinförvaltningen finge till bestridande av de utav ifrågavarande fartygsbygge föranledda kostnaderna disponera ett belopp av högst 8,200,000 kronor från det för budgetåret 1942/43 anvisade reservationsanslaget till fartygsbyggnader för flottan — rikta anmärkning mot föredragande departementschefen, statsrådet Sköld.

Efter föredragning av punkten yttrade:

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! I sin motivering till den nu föredragna anmärkningen yttrar konstitutionsutskottet bl. a., att anslag på förskottsstaten för försvarsväsendet har av Kungl. Maj:t icke tagits i anspråk för byggande av minkryssaren. Så hade enligt utskottets mening icke heller bort ske.

I detta avseende delar jag fullkomligt konstitutionsutskottets uttalade mening. Men jag fäster uppmärksamheten på att konstitutionsutskottet här uttryckt sig så, att medel från förskottsstaten icke *bort* tagas i anspråk. Konstitutionsutskottet har icke sagt att det skulle ha varit omöjligt för Kungl. Maj:t att använda förskottsstaten. I själva verket är det så, att det icke föreligger

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

något formellt hinder för Kungl. Maj:t att taga förskottsstaten i anspråk för de ändamål, varom här är fråga. Det finns intet uttalande, varken i statsrådsprotokollet eller i riksdagens uttalanden eller beslut, som kan ges en sådan tolkning, och detta är i själva verket ganska naturligt. Det kan inte finnas någon formell begränsning av Kungl. Maj:ts befogenhet att använda förskottsstaten, emedan den staten måste kunna användas för tryggheten av rikets säkerhet i vilken situation som helst, och det går helt enkelt inte att för den uppställa snäva begränsningar. Att man således icke kan uppställa snäva begränsningar rörande förskottsstaten medför naturligtvis skyldighet för Kungl. Maj:t att i varje särskilt fall noggrant överväga, huruvida förskottsstaten verkligen bör komma till användning.

Jag vill gärna medge att på detta område gäller kanske mera än på något annat, att allt som kan ske icke därför bör ske. Men denna omständighet medför att det alltid måste bli en bedömningsfråga från Kungl. Maj:ts sida, huruvida förskottsstaten får användas eller ej. Detta har en icke ringa betydelse vid bedömandet av här föreliggande anmärkning därför att frågan, huruvida förskottsstaten skulle kunna tagas i anspråk för anskaffande av ett minutläggande fartyg för flottan, försköt sig gång på gång under detta ärendes förberedande behandling.

Såsom väl alla känna till ingår det i våra krigsplaner att vid krig eller förstärkt försvarsberedskap skall flottan tillföras ett betydande antal civila fartyg, som skola utrustas som hjälpfartyg. Ingen har kommit på den idén att sätta ifråga, att icke förskottsstaten skall användas både för legan för sådana rekvirerade fartyg, för deras utrustning för krigsändamål och för deras avrustning. I våra krigsplaner ingick vid världskrigets utbrott även att ångfärjan Drottning Victoria skulle av statsmakterna tagas i anspråk för flottans räkning såsom minutläggande fartyg. Den rekvirerades och iordningställdes också såsom minutläggande fartyg. Utvecklingen av våra handelsförbindelser medförde emellertid allt starkare krav från det civila transportväsendets förespråkare, att denna färja skulle återställas för sitt fredsändamål, och till slut måste de marina myndigheterna gå med på att återlämna fartyget. Det var dock fortfarande avsett att i händelse av ett skärpt läge på nytt tagas i anspråk såsom minutläggare. Allteftersom tiden gick blev det mer och mer klart att det skulle bli förenat med mycket stora svårigheter att ånyo lösgöra detta fartyg ifrån den civila användningen till ett militärt ändamål, och det blev helt enkelt ett tvångsläge, när färjan Starke sedermera minsprängdes och inte längre kunde användas för sitt ändamål.

Det var på grund av dessa omständigheter som de marina myndigheterna på hösten 1941 påbörjade sina ansträngningar att skaffa någon ersättning för den minutläggare, som man nu inte längre kunde räkna med. Åtgörandena ledde till att fartygsuttagningskommissionen efter anmodan från chefen för marinen i februari månad 1942 inkom till Kungl. Maj:t med förslag, att ett civilt fartyg skulle rekvireras och iordningställas för detta ändamål. Kungl. Maj:t beslöt att uttagning av fartyget fick ske, men samtidigt lämnades i uppdrag åt chefen för marinen och marinförvaltningen att gemensamt uppgöra förslag till kostnadsberäkningar för fartygets iordningställande för militärt ändamål. När dessa beräkningar inkommo — de kommo departementet tillhanda den 7 april — visade det sig vid granskningen i departementet, att kostnaderna för utrustningen, avrustningen och för legan skulle stiga till sådana belopp, att de måste betraktas såsom orimliga med hänsyn till fartygets beskaffenhet och användbarhet. Därför bestämde Kungl. Maj:t sig på mitt förslag för att detta uppslag icke skulle fullföljas, utan att de marina myndigheterna skulle försöka finna någon annan utväg.

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

Jag vill här inskjuta, att det väl ändå är uppenbart för var och en, att det i detta läge icke kunde ifrågasättas något annat än att förskottsstaten skulle tagas i anspråk både för fartygets utrustning och avrustning. Det fanns vid denna tidpunkt icke någon anledning räkna med att särskilda medel skulle utav Kungl. Maj:t behöva begäras. — Emellertid, Kungl. Maj:t hade av ekonomiska skäl funnit att projektet icke borde fullföljas, och de marina myndigheterna fortsatte därför sina ansträngningar. Det ligger i sakens natur att det var ganska svårt att finna en godtagbar lösning. På grund av att den svenska handelsflottan, som står till vårt direkta förfogande, ju är mycket liten och har blivit ytterligare reducerad under krigets lopp, finns det inte så många fartyg som kunna komma i fråga. Det var detta som gjorde att de marina myndigheterna kommo på den tanken, att man istället för att taga in ett färdigt fartyg från handelsflottan kanske borde rekquirera ett fartyg som var under byggnad, varvid man skulle kunna ombesörja utrustningen samtidigt med fartygets färdigställande. På grund härav inkom ett förslag från chefen för marinen den 5 juni att man skulle rekquirera ett under byggnad varande fartyg, ett fartyg som byggdes för utländsk räkning vid ett svenskt varv.

Detta projekt verkade mycket tilltalande, och vid överläggningar inom regeringen hade vi nog allmänt den uppfattningen, att detta borde man försöka realisera. Men vid närmare granskning kom man till den slutsatsen, att fartyget ifråga icke borde rekquireras, detta på grund av vissa utrikespolitiska och handelspolitiska skäl. Dessa skäl voro så starka, att regeringen fann sig nödsakad att avböja även detta förslag.

Nu kan den frågan ställas: Om nu Kungl. Maj:t hade kommit till ett annat resultat, d. v. s. att detta förslag borde bifallas, skulle då kostnaderna bestridas av förskottsstaten eller skulle kostnaderna täckas med andra medel? Enligt mitt sätt att se skulle kostnaderna täckas med förskottsmedel, ty här var det fortfarande fråga om att rekquirera ett civilt fartyg. Det gällde att färdigställa och utrusta detta för beredskapstiden, ty förutsättningen måste givetvis vara, att när kriget är slut och beredskapen skall nedläggas bör detta fartyg försäljas. Det kan ju inte finnas någon anledning för kronan att behålla ett handelsfartyg, nödtorftigt utrustat för krigsändamål. Det kan inte vara någon principiell skiljelinje beträffande förskottsstatens användning, om ett föremål rekquireras med nyttjanderätt eller med äganderätt. Ännu i juni månad 1942 hade det icke förekommit något som tydde på att denna fråga icke skulle kunna lösas med anlitande av förskottsstaten, vilket ju vore det naturliga med hänsyn till frågans hela förhistoria och det ändamål det gällde att fylla.

När emellertid Kungl. Maj:t nu hade avböjt även detta förslag, hade de marina myndigheterna ingenting annat att göra än att söka ytterligare någon ny utväg, och en sådan funno de. Den 9 september framlade de för Kungl. Maj:t ett förslag om att staten för att skaffa tillräcklig minutläggningsberedskap, med hänsyn till att »Drottning Victoria» inte längre kunde användas, skulle bygga en minkryssare. När detta förslag inkom måste det betraktas såsom självklart, att en minkryssare icke kunde byggas med anlitande av förskottsstaten. Det stod alldeles klart för mig att så inte kunde ske, ty här var det ju tal om något annat än om att klara situationen under beredskapen. Men jag vill fästa uppmärksamheten på att även vid denna tidpunkt hade det funnits möjlighet för Kungl. Maj:t att lösa frågan med anlitande av förskottsstaten, om de marina myndigheternas förslag hade jämkats. Om Kungl. Maj:t hade bestämt sig för att det skulle byggas ett handelsfartyg för kronans räkning — det gällde nämligen att bygga ett fartyg efter standardritningar

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

för handelsfartyg — som skulle få utrustning att nödtorftigt tjänstgöra såsom hjälpkryssare och säljas när beredskapen var slut, då skulle det enligt mitt sätt att se alltså icke ha funnits något hinder för Kungl. Maj:t att använda förskottsstaten.

Kungl. Maj:t valde inte den linjen. Kungl. Maj:t valde att ansluta sig till de marina myndigheternas förslag att bygga en minkryssare. Detta gjorde man därför, att dels skulle man därmed komma att tillgodose beredskapskravet på ett bättre sätt, man fick ett lämpligare och effektivare fartyg, och dels hade vi dessutom att räkna med att den svenska flottans ordinarie minutlägningsfartyg, minkryssaren Clas Fleming, nu är över 30 år gammalt, och det är klart att detta fartyg förr eller senare måst ersättas. Det behöver inte ske under den nu löpande femårsplanen för förswarets stärkande, men naturligtvis kan det inte dröja många år. Det var givetvis ekonomiskt fördelaktigt för kronan att nu slå två flugor i en smäll, att lösa beredskapsfrågan under krisen och samtidigt skaffa ett fartyg som ersättning för Clas Fleming.

Kungl. Maj:t kom alltså till den uppfattningen, att man icke borde lösa denna fråga på sådant sätt att förskottsstaten kunde tagas i anspråk, utan att det var lämpligt att bygga en minkryssare. Jag är därför fullkomligt ense med konstitutionsutskottet om att det beslut, som Kungl. Maj:t fattade på mitt förslag, att det skulle byggas en minkryssare, innebar en jämkning i flottplanen och att det följaktligen behövdes ett riksdagsanslag för ändamålet, då några sådana medel inte stodo till Kungl. Maj:ts förfogande. Frågans lösning var emellertid brådskande. Nu säger konstitutionsutskottet — jag citerar — att »hinder härför», d. v. s. för frågans framläggande för riksdagen, »synas icke heller ha förelegat». Jag vill då fästa uppmärksamheten vid att om icke förslaget skulle ha framlagts vid en höstriksdag och följaktligen det planerade informationssammanträdet skulle förvandlas till en arbetssession för riksdagen, så fanns det icke någon möjlighet att lägga fram denna fråga tidigare än för 1943 års riksdag. Därutav skulle ju ha följt, att vår minberedskap skulle komma att vara i högsta grad otillfredsställande även under den sommar som vi nu ha gått in i. Jag tror inte riksdagen kan förtänka mig om jag säger, att det reella ansvaret för att vi skulle fortsätta med en låg minberedskap även under denna sommar var så starkt, att jag icke ansåg mig böra taga det utan i stället föreslog Kungl. Maj:t, trots att pengar icke stodo till förfogande, att låta bygga detta fartyg.

Nu hade jag även den tron att riksdagen skulle, liksom jag, finna att lösningen av denna fråga var så trängande, att man fick låta den formella inadvartelsen stå tillbaka för en tillräckligt snabb och god lösning av frågan. Jag hörde nyss konstitutionsutskottets ärade ordförande förklara, att ett sådant betraktelsesätt kan tillkomma statsutskottet, men det bör icke tillkomma riksdagens grundlagsvårdande utskott. Jag kunde inte finna annat än att hans uttalande verkade mycket rätlinigt och kanske principiellt riktigt, men tyvärr blev jag inte imponerad av det; jag säger detta som en replik även beträffande andra yttranden under den debatt som nyss pågått.

Med den erfarenhet jag har från min långa bana som riksdagsman, tror jag mig kunna påstå att även konstitutionsutskottet är så beskaffat, att det låter lämplighetsskäl och förnuftsskäl spela en viss roll vid sidan av de stränga grundlagsprinciperna. Jag kan ej tänka mig, att det skulle vara stridande mot praxis eller god ordning, om konstitutionsutskottet åtminstone i ett fall som det här föreliggande, då regeringen befann sig i ett trångmål och det var svårt att få denna fråga tillräckligt snabbt inför riksdagen, skulle funnit den sakligt goda lösningen av frågan betyda mera än det brott mot gällande principer för medelsanvändningen, som här onekligen föreligger. Riksdagen har —

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

det vill jag säga — i handling betygat, att här åstadkommits en sakligt god lösning. Riksdagens statsutskott har i ett utlåtande skrivit att det funnit den vidtagna åtgärden i sak lämplig. Det kan ju hända, att konstitutionsutskottets ledamöter också i sitt innersta finna, att det förhåller sig så, men det är ju ingenting att göra åt att konstitutionsutskottet nu haft den meningen, att denna handling från min sida bör bli föremål för anmärkning. Jag har ingenting annat att göra än att konstatera utskottets domslut.

Herr Holmgren: Herr talman! Konstitutionsutskottet har såsom riksdagens grundlagsväktare sin plikt likmätigt riktat en anmärkning mot statsrådet Sköld för att han överskridit sin befogenhet och statsrådet har här lämnat sin förklaring. Men det är ett par ord till som jag anser just i detta sammanhang böra antecknas till riksdagens protokoll.

Herr Sköld har kommit till insikt om att en del åtgärder voro för vårt försvar oundgängligen erforderliga. I stället för att omsorgsfullt studera, huruvida han genom att vidtaga dessa åtgärder skulle komma att överskrida sin befogenhet, har han resolut omsatt sin insikt i beslut och handling och påtagit sig det ansvar, som därmed var förknippat. Men det är just folk av den typen, som vi behöva i dessa tider, folk som hålla sig till realiteterna och förbise formaliteterna, folk, som kunna fatta kloka beslut — klokheten i statsrådets beslut har ingen bestritt — folk som handla snabbt och som våga påtaga sig ansvar.

Jag tillhör icke längre försvarsväsendet, men jag vet att både inom och utom försvarsväsendet finnes det ett stort antal människor, som känna att statsrådet Sköld på sin piedestal som försvarsminister skapar känsla av lugn och förtröstan, känslor, som i de tider vi genomleva äro tillgångar så värdefulla, att de knappast kunna övervärderas.

Jag har, herr talman, ingen anledning att ställa något särskilt yrkande i denna punkt, men jag uttrycker min förhoppning att herr Sköld, därest det skulle bli nödvändigt — Gud förbjude det — kommer att handla likadant i framtiden, som han har gjort här. Jag ställer som sagt icke något yrkande, då jag är övertygad om att statsrådet Sköld tvivelsutan bär en formell anmärkning från konstitutionsutskottet med samma lugn, som han bär sitt ansvar i övrigt.

Herr Andersson i Ovanmyra: Herr talman! Den siste ärade talaren är sig alltid lik, samma käcka och ungdomliga sjöman som han alltid har varit. Det låter ju någonting det där, när han säger, att det är folk av denna resoluta typ, som vi behöva i dessa tider, och han syftade ju därvid närmast på försvarsministern. För all del, det där låter ju säga sig, men jag undrar, om man skapar lugn och tillförsikt i en demokratisk stat, om man följer sådana linjer, i många fall inrymmande de största vådor för en samhällsnyttig utveckling.

I anslutning till vad försvarsministern här har sagt, vill jag, herr talman, referera en del av hans yttrande i årets remissdebatt i andra kammaren. Han sade då bl. a. följande: »Här beslutar riksdagen en flottplan i juni 1942, och i oktober månad beslutar Kungl. Maj:t på egen hand att ett alldeles nytt fartyg, som det aldrig varit tal om, skall byggas inom kostnadsramen. Det är en sådan sak om vilken man otvivelaktigt kan säga, att detta har inte Kungl. Maj:t rätt att göra. Det erkänner jag, så ligger det till.» Det var ju öppet, ärligt och uppriktigt bekant. Motivet för sitt handlingssätt sammanfattar han i följande ordalag: »Men ibland kan man komma i ett tvångsläge, då klokheten kan bjuda att man får vidta åtgärder, som kanske formellt sett inte äro tillåtna.

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

Så har skett härvidlag.» Även i dagens anförande har han slagit an samma strängar.

Herr Sköld fortsätter i samma remissdebatt med följande ord: »Någon har sagt här att vi borde ha lagt fram frågan för riksdagen vid informationssammanträdet i november. Men det är väl ingen som menar att vi skulle ge riksdagen denna enda proposition, som skulle ha medfört att riksdagen behövt vara samlad fem, sex veckor.» Ingalunda, herr Sköld, det hade visst icke tarvats några fem, sex veckor. När regeringen annars vid en ordinarie riksdagssessions sista stadium visar sig kunna slänga fram rätt viktiga frågor för blytbehandling och forcerat avgörande, hade på grund av ärendets natur även nu en skyndsam behandling varit fullt försvarbar. Saken hade i vart fall ej behövt få den uppseendeväckande form för avgörandet, som den nu genom regeringens fria behandlingssätt till slut fick.

Herr Sköld framhöll nyss att sparsamheten var ett av de motiv, som förestavade hans handlingssätt — ja, det är ju vackert i och för sig, att man skulle inbespara en utgift på 35,000 kronor genom att inte inkalla en arbetsriksdag. Men härtill vill jag fråga: Skola vi, herr statsråd, för denna blygsamma summa sälja vårt demokratiska samhällsskick och vår rätt att genom folkrepresentationen besluta om egna angelägenheter, då tycker jag sannerligen icke att dessa saker äro mycket värda.

Herr Sköld fortsätter i sitt av mig refererade anförande: »Den enda möjlighet som fanns var att regeringen, trots att den visste: detta ha vi strängt taget inte rätt till, av praktiska skäl därför att det var nödvändigt slog till och bestämde, att detta fartyg skulle byggas. Nu gå vi fram till riksdagen och erkänna vår synd och tala om vad vi gjort, och så får riksdagen göra som riksdagen vill, godkänna eller förkasta beslutet.» Det är med andra ord sagt: »Min gärning nådigt skåda!» När jag tänker på detta, erinrar jag mig en liten lustig historia från mitt barndomshem i Ollasgården. Vi hade en gammal soldat där, som brukade göra sina besök. Var gång han trädde in genom dörren gick han direkt utan att säga ett enda ord fram till drickstänkan och tog sig en redig klunk och så sade han — jag säger det på sockenspråket — »Jä dräck jän, fek jä?», vilket betyder: »Jag drack här, fick jag?» Så gjorde soldaten Wikman och så tycks även soldaten eller skola vi säga korpralen Sköld göra med den lilla skillnaden, att herr Sköld tar en bra mycket redigare och bastantare klunk.

Vi vilja ingen syndares död och ifråga om den otvivelaktigt duktige, men ibland — tillåt mig, herr talman, att använda ett litet vulgärt uttryck, som alls inte är så illa ment som det måhända låter — i vissa situationer en smula ohängde herr Sköld, vilja vi inte dra åt repet hårdare, än att han klarar livhanken granneligen denna gång. Men vår avsikt är att höja ett varningens finger: Gör icke om det igen, försåvitt vi alltfört skola kunna räkna oss till en demokratisk stat med folkstyre och vad därtill hör. Skola vi över huvud ha någonting att vara rädda om och med liv och blod kämpa för, så är det just detta fundamentala i vår konstitution, som inte minst riksdagen bör vara angelägen att slå vakt om.

Herr talman, med dessa enkla och rättframma ord ber jag att få yrka att punkten lägges till handlingarna.

Herr von Friesen: Herr talman! Jag tänker ingalunda gå in närmare på herr Holmgrens anförande här i kammaren. Jag kan emellertid icke underlåta göra den lilla reflexionen, att om jag vore i statsrådets kläder, skulle jag mumla en stilla bön om att Gud måtte bevara mig för mina vänner — det kan ju hända, att jag klarar ovännerna. Herr Holmgrens djupa beundran för kraftkarlarna

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

kan jag tyvärr icke dela. Jag tror att vi sett litet varstans, hur det går, när det kommer kraftkarlar och tar i litet för mycket. Jag tror inte att kraftkarlar av den typen, som sätta sig över de konstitutionella bestämmelserna, våra grundlagsenliga bestämmelser, äro något att stå efter. Som ett allmänt omdöme skulle jag nog vilja säga om herr Holmgrens anförande, att det var nog litet för mycket av militärens synpunkter däri, och kanske för litet av parlamentariskt-demokratiska synpunkter som kommo fram, ehuru jag mycket väl förstår ur vilken jordmån en sådan uppfattning kan komma fram.

Men, herr talman, det var icke för att säga detta, som jag begärde ordet, utan det var med anledning av statsrådets försvar för sina åtgärder beträffande minkryssaren. Till att börja med vill jag gå in på den skrifttolkning, som statsrådet gjorde beträffande sista stycket i konstitutionsutskottets memorial nr 8, punkt 2:o, som vi behandla, och där han påpekade att utskottet säger, att »så hade enligt utskottets mening icke heller *bort* ske». Statsrådet finner att utskottet i stället borde ha skrivit »kunnat ske». Nu tror jag nog att detta ordet »bort» är det juridiskt riktiga i ifrågavarande fall. Om man hade skrivit »kunnat», hade det inneburit, att det varit fullständigt omöjligt för Kungl. Maj:t att vidtaga åtgärderna, d. v. s. att taga förskottsstaten i anspråk. Det är klart, att Kungl. Maj:t kan begå vilka dårskaper som helst, gränsen härför bestämmes endast av de rent fysiska förutsättningarna, och däri ligger just innebörden i ordet »kunna». Det är klart att regeringen hade *kunnat* vidtaga denna åtgärd. Det är kanske en formell begreppsdistinktion, men jag tillåter mig i alla fall säga, att jag tror att utskottet varit i sin fulla rätt, när det använt detta skrivsätt.

Statsrådet kom in på en mycket lång och utförlig argumentering rörande denna frågas förhistoria. Han skildrade de olika projekten som varit uppe, hur man ursprungligen tänkte ta ett redan i tjänst varande fartyg för att bygga om det till ett minutläggande fartyg. Om hela denna förhistoria, som tagit en tid av ungefär ett halvt år i anspråk och varunder man krävt och vrakat det ena projektet efter det andra, där Kungl. Maj:t varit inne på en viss tankegång och fattat beslut om sedan korregerats, vill jag säga, att den tyder på att handläggningen av ärendet varit omständligt för att använda ett mildt uttryck. Jag kritiserar icke här i första hand Kungl. Maj:t. Jag vill emellertid ifrågasätta, om icke ansvaret i någon mån kan läggas på andra myndigheter än på Kungl. Maj:t. Jag tror icke att detta ärende handlagts med den skyndsamhet och det goda handlag, som hade varit önskvärt. Jag tror att statsrådet har rätt när han säger, att om det hade gällt att bygga om gamla fartyg, hade man haft rätt använda förskottsstatens medel. Detta har varit föremål för mycket ingående utläggning. Under sådana förhållanden torde man ha rätt att använda dessa speciellt för beredskapen avsedda förskottsmedel. Om så skett hade Kungl. Maj:t säkerligen handlat riktigt. Vad vi allesammans äro överens om är, att Kungl. Maj:t icke handlat riktigt, då Kungl. Maj:t anlitat förskottsstaten för det nya fartyg, som det här är fråga om. I fråga om anslag till ändamål, som ha en viss permanens, som alltså sträcker sig över en följd av år framåt, då kan man icke anlita förskottsstaten, och det är ju meningen att minkryssaren skall finnas många år framåt. Men, som sagt, hela denna statsrådets argumentering beträffande ärendets förhistoria synes mig gå vid sidan av saken. Jag tror, herr talman, att herr Sköld från utskottets och riksdagens sida har rätt att erhålla svar på frågan: Hur vill ni, att jag skulle handla, om jag skulle handla fullt riktigt och uppfylla all rättfärdighet? Ja, det finns olika möjligheter. Jag har i ett tidigare anförande berört, att man kunnat framlägga en proposition så sent som i juli förra året, innan vårsessionen var avsedd att sluta. Jag förstår mycket väl och är icke alldeles främmande för den tanken hos stats-

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

rådet, att det var skäl att avstå från en dylik åtgärd, även om jag vidhåller min uppfattning att något sådant säkerligen varit tekniskt utförbart.

Jag tillät mig nyss säga, att man kan åberopa fall då en handläggning av en proposition skett synnerligen snabbt. Jag kommer då till den principiellt viktiga frågan: varför framlades icke en proposition under höstsessionen, under denna session, som blivit kallad för informationsriksdagen? Vem har för övrigt kallat denna session för informationsriksdag? Vem bestämde, att riksdagen då endast hade att taga del av meddelanden från regeringens sida? Jo, regeringen själv. Så vitt jag vet har riksdagen aldrig någonsin tagit ställning till frågan, om denna höstriksdag i någon mån skulle kunna göras till en arbetsriksdag. Enligt min personliga mening tror jag, att det, med den arbetsbörda vi ha, blir nödvändigt att komma med en kortare arbetsriksdag på hösten. Men det kunna vi ju diskutera. Det hade uppenbarligen varit möjligt för Kungl. Maj:t att lägga fram en enda proposition, och varför icke just en proposition om minkryssaren? Utskottets vice ordförande har också varit inne på den tanken och tillbakavisar liksom jag den mening, som statsrådet Sköld tidigare givit uttryck åt, nämligen att behandlingen av en sådan proposition skulle taga fem, sex veckor i anspråk. Det behövde ingalunda taga så lång tid. Genom överenskommelse mellan riksdagens presidium, vederbörande utskott och regeringen skulle alldeles säkert tiden för handläggningen av detta ärende ha kunnat förkortas till 8 à 10 dagar eller något liknande.

Jag tillåter mig ställa denna regeringens ovilja mot att framlägga någon proposition inför höstriksdagen i belysning av det anförande, som statsministern höll i andra kammaren den 2 november, då han yttrade bl. a. följande: »Några ärenden av den brådskande natur, att regeringen ansett sig böra påkalla beslut av riksdagen före nästa lagtima riksdag, föreligga icke.» Nej, enligt regeringens mening förelåg icke något sådant ärende, ty regeringen hade genom beslut den 9 oktober, alltså endast några veckor förut, handlagt frågan om minkryssaren utan riksdagens hörande. Det förefaller mig egendomligt, att statsministern kunde yttra något dylikt med kännedom om att regeringen hade fattat ett sådant beslut kort förut.

Herr talman! Jag skall icke vidare gå in på denna fråga. Jag medgiver naturligtvis, såsom jag tidigare yttrade, att det kan finnas förmildrande omständigheter. Ärendets relativt brådskande natur, dess karaktär av typiskt krigsärende, gör ju att man kanhända är benägen att bedöma Kungl. Maj:ts handlingssätt något mildare än eljest och säkerligen mildare än det fredsärende, som vi nyss behandlade här i kammaren. Men alldeles utan anmärkning kan icke ett sådant förfarande få försiggå. Konstitutionsutskottet skulle utan tvekan ha svikit sin plikt som grundlagsvårdande utskott, om det icke — låt vara i hovsamma former — gjort anmärkning jämlikt 107 §. Jag tillåter mig, herr talman, yrka, att anmärkningen 2:o i memorialet lägges till handlingarna.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Jag tillåter mig ge ett par repliker till den siste ärade talaren. Jag skall icke ingå på hans funderingar kring ordet »böra». Jag vill endast säga, att herr von Friesen, när han läser sitt yttrande i protokollet, kanske själv finner, att resonemanget icke är så hållbart.

Jag begärde ordet närmast för att söka klargöra vad herr von Friesen menade att regeringen borde ha gjort. Då konstaterar jag för det första, att han ansåg, att det icke hade varit omöjligt att lägga fram en proposition i juni månad. Jag frågar, hur det skulle ha varit möjligt, då det icke fanns något för Kungl. Maj:t godtagbart förslag att lägga fram vid den tiden. Då kommer jag till hans andra uppfattning, att man borde ha lagt fram propositio-

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

nen vid höstriksdagen — det hela hade varit en sak på 8—10 dagar. Jag tror väl ändå herr von Friesen vet, att det med hänsyn till det något delade intresse, som alltid visats våra flottfrågor, hade varit utsiktslöst att klara denna fråga under en tidrymd kortare än 4 å 6 veckor.

Jag konstaterar bara till sist, att både utskottets ärade vice ordförande och herr von Friesen i sina preciseringar egentligen kommit till att vad konstitutionsutskottet här anmärker på är, att icke informationsriksdagen förvandlades till en arbetsriksdag. Är det kärnpunkten i anmärkningen, ville jag säga, att jag känner mig icke behöva bära mer än $\frac{1}{15}$ av svaret.

Herr **Holmgren** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag vill bara såsom replik till herr von Friesen berätta en liten historiet, som jag fick höra nyss av kammarens främste historieberättare. I en av våra städer hade brandchefen semester. Eld utbröt, och brandlöjtnanten skötte släckningen. När allting var färdigt, gick löjtnanten fram till brandchefen, som stod och såg på, och frågade: »Tyckte inte farbror, att vi klarade släckningen fint?» »Jo, det gjorde ni, men ni släckte inte efter reglementet», svarade brandchefen.

Vidare yttrade

Herr **Hallén**: Herr talman! Jag begärde ordet, då jag hörde den siste ärade talarens första anförande. Jag måste säga: vilka festliga situationer skulle icke uppstå i konstitutionsutskottet, om man skulle släppa in herr Holmgren där! Hur det skulle gå med grundlagarna vill jag knappast tänka på. Det är uppenbart, att det skulle leda till de mest halsbrytande konsekvenser, om man skulle resonera som han gör. Det är heller icke många som vilja göra det. Jag tycker förresten, att det är roligt att konstatera den klädsamma kontrasten mellan honom och statsrådet. Statsrådet säger ärligt ifrån, att det var en situation av force majeure och att så vitt på honom ankommer saken icke skall upprepas. Herr Holmgren går på i ullsockorna och uppmanar statsrådet att göra likadant i fortsättningen. Det är en kontrast, som är värd att observera.

Statsrådet undrade, om icke utskottet borde ha låtit de praktiska synpunkterna överväga, och antydde, att det visserligen kan låta storslaget när man talar om att man skall anlägga grundlagsvårdande synpunkter, men att det kanske icke är alltid, som utskottet gör det utan låter lämplighetsskäl tala. Ja, det är mycket riktigt, framför allt när det gäller politiska anmärkningar eller anmärkningar, där omdömena om en åtgärd kunna variera. Här tror jag, att man kan säga — i den mån statsrådet sätter värde på det — att åtgärden som sådan ur försvarssynpunkt är tacknämlig. Såsom enskilda medborgare och såsom riksdagsmän äro vi tacksamma för denna åtgärd, men i egenskap av ledamöter i konstitutionsutskottet måste vi säga som herr von Friesen: hur skulle det ha tagit sig ut i landet, om vi halkat förbi denna sak, vilken dock var så observerad? Det utesluter emellertid icke, som sagt, att vi med lättaste hand göra vår erinran.

Emellertid skulle jag vilja säga, att när det talas om höstriksdag, kommer det fram ett ganska märkligt meddelande från statsrådets sida. Då det gällde den förra frågan, punkt 1, erkände statsrådet själv, att det varit hans avsikt att, i förhoppning att det skulle bli en kortare arbetsriksdag på hösten, då föredraga saken inför riksdagen. Nu kan man alltså konstatera, att i ett par viktiga ärenden uraktlåter man att för några veckor förvandla informationsriksdagen till en arbetsriksdag och tager hellre risken att riksdagen reagerar inför att den blivit ställd åt sidan. Det visar — och jag tror, att det är en

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

ganska utbredd uppfattning här i riksdagen — att experimentet med informationsriksdagar nog icke manar till efterföljd.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Utskottets anmälan angående punkten 2:o) lades till handlingarna.

Utskottet hade under *punkten 3:o)* ansett sig böra rikta anmärkning mot föredragande departementschefen, statsrådet Gjöres i anledning därav, att Kungl. Maj:t i konselj den 30 oktober 1942 beslutat anbefalla statens priskontrollnämnd att inom ramen för tidigare åt nämnden lämnade bemyndiganden vidtaga vissa åtgärder för en utsträckning av priskontrollen och en skärpning av den direkta prisregleringen inom landet.

Vid denna punkt hade reservationer avgivits

1) av herr *Hallén*, som, med instämmande av herrar *Hällgren* och *Nilsson* i Göteborg, av anförda skäl förklarat sig icke kunna biträda den av utskottet jämlikt § 107 regeringsformen gjorda anmälan mot föredragande departementschefen i ärendet;

2) av herrar *Oscar Gottfrid Karlsson*, *Karl August Johanson*, *Fast*, *Nordström* och *Fält*, som ansett, att skäl saknats för ifrågavarande anmärkning.

Punkten föredrogs. Därvid anförde:

Chefen för folkhushållningsdepartementet, herr statsrådet **Gjöres**: Herr talman! Förevarande anmärkning avser ett av Kungl. Maj:t den 30 oktober 1942 på min föredragning fattat beslut om prisstopp. Beslutet innebar att Kungl. Maj:t anbefallde statens priskontrollnämnd att inom ramen för tidigare åt nämnden lämnade bemyndiganden vidtaga åtgärder för en utsträckning av priskontrollen och en skärpning av den direkta prisregleringen inom landet. Kontrollen borde i princip omfatta priser och taxor på samtliga inom landet tillverkade och till landet införda varor, respektive inom landet utförda tjänster av de slag som falla inom området för gällande prisregleringslag. Prishöjningar borde för närvarande icke beviljas annat än i rena undantagsfall. I anledning härav utfärdade priskontrollnämnden föreskrift om allmänt prisstopp. Enligt den mening, som omfattats av majoriteten i konstitutionsutskottet, hade Kungl. Maj:t icke bort meddela nämnda beslut utan att riksdagen först beretts tillfälle att i någon form uttala sin mening i frågan.

Jag vill till en början understryka, att Kungl. Maj:t enligt prisregleringslagen äger riksdagens formella bemyndigande att fatta beslut, innebärande prisstopp av ifrågavarande slag. Därjämte kan jag icke underlata att påpeka, att priskontrollnämnden, som utfärdade föreskriften om prisstoppet, alldeles oavsett Kungl. Maj:ts påtalade beslut, var formellt befogad att vidtaga en sådan åtgärd; nämnden hade nämligen redan tidigare erhållit Kungl. Maj:ts bemyndigande att meddela dylika föreskrifter.

Konstitutionsutskottet har icke heller ansett, att Kungl. Maj:t i förevarande fall formellt överträtt den av riksdagen lämnade fullmakten. Till stöd för sitt krav på riksdagens medverkan vid beslutets fattande har utskottet däremot framhållit, att beslutet om prisstoppet var av utomordentligt genomgripande natur samt att riksdagen utan svårighet hade kunnat höras.

Vid en närmare precisering av prisstoppbeslutets räckvidd och innebörd må framhållas att prisstoppet — enligt det innehåll prisregleringslagen då och allt fortfarande har i förevarande avseende — endast innebar ett förbud att höja priset innan viss tid förflutit från det vederbörande inkommit med anmälan om den tillämnade prishöjningen och skälen därtill.

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

På grund av den stora betydelse för den ekonomiska politiken, som prisstoppsbeslutet otvivelaktigt har, anser jag, att det skulle ha varit önskvärt att före beslutets utfärdande höra riksdagen i frågan. Emellertid skulle, tvärt emot vad konstitutionsutskottet förmenar, hörandet ha varit förenat med icke obetydliga nackdelar. Jag är nämligen övertygad om att, om frågan upptagits av riksdagen till en måhända långvarig debatt, detta skulle ha haft en mycket oförmånlig inverkan på utgångsläget för det prisstopp som riksdagen kunde funnit påkallat. Diskussionen måste ha verkat i hög grad oroande på prisbildningen. Och priserna på de ännu icke reglerade varorna hade under den tid, frågan sålunda legat under prövning, antagligen överlag kommit att drivas i höjden. En snabbbehandling av ärendet i riksdagen hade visserligen icke varit otänkbar, men även under sådana förhållanden skulle med all sannolikhet risk för rubbningar i de rådande priserna varit för handen, därest icke samtidigt med ärendets framläggande inför riksdagen prisstopp enligt prisregleringslagen utfärdats. Dessutom gäller att vid en snabbbehandling riksdagens prövning blivit mycket begränsad. I detta sammanhang må slutligen erinras om att den s. k. informationsriksdagen icke var organiserad för att till sakbehandling upptaga kungl. propositioner.

Prisstoppsföreskriften — vars nödvändighet och lämplighet i och för sig såväl vid informationsriksdagen som därefter i allmänhet synes hava vitsordats — är närmast att betrakta såsom en provisorisk åtgärd — en försiktighets- och beredskapsåtgärd — som av Kungl. Maj:t genomfördes i avbidan på det slutliga beslut som statsmakterna gemensamt må komma att fatta i saken. I stället för att föregripa riksdagens ståndpunktstagande synes prisstoppet alltså hava tjänat såsom en skyddsvall, inom vilken den fortsatta diskussionen har kunnat fortgå tämligen ostört. Därför har prisstoppsföreskriften onekligen kommit att bli en fast utgångspunkt för de löne- och prisförhandlingar, som sedermera förts på olika områden och därvidlag men även i övrigt visat sig vara mycket gagnelig.

Herr Lindmark: Herr talman! Det är med tillfredsställelse jag konstaterar, att statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet uttalar, att det skulle ha varit önskvärt att ha fått höra riksdagen i denna sak. Det ligger nog så till, att rent formellt förelåg icke härvidlag absolut skyldighet att höra riksdagen. En fullmakt hade givits tidigare, som regeringen kunde utnyttja, och sålunda kan en anmärkning i detta fall icke grunda sig på en uraktlåten skyldighet. Men det förhållandet, att riksdagen var formellt, om också icke reellt samlad, gör, att vidtagandet av en åtgärd av en så utomordentlig beskaffenhet som denna borde ha föranlett att riksdagen blivit hörd. Den uppfattningen förstärkes ytterligare av den omständigheten, att det var känt, att riksdagen efter några dagar i allt fall skulle samlas.

Jag ser frågan mest mot bakgrunden av vad bankoutskottet uttalade vid sin behandling av propositionen förra året om fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa sedlar med guld. Bankoutskottet gjorde då en hel del uttalanden i prispolitiken med anledning av vad finansministern anförde i propositionen. Jag skall be att få citera några valda stycken ur bankoutskottets utlåtande. Där förekommer bl. a. följande: »Den radikalaste metoden att hejda prisstegringsprocessen är utan tvivel att införa bestämmelser om s. k. allmänt pris- och lönestopp, innebärande ett förbud mot varje prishöjning eller lönestegring utan myndigheternas tillstånd, varvid förutsättes, att sådant tillstånd beviljas endast i undantagsfall. En lagstiftning av denna genomgripande art måste emellertid väcka betänkligheter ur flera synpunkter. Framför allt skulle en långt gående direkt dirigerings av produktionen och arbetskraftens använd-

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

ning bli erforderlig för att förhindra ogynnsamma verkningar med avseende å varuförsörjningen. Utskottet kan därför icke för närvarande förorda en politik av denna art.» Här gör sålunda bankoutskottet ett direkt och klart uttalande i riktning mot införande av pris- och lönestopp. I övriga delar av sitt utlåtande resonerar bankoutskottet för och emot införande av sådana kraftåtgärder. Slutklämman bär emellertid vittnesbörd om att utskottet fortfarande finner övervägande skäl tala emot ett löne- och prisstopp. I sista stycket heter det: »Slutligen vill utskottet uttala, att därest en ekonomisk politik av den art utskottet ovan antytt — och vilken synes stå i god överensstämmelse med vad departementschefen förordat — icke skulle kunna genomföras med åsyftat resultat, en politik efter den radikalare linjen med s. k. allmänt pris- och lönestopp näppeligen kan undvikas. Det torde då också bli ofrånkomligt, att staten inför ett obligatoriskt sparande. Hellre än att tillåta en fortsatt och kanske tilltagande prisstegring böra nu antydda åtgärder tillgripas i ett sådant krisläge. Utskottet vill emellertid i anslutning till departementschefens slutord» — de inneburo, att det var viktigt, att det förelåg en allmänare uppfattning, som stödde pris- och lönestoppet — »uttala den förhoppningen, att insikten om att tillfälliga uppoffringar av de enskilda gruppernas önskemål äro nödvändiga måtte vinna allmän utbredning, så att tillräckligt stöd kan vinnas för en politik, som tryggar den eftersträfvade prisstabiliteten med minsta möjliga användande av tvångsåtgärder och utan detaljerad dirigerings av produktion och arbetskraft.» Vi böra uppmärksamma uttrycket »minsta möjliga användande av tvångsåtgärder». En tvångsåtgärd får man nog kalla införandet av pris- och lönestopp.

Under diskussionen om bankoutskottets utlåtande hade finansministern tvenne yttranden. Jag ber att få återge ett stycke av det sista av dem, som klarlägger, hur finansministern uppfattade läget. Han yttrade bl. a.: »Jag kommer till den slutsatsen, att man, även om man anser det nödvändigt att skrida till hårdare åtgärder, på alla punkter måste ta bestämd hänsyn till följderna för olika delar av näringslivet eller för olika medborgare, som arbeta i näringslivet. Jag tror, att detta kommer att lägga hinder i vägen för en så långtgående prisreglering, som annars skulle ha varit önskvärd. Jag ser i utskottets utlåtande ett instämmande i propositionens principer även därutinnan, att man kräver en skärpning *men inte vågar ta steget fullt ut* och säga, att vi redan nu skola vara beredda att bestämma, att icke ett pris får höjas och icke en lön stiga.» Det är ett ganska klart uttalande. I fortsättningen heter det: »Det får bli jämkningar både åt det ena hållet och åt det andra. Det väsentliga skulle vara vunnet, om prisstegringen kunde hållas inom så tillvida måttliga gränser, att denna prisstegring icke skulle medföra en fortsatt inkomstökning och därigenom ett fortsatt steg i den spiral, som vi bruka tala om när det gäller penningvärdets försämring.»

Jag anser — och det har också varit utskottsmajoritetens mening — att när riksdagen på våren gjort dessa uttalanden på förslag av bankoutskottet — riksdagen biföll nämligen vad bankoutskottet uttalat och gjorde sålunda uttalandet till sitt eget — regeringen icke borde ha vidtagit den drastiska åtgärden att införa löne- och prisstopp utan att dessförinnan ha hört riksdagen på nytt. Det har ju också varit delade meningar inom regeringen. Statsrådet Bagge anmälde reservation och ansåg att regeringen skulle framlägga förslaget för riksdagen, medan övriga statsråd på föredragning av statsrådet Gjöröes beslöto vidtaga åtgärden. Särskilt med hänsyn till att riksdagen var formellt om också icke reellt samlad och skulle sammanträda inom några dagar förelåg det stora möjligheter att höra riksdagen i frågan. Det är på dessa förutsättningar, som anmärkningen har gjorts.

Jag ber, herr talman, att få yrka, att anmärkningen läggas till handlingarna.

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

Herr Fast: Herr talman! Det är en gammal god regel att om man anmärker på en handling, är man skyldig att klart lägga fram de skäl, som motivera anmärkningen. I detta avseende finner jag att utskottet brustit. Däremot har enligt min mening statsrådet givit goda skäl för sitt handlande.

Utskottet har icke vågat göra anmärkning på det sättet, att man kunnat förmena att vederbörande statsråd hade överträtt sin befogenhet. Men om det är så, att utskottet sålunda tvingas erkänna, att vederbörande statsråd har haft täckning för de vidtagna åtgärderna, vad är det då som återstår? Jo, då är det en omdömesfråga, huruvida lämplighetsskäl skulle ha föranlett Kungl. Maj:t att höra riksdagen. Men om man måste erkänna, att Kungl. Maj:t i detta fall har haft dubbla täckningar för sitt handlingssätt, och ingen vågar påstå att detta står i strid mot givna bestämmelser, utan att riksdagen lämnat en fullmakt, som till fullo täcker de vidtagna åtgärderna, då blir ju frågan den, huruvida riksdagen skall kräva att Kungl. Maj:t vid fullmaktens användande ånyo skall vända sig till riksdagen. I så fall blir det i dubbel mening klart, att vad jag sade under första punkten, som egentligen hade tillämpning på punkt 2, blir ännu mera tillämpligt på punkt 3, ty det kommer ju att betyda att vi måste ha en riksdag, som är samlad året runt, och det torde väl ändå vara att driva saken alltför långt.

Vidare har jag den uppfattningen, att om man skall inlägga den tolkningen, att riksdagens medverkan skall krävas jämväl då det blir fråga om att tillämpa en given fullmakt, kommer detta att överstiga riksdagens arbetsförmåga, och jag tror det blir ganska olyckligt för riksdagen själv.

Beträffande den vidtagna åtgärdens lämplighet tror jag att det visserligen finns delade meningar, men att man i ansvarsställande kretsar är av den uppfattningen, att de vidtagna åtgärderna voro nödvändiga och att de vidtogos utan något större uppskov.

Detta är, herr talman, de skäl som ha gjort att jag och flera med mig inte ha kunnat förena oss med utskottsmajoriteten, då denna föreslagit anmärkning, utan ansett att fullgoda skäl tala för att de åtgärder, som här vidtagits av statsrådet, ha varit befogade och befunnits ligga inom ramen av den utav riksdagen lämnade fullmakten.

Jag har intet annat yrkande att göra än att anmärkningen lägges till handlingarna.

I detta anförande instämde herr Fält.

Herr Hällgren: Herr talman! Endast ett par ord till vad den föregående talaren sagt.

Om man studerar motiveringen för de anmärkningar, som konstitutionsutskottet i år gjort, skall man finna att ur konstitutionell synpunkt föreligger här den svagast motiverade anmärkning, som detta dechargebetänkande innehåller. Kungl. Maj:ts beslut är inom ramen av gällande prisregleringslag. Herr Lindmark citerar, liksom konstitutionsutskottets majoritet, bankoutskottets uttalande i motiveringen rörande penningpolitiken, men det brukar alltid heta på juristspråk, att man skall mera rätta sig efter lagen och vad den innehåller än efter motiveringen för ett tillämpningsförfarande. Jag fattar situationen så, att därför att ett statsråd varit av den meningen, att riksdagen skulle höras innan de skärpta prisregleringsbestämmelser infördes som kallas för prisstopp — prisstopp är det ju egentligen inte — så är det i och för sig ingen grund som man kan bygga ett anmärkningsyrkande på. Det finns en reservation, där det står att riksdagen borde höras. Det är en lämplighetsfråga, en omdömesfråga, huruvida Kungl. Maj:t anser erforderligt att höra

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

riksdagen eller ej. Kungl. Maj:t hade befogenhet att vidtaga de åtgärder som vidtagits. Konstitutionsutskottet säger exempelvis, att man kunde hört informationsriksdagen. Vi veta ju karaktären av den riksdagen. Den kunde inte fatta beslut, den skulle endast mottaga meddelanden från regeringen. Jag försökte visserligen som reservant då det gällde herr von Helands anmärkningsyrkande att få konstitutionsutskottet att arbeta genom att behandla dennes anmälan till riksdagen om att det fanns anmärkning att göra mot statsrådet, men konstitutionsutskottets majoritet vägrade helt enkelt med hänvisning till att det var en informationsriksdag. Då frågar man sig: vad kan man få för saklig motivering för en konstitutionell anmärkning mot ett statsråd, när det inte finns någon laglig grund för en sådan anmärkning? Dessutom är det en allmän uppfattning i landet — och det kom fram även vid informationsriksdagen — att man hoppades de vidtagna åtgärderna skulle vara ett steg i rätt riktning. Säkerligen hälsades det med tillfredsställelse bland folket i landet att regeringen vidtog åtgärder för att hålla prisuppskrivningen nere. Det funnes mycket större anledning att exempelvis anmärka mot Kungl. Maj:t för att den gått för långt i efterlåtenhet gentemot dem som krävt förhöjda priser. Jag vet att det finns flera sådana fall, då man ansett att Kungl. Maj:t satt för höga priser. Åtminstone är den lönearbetande klassen i detta land tillfredsställd med att Kungl. Maj:t vidtagit åtgärder mot prisfördyring och försökt att få balans mellan priserna på olika varor och produkter och lönerna.

Jag hemställer att punkten lägges till handlingarna. Jag vore nästan sinnad att göra ett yrkande, att den skulle läggas med ogillande till handlingarna, men jag vill inte trassla till saken och därmed ägna den mera uppmärksamhet än vad den är värd. Jag tycker dock att anmärkningen är helt obefogad, och jag yrkar som sagt att den lägges till handlingarna.

Chefen för folkhushållningsdepartementet, herr statsrådet **Gjöres**: Herr talman! Då utskottets majoritets talesman erinrat om det utlåtande, som bankoutskottet förelade riksdagen föregående år, och ansett att det vidtagna prisstoppsbeslutet icke står i överensstämmelse med utskottets utlåtande, en uppfattning, som också kommer till uttryck i konstitutionsutskottets memorial, så vill jag här säga ett par ord.

Herr Lindmark har redan citerat de stycken i bankoutskottets utlåtande som synas kunna tjäna till underlag för de antaganden, som han här har gjort. Såvitt jag förstår har emellertid bankoutskottet vid sin bedömning av frågan om en prisstopps- och lönepolitik syftat på något annat, mycket mera ingripande, mera obehagligt och kategoriskt än det prisstoppsbeslut, som fattades av Kungl. Maj:t sistlidna höst. Det heter nämligen i bankoutskottets utlåtande, efter det att man har diskuterat frågan om att införa bestämmelser om s. k. allmänt pris- och lönestopp, att »en lagstiftning av denna genomgripande art måste emellertid väcka betänkligheter ur flera synpunkter». Ett sådant yttrande kan icke, såvitt jag begriper, ha syftat på den redan gällande prisregleringslagen och de bemyndiganden till införande av prisstopp i enlighet med denna som här avses. Riksdagen hade ju tidigare antagit prisregleringslagen och även lämnat Kungl. Maj:t rätt att begagna de fullmakter, lagen innehåller, inklusive rätten att delegera vissa av dessa fullmakter på priskontrollnämnden. Jag har för min del aldrig kunnat förstå, att bankoutskottets utlåtande skulle innebära en begränsning av det av riksdagen redan fattade beslutet beträffande prisregleringslagens innebörd.

I fortsättningen av bankoutskottets utlåtande rekommenderar man att man gör försök att förhandlingsvis komma fram till ett pris- och lönestopp. Man

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

rekommenderade skärpt priskontroll och man rekommenderade även att denna skärpta priskontroll skulle mynna ut i arbete efter samma linjer som man dittills hade följt. Jag skulle vilja göra gällande, att det är precis vad som har skett. Det har visserligen inträtt den förändringen, att man i höstas genomförde anmälningssplikt beträffande alla prishöjningar med vissa undantag, alltså utsträckt anmälningssplikten till att gälla ett betydligt större område än förut, men när det har gällt att leda in de sålunda beslutade prisstoppen i olika kanaler, så har man gått fram efter precis samma linjer som man gjort tidigare. I olika fall ha normalpriser införts, och i andra fall har efter förhandlingar med de olika parterna överenskommelse etablerats.

Jag kan därför, herr talman, icke se att det beslut om prisstopp, som genomfördes i höstas, på något sätt står i oöverensstämmelse med den ståndpunkt, som bankoutskottet utvecklat i sitt utlåtande vid föregående års riksdag.

Herr Lindmark: Herr talman! Statsrådet Gjøres framhåller, att jag utvalt citat ur bankoutskottets utlåtande, som stödja utskottsmajoritetens och mina uttalade synpunkter. Jag har försökt att göra valet av uttalanden så opartiskt som möjligt. Det framgår framför allt av sista stycket i bankoutskottets uttalande. Det innehåller ett resonemang om både för och emot men därjämte en slutkläm, som i allt fall hesiterar inför att godkänna ett införande av löne- och prisstopp. Jag har kunnat åberopa ett vittne, som väl borde gälla mycket bra inför statsrådet Gjøres, nämligen finansministern. Han konstaterar som jag redan framhållit denna tveksamhet hos riksdagen att taga ställning till löne- och prisstopp och förordar att mildare utvägar skola tillgripas. Jag tror att på den punkten har man ett mycket gott stöd för konstitutionsutskottets uttalande just i vad riksdagen tidigare under samma år på våren hade uttalat.

Det var statsrådet Sköld som i dag tidigare talade om att det sunda förnuftet kanske för mycket åberopades av konstitutionsutskottet och att det borde vara rent konstitutionella saker som borde vara avgörande. Ja, det förekommer vissa gånger — det måste vi erkänna — att man icke kan tillräckligt renodla det rent konstitutionella, och då måste man tillgripa det sunda förnuftet. Det sunda förnuftet säger i detta fall, att då riksdagen så nyligen gjort ett ganska klart uttalande, borde det ha föranlett regeringen, när man ämnade införa löne- och prisstopp, att på nytt höra riksdagens uppfattning i föreliggande fråga. Detta hade icke varit för mycket begärt.

Herr Fast: Herr talman! Jag vill bara konstatera att det är för andra gången som herr Lindmark gör sig skyldig till att citera uttalanden, som icke syfta på den tillämpade prisregleringslagen utan på längre gående åtgärder. Det är detta som tydligen också föranlett en del misstag, som begåtts vid utskrivande av utskottets memorial.

Herr Lindmark: Herr talman! Vi ha ju haft flera prisregleringslagar. Den sista utfärdades den 30 juni 1942. Den avvek icke mycket från de förutvarande. Om alla dessa olika prisregleringslagar har gällt, att de skulle gälla under samma förutsättningar som den allmänna förfogandelagen och maximiprislagen, och dessa förutsättningar äro, att såvitt riksdagen icke är samlad må dessa lagar på Konungens förordnande träda i kraft, men riksdagen skall omedelbart inkallas för att höras om ikraftträdandet och beslut fattas inom 30 dagar från riksdagens första sammanträde.

Här ligger sålunda den andan under det hela att riksdagen skall höras. Häri sker icke något undantag för prisregleringslagen. Om man läser författningen

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

sådan den förekommer av den 30 juni 1942, så finns visserligen icke något direkt uttalande som går i riktning mot behandling av löne- och prisstopp. Det heter t. ex. i första delen: Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer, äger föreskriva, att den som yrkesmässigt säljer viss förnödenhet eller som företagare yrkesmässigt utför tjänst, bestående i förfärdigande av viss förnödenhet eller verkställande av ändrings-, förbättrings-, underhålls- eller rengöringsarbete eller annat därmed jämförligt arbete å viss förnödenhet eller verkställighet av transport 1) skall vara skyldig att ofördröjligen anmäla det pris, som han ämnar tillämpa, 2) skall vara skyldig att varje gång prishöjning vidtages ofördröjligen anmäla prishöjningen, samt 3) icke må utan tillstånd höja priset förrän en vecka förflutit från det han anmält den tillämnade prishöjningen och skälen därtill.

Det är huvudgrundsatserna, och även om man kan av innehållet sluta sig till en viss fullmakt även när det gäller löne- och prisstopp, så står dock kvar det som jag tidigare omnämnt, nämligen andan som genomgår det hela att man skall höra riksdagen.

Herr Hällgren: Herr talman! Jag vill understryka, att den nya prisregleringslagen är icke antagen av riksdagen på rekommendation eller med motivering från bankoutskottet, utan prisregleringslagen är antagen av riksdagen efter yrkande av första lagutskottet. I den proposition, som låg till grund för lagen, diskuterades också de skärpta prisregleringsåtgärder, som Kungl. Maj:t nu vidtagit. Det är således de uttalanden och den behandling av propositionen rörande ny prisregleringslag, som skedde under riksdagen 1941, som skola ligga till grund för ett konstitutionellt bedömande av, huruvida Kungl. Maj:t har tillämpat bestämmelserna riktigt eller ej.

Herr Lindmark: Herr talman! Om jag fattade den föregående talaren rätt, menade han, att beträffande det uttalande, som jag åberopade, skulle föreligga en förväxling på så sätt, att jag menat att uttalandet skulle gälla prisregleringslagen. Det har jag aldrig sagt. Här ha vi att skilja mellan prisregleringslagen och resonemanget om den allmänna prispolitik, som borde föras i anledning av finansministerns resonemang i propositionen förra året om fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa sedlar med guld och som behandlades i bankoutskottet. I bankoutskottets utlåtande ingår ju ett vidlyftigt resonemang om hur man skall undvika inflationen, och det är citat ifrån det uttalandet som jag har åberopat och som i många stycken kommit att gälla löne- och prisstoppet, ett uttalande, som gick i mera negativ riktning och som vann sin anslutning av riksdagens båda kamrar.

Herr Hällgren: Herr talman! Bankoutskottets uttalande är knutet till propositionen om befrielse för riksbanken att inlösa av riksbanken utgivna sedlar med guld, m. m.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, beslöt kammaren lägga utskottets anmälan beträffande punkten 3:o) till handlingarna.

Under *punkten 4:o)* hade utskottet i anledning därav, att Kungl. Maj:t den 19 mars 1943 utfärdat kungörelse (nr 129) om ändring i vissa delar av kungörelsen den 21 mars 1941 (nr 168) angående allmänt exportförbud, ansett sig böra rikta anmärkning mot föredragande departementschefen, statsrådet Gjörös.

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

Vid denna punkt hade reservation avgivits av herr *Oscar Gottfrid Karlsson*, som, med instämmande av herrar *Karl August Johanson*, *Anders Andersson*, *Nordström*, *Hällgren*, *Larsson* i Julita och *Gustafsson* i Bogla, av anförda skäl förklarat sig inte hava ansett skäl föreligga till anmärkning mot föredragande statsrådet.

Efter föredragning av punkten yttrade:

Chefen för folkhushållningsdepartementet, herr statsrådet **Gjöres**: Herr talman! Här ifrågavarande anmärkning avser ett av Kungl. Maj:t på min föredragning den 19 mars i år fattat beslut, innebärande ändring i kungörelsen den 21 mars 1941 angående allmänt exportförbud. Genom nämnda ändring har den dittills varande skalan för de exportlicensavgifter handelskommissionen har att uttaga utbyggts uppåt. Enligt den mening till vilken majoriteten i konstitutionsutskottet anslutit sig skulle emellertid nämnda utbyggnad medföra en sådan ökning av de till statsverket inflytande licensbeloppen att licensavgifterna finge karaktären av beskattning. Riksdagens medgivande till åtgärden skulle därför enligt utskottets mening ha varit erforderligt. I denna sak ber jag att få framhålla följande.

I den första allmänna exportförbudskungörelsen under den innevarande krisen — kungörelsen den 26 augusti 1939 — bestämdes att licensavgift skulle utgå med 20 kronor eller, där värdet av exportgodset ej översteg 400 kronor, med 3 kronor. Redan genom kungörelsen den 8 december 1939 infördes emellertid den graderade skala för licensavgifterna, som därefter gällt intill dess ändringen den 19 mars i år genomfördes. Licensavgift vid export har sålunda ända sedan den 14 december 1939 uttagits med belopp, som i viss utsträckning varierade efter exportvärdet. Lägsta avgiften var 2 kronor, som uttogs vid ett varuvärde ej överstigande 100 kronor. Högsta avgiftsbeloppet utgjorde 40 kronor, som erlades när exportvärdet översteg 10,000 kronor. En liknande graderad skala har sedan den 21 mars 1940 gällt även i fråga om avgifterna för importlicenser, som utfärdas av handelskommissionen. Samtliga dessa bestämmelser ha utfärdats utan riksdagens hörande, och någon erinran i anledning därav har ej tidigare framställts från riksdagens sida. Icke heller den nu av konstitutionsutskottet gjorda anmärkningen synes rikta sig mot, att Kungl. Maj:t ansett sig kunna utan riksdagens medgivande tillämpa en princip, enligt vilken varuvärdet i viss mån är bestämmande för licensavgiftens storlek.

Genom kungörelsen den 19 mars 1943 har — såsom nyss nämnts — den graderade avgiftsskalan för exportlicenserna gjorts vidare. En licensavgift av 40 kronor skulle sålunda tillämpas endast om exportvärdet låg mellan 10,000 och 25,000 kronor. Översteg exportens värde sistnämnda belopp höjdes avgiften med stigande exportvärde. Licensavgiften begränsades till högst 1,000 kronor. Vidare lämnades handelskommissionen författningsenligt befogenhet att meddela s. k. generell licens, vilket innebär att licensen må avse sökandens samlade export av visst eller vissa varuslag under en tid av högst 3 månader. I dylikt fall fick avgiftsbeloppet bestämmas i efterskott med ledning av värdet av den faktiskt verkställda exporten. Avgiften fick dock ej överstiga 5,000 kronor.

Den genom kungörelsen den 19 mars 1943 vidtagna ändringen i bestämmelserna om licensavgift vid export har i första hand betingats ur rättvisesynpunkt. Det har ansetts stötande att exportör av varor, som ha ett jämförelsevis lågt värde, skall vara skyldig att erlägga en i förhållande till varuvärdet så väsentligt mycket högre avgift än en exportör av mera värdefulla varupartier. Även vissa praktiska skäl ha ansetts tala för att utsträcka avgiftsskalan på ett sådant sätt att de beviljade licenserna komma att stå i närmare överensstäm-

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

melse med den faktiska eller sannolika exporten. För en exportör var det tidigare till fördel att på en gång begära en så stor export som möjligt, enär licensavgiften utgick med ett och samma belopp så snart varuvärdet översteg 10,000 kronor. Därvid kunde emellertid visa sig att den verkliga exporten stannade vid ett avsevärt lägre belopp.

En höjning av avgiftsbeloppet i fråga om exportlicenser avseende mera betydande varupartier har därför även synt motiverat med hänsyn till de kostnader, som i allmänhet äro förenade med licensansökningarnas behandling. De utredningar och undersökningar i olika hänseenden, som i många fall måste föregå bedömandet av huruvida en mera avsevärd export bör komma till stånd, torde nämligen i regel — om än icke undantagslöst — väsentligt mera arbete än de överväganden, som ske i samband med prövning av en ansökan att få exportera ett mindre varuparti.

Vid utfärdandet av kungörelsen den 19 mars 1943 utgick man från att de tidigare fastställda avgiftsbeloppen för varupartier om högst 10,000 kronor skulle vara oförändrade. Kungörelsen beräknas därför komma att, på sätt utskottet påpekat, medföra att något över $\frac{1}{2}$ miljon kronor per år mera än förut komma att tillföras statskassan (under förutsättning av oförändrad exportvolym). Av handelskommissionen under budgetåret 1941/42 upptagna licensavgifter — export- såväl som importlicensavgifter — uppgingo till närmare $1\frac{1}{2}$ miljon kronor. Omkostnaderna för kommissionens uppgingo däremot under samma tid till endast $\frac{3}{4}$ miljon kronor. I detta sammanhang är emellertid att märka att försörjningskommissionerna i stor utsträckning verkställa saklig utredning i fråga om den av handelskommissionen handhavda licensgivningen. I såväl industri- som livsmedelskommissionerna finnas sålunda numera inrättade särskilda utrikeshandelsbyråer med uppgift bl. a. att utgöra förbindelseled mellan handelskommissionen och vederbörande försörjningskommission. De olika betydande arbete i anledning av uppkomna export- och importfrågor. Statsverkets utgifter för den i samband med handelskommissionens licensgivning stående verksamheten torde till följd därav i själva verket vida överstiga nyssberörda omkostnadsbelopp å $\frac{3}{4}$ miljon kronor. Att — såsom utskottet beräknat — statsverkets omkostnader härvidlag skulle komma att utgöra blott en mindre del av de inflytande licensbeloppen, torde sålunda icke hålla streck.

Emot den princip, som ligger till grund för utskottets här ifrågavarande anmärkning, har jag givetvis icke något att erinra. Tillämpningen av principen måste väl även enligt utskottets mening bliva en omdömesfråga. Jag vill understryka att utbyggandet uppåt av licensskalan icke tillkommit i syfte att tillföra statsverket ökade inkomster utan för att skapa större rättvisa på området. Rätten att utan riksdagens medverkan genomföra sakligt befogade åtgärder av ifrågavarande slag torde icke böra betagas Kungl. Maj:t av den anledningen att någon gång en icke direkt åsyftad sekundär effekt av liknande slag som den nu förevarande statliga inkomstökningen temporärt kan uppkomma. Påpekas bör också att de ändringar i förevarande hänseenden, som må föras anledas av de hastigt skiftande förhållandena å området, även kunna draga med sig effekter av rakt motsatt innebörd. I detta sammanhang vill jag nämna att frågan om åstadkommande av större likformighet beträffande gällande importregleringar och importförbud sedan länge stått på dagordningen. Det är icke uteslutet att lösandet av denna fråga kan komma att medföra en minskning av statsverkets licensavgifter.

Herr Hallén: Herr talman! Det är sant, att Kungl. Maj:ts beslut i fråga om de avgifter, som fastställdes 1941, då icke föranledde någon erinran från konsti-

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

tutionsutskottets sida. Såväl statsrådet som reservanterna mot årets anmärkning i frågan undra varför det nu skall framställas anmärkning, när 1941 års avgifter passerat utan anmärkning. Gentemot det skulle jag vilja framhålla att man först vid den i år företagna granskningen kunnat ha kännedom om det i detta sammanhang mycket viktiga faktum, att de influtna licensavgifterna varit ungefär dubbelt så stora som omkostnaderna för handelskommissionen. Man måste väl också förmoda, att man inom folkhushållningsdepartementet vid fastställande av de ursprungliga avgiftssatserna räknade med att en viss balans skulle råda mellan handelskommissionens inkomster och dess utgifter i dessa stycken. Först i och med framläggandet av redovisningen för budgetåret 1941/42 blev man medveten om att licensavgifternas belopp varit ungefär dubbelt så stort som kommissionens omkostnader. När överskottet blev känt inom folkhushållningsdepartementet hade därför enligt utskottets mening anledning snarare förelegat för folkhushållningsministern att föreslå en sänkning av avgifterna än att som nu skett föreslå en höjning av dem. Utskottet har varit mycket väl medvetet om att omkostnaderna för licensgivningen, såsom också statsrådet nyss framhöll, i verkligheten kunnat vara något större än vad siffrorna för handelskommissionen i riksräkenskapsverkets budgetredovisning utvisa. Vi veta mycket väl inom utskottet att — såsom herr statsrådet nyss sade — remisser från handelskommissionen till andra kommissioner medföra, att dessa kommissioners arbete kan bli ganska svårt och betungande. Kostnaderna härför äro ju ganska svåra att exakt beräkna men kunna väl i alla fall icke vara så stora att de nämnvärt inverka på påståendet om att licensavgifternas belopp numera högst avsevärt överstiger beloppet för omkostnaderna. Utskottet har därför ansett det oundvikligt att rikta en anmärkning mot föredragande departementschefen, statsrådet Gjörös. För att förebygga varje missförstånd vill jag till slut framhålla, att denna anmärkning naturligtvis icke riktar sig mot ett sådant förhållande i den nya kungörelsen som att licensavgifter för en mycket stor exportör, som förr voro begränsade till 40 kronor, numera kunna bli avsevärt högre. Det finner jag också ganska befogat. Men om departementschefen ville införa den enligt min mening fullt riktiga principen, så hade han bort föreslå en omjustering nedåt av licensavgifterna för de lägre posterna, så att den beräknade totalsumman av alla licensavgifter något så när skulle ha kommit att motsvara de vid utfärdandet av 1943 års kungörelse kända omkostnader för handelskommissionen med ett mindre tillägg, motsvarande de eventuella extra kostnaderna.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Kammaren beslöt lägga utskottets anmälan rörande punkten 4:o) till handlingarna.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Härefter anförde:

Herr Ekdahl: Herr talman! Jag har begärt ordet med anledning av den reservation, som förekommer på sid. 38 i utskottets memorial.

Mina medreservanter och jag äro på det klara med, att det regeringsbeslut, vi här dragit fram, icke rör värden, som uti iögonenfallande grad gälla vårt folks väl eller ve. En till formen så kraftig åtgärd som ett anmärkningsförfarande ha vi därför icke velat ifrågasätta. Beslutets innebörd — sett i större sammanhang — ter sig dock för oss så pass allvarlig, att vi velat rikta riksdagens uppmärksamhet på densamma. Även med risk att ådraga oss onåd från vissa grundlagstolkare ha vi valt en kanske mindre trafikabel men i alla fall ofta använd väg och yrkat omförmälan.

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

Jag ber att, så kortfattat som möjligt, få ge ett referat av ärendets formella innehåll.

Innehavaren av Långedrag restaurang — denna anses som bekant höra till »Stor-Göteborg», fast den är belägen i Västra Frölunda landskommun — erhöll någon gång på sensommaren i fjol medgivande av länsstyrelsen i Göteborg att vid 18 olika tillfällen under oktober månad anordna dans i samband med spritutskänkning. Kommunalnämnden i Västra Frölunda anförde hos Kungl. Maj:t besvär över detta medgivande. På föredragning av statsrådet Ewerlöf beslöt regeringen den 9 oktober att lämna besvären utan avseende.

Vi reservanter ha icke alls velat diskutera frågan, hur det dansas på Långedrag. Kanske det ges anledning till anmärkning därvidlag, kanske det går oklanderligt till; det är oss i detta sammanhang ovidkommande.

I besvärslagorna förekommer en animerad diskussion mellan kommunal-männen och källarmästaren, där den senare — t. o. m. med landshövdingens underborgen — påstår, att kommunalnämnden hade krasst ekonomiska och således föga respektabla motiv, när den gick till kungen fram. Frågan om vem som därvidlag har rätt, spelar icke heller någon roll för oss reservanter. — Vi ha icke vänt oss mot att det dansas på Långedrag, eftersom detta är en laglig förmån, men vi anse att det med myndigheternas sanktion dansas alldeles för ofta.

Vi stödj oss därvidlag på riksdagens protokoll av den 29 maj 1937, då den nu gällande rusdryckslagstiftningen godkändes av båda kamrarna. I den proposition, som då förelåg, hade regeringen föreslagit viss uppmjukning av tillståndsförfarandet, när det gällde dans å spritrestauranger. Bevillningsutskottet gick emellertid i sitt utlåtande mot denna uppmjukning och framhöll, att »för framtiden måste anses önskvärt, att tillstånd till dans i samband med utskänkning å restaurang meddelas med större varsamhet och urskillning, än hittills skett».

I anslutning till denna motivering, som av riksdagen godkändes, infördes den skärpningen i lagtexten, att »restaurangdans», såsom man i allmänhet säger i stället för det långgrandiga uttrycket »dans i samband med utskänkning å restaurang», skulle vara beroende av tillstånd från överståthållarämbetet eller länsstyrelse och icke, som regeringen föreslog, kunna äga rum med tillstånd endast av vederbörande polismyndighet.

När utskottet krävde strängare ordning på detta område, förelåg en statistik, som för åren 1929 och 1930 utvisade 12,000—13,000 restaurangdanskvällar per år. Av ett interpellationssvar, som finansministern lämnade här i kammaren den 30 juni i fjol, framgick, att antalet meddelade tillstånd till restaurangdans under åren 1939—41 rört sig mellan 17,577 och 18,695 och alltså ökat med omkring 45 procent.

Utvecklingen på detta område har, mena vi reservanter, gått stick i stäv mot innebörden av riksdagsbeslutet år 1937. Det uttalande, riksdagen då gjorde, har i allt för många fall ignorerats av länsstyrelserna. Det är visserligen mycket sällan restaurangdanstillstånden dragas inför regeringen — det ägde år 1942 rum endast i det här påtalade fallet. Men när det nu någon gång sker, borde Kungl. Maj:t enligt vår uppfattning på något sätt ingripa.

Vid frågans behandling i konstitutionsutskottet invändes, att ett eventuellt regeringsingripande skulle ställt Långedrag restaurangen i missgynnat läge, eftersom dans i samma utsträckning, som Långedrag begärde, ägde rum å jämförliga restauranger inne i staden. Det förhåller sig ju emellertid ingalunda så, att den sista dansen i Göteborg gick den 31 oktober 1942. Det dansas där ännu i dag. Det hade varit anledning för regeringen att — även om den ville undvika att ställa till konkurrenssvårigheter för källarmästaren på Långe-

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

drag — ägna en tanke åt den fortsatta avvägningen i fråga om restaurangdansen i Göteborg, beträffande vilken länsstyrelsen meddelar tillstånd för en månad i taget. Jag vill därför sluta med att framhålla, att även om regeringen fann ett ingripande i det föreliggande aktuella fallet låt oss säga inhumant, så kunde och borde regeringen ha givit länsstyrelsen en erinran att vid framtida medgivanden till »dans i samband med utskänkning å restaurang» handla med större varsamhet och urskillning och sålunda visa respekt för riksdagens beslut.

Herr *Gustafsson* i Bogla instämde häruti.

Herr *Olsson* i Gävle: Herr talman! Jag vill minnas, att jag icke mer än en gång under mina 25 riksdagar yttrat mig i en dechargede-batt, och då jag nu tar till orda i det ärende, som herr *Ekdahl* fört fram, sker det i egenskap av en av »fäderna» till 1937 års kompromiss, om vilken striden har kommit att stå.

Om man tar del av handlingarna i föreliggande ärende, finner man oförtydligt, att såväl de klagande som myndigheterna ständigt återkomma till den ståndpunkt som rusdrycksrevisionen hade intagit i sin utredning. När det gäller att komma till klarhet om motiven till gällande lagstadgande på förevarande område, tar man alltså ingen som helst hänsyn till att rusdrycksrevisionens uppfattning underkändes av riksdagen. Kungl. Maj:t hade visserligen framlagt rusdrycksrevisionens förslag för riksdagen, men riksdagen beslöt — i denna kammare med mer än $\frac{2}{3}$ majoritet — att underkänna den uppfattningen. I bevillningsutskottets yttrande vid ifrågavarande riksdag, vilket är redovisat här av reservanterna, klarlades det oförtydligt vad utskottet syftade till, nämligen större urskillning och varsamhet i detta avseende än som iakttagits tidigare. Och i den debatt, som fördes i kammaren vid detta tillfälle — kompromissen innebar ju, att åldern vid utminuteringsen sattes till 21 år i stället för av Kungl. Maj:t föreslagna 25 år mot att restaurangdansen skulle inskränkas — framhölls det i kammaren från deras sida, som stodo bakom kompromissen, att den var hel och odelbar och syftade till en snävarare tillståndsgivning beträffande restaurangdans än enligt den kungl. propositionen. Det är ingalunda min mening att rikta några förebräelser mot den andra parten i kompromissuppgörelsen. Jag antar, att den, liksom jag, står kvar på precis samma ståndpunkt som 1937 och har haft lika litet inflytande på dessa ting som den andra sidan.

Det är emellertid givet, att vi, som stodo för kompromissen från 1937 ochingo en mycket stark majoritet i riksdagen med oss på denna linje, förmena, att den uppfattning, som då segrade, bör omsättas i verkligheten. Så har icke skett. Med hänsyn till möjligheten att i framtiden få till stånd överenskommelser mellan olika uppfattningar i spörsmål av denna art är det nödvändigt, att man kräver, att dylika överenskommelser eller kompromisser respekteras. Sker icke det, så är det ju uteslutet, att man kan gå varandra till mötes. Då inträffar sådant som exempelvis har skett här i Stockholm. Då överståthållarämbetet försöker göra vissa begränsningar i restaurangdansen och sålunda tar ett litet steg på den väg som riksdagen har anbefallt, så växer det fram en opinion, som rentav sätter under debatt, om det icke är överståthållarämbetet, som är i färd med att kränka gällande lag och förordning.

Jag yttrar mig icke, herr talman, om det enskilda ärende, på vars behandling det här gjorts anmärkning ifrån reservanternas sida, då jag icke vågar hysa någon bestämd uppfattning, hur det förhåller sig med Långedragssaffären eller med statsrådet Ewerlöfs ställningstagande i detta ärende.

Jag har med det anförda och med en erinran om 1937 års riksdagskompro-

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

miss velat ställa en vädjan till chefen för finansdepartementet att se till att den uppfattning, som vann riksdagens anslutning och som därefter vann Kungl. Maj:ts bifall genom att Kungl. Maj:t anslöt sig till riksdagens mening, också bringas till vederbörande myndigheters kännedom. Det är nämligen orimligt, att det skall få fortgå som hittills, då man stött sitt ståndpunktstagande på rusedrycksrevisionens uppfattning, som är underkänd av riksdagen och Kungl. Maj:t, under det att man helt och hållet åsidosätter den mening, som riksdagen har hävdad vid sitt beslut i saken.

Herr Nolin: Herr talman! Jag har tillsammans med en kamrat i konstitutionsutskottet anmält en reservation.

Skogsvårdsstyrelsen i Kalmar läns södra landstingsområde ville bli av med en länsskogvaktare, som inte hade någon som helst läggning för att följa skogsvårdslagens bestämmelser. Han hade tjänstgjort hos skogsvårdsstyrelsen i många år, men hade med åren blivit allt besvärligare. Han utförde sina åligganden i strid med skogsvårdslagen, uppträdde olämpligt mot sina förmän och lät även andra reglementsstridiga åtgärder komma sig till last. Till slut beslöt skogsvårdsstyrelsen — efter åtskilliga varningar — att förtidspensionera honom. Han hade nämligen uppnått den ålder, då han kunde få förtidspension enligt statens pensionsanstalts bestämmelser, och han skulle då ha erhållit en pension på omkring 1,800 kronor. Han klagade över detta skogsvårdsstyrelsens beslut, men då lagen icke medger besvär i dylika fall, blevo dessa besvär icke upptagna till prövning. Emellertid kungjorde skogsvårdsstyrelsen platsen till ansökan ledig och då sökte han, som heter Carlsson, befattningen jämte en annan sökande, som hette Andersson. Skogsvårdsstyrelsen antog Andersson till tjänsten. På besvär av Carlsson beslöt emellertid Kungl. Maj:t att återremittera ärendet till skogsvårdsstyrelsen med följande utslag: »Kungl. Maj:t — — — finner med hänsyn till klagandens långa tjänstetid och övriga i målet förekommande omständigheter att av Andersson och klaganden i främsta rummet klaganden bort ifrågakomma till erhållande av förevarande länsskogvaktarbefattning, samt prövar förty gott att, med upphävande av överklagade beslutet, visa målet åter till skogsvårdsstyrelsen i Kalmar läns södra landstingsområde, som har att utse klaganden till innehavare av länsskogvaktarbefattningen.»

Skogsvårdsstyrelsen har här ställts i en synnerligen prekär situation. Det är ju fråga om en tjänsteman, som skogsvårdsstyrelsen icke har kunnat lita på utan som har handlat fullkomligt i strid med skogsvårdslagens bestämmelser. Han har handlat i strid med givna instruktioner och utfört sitt arbete på ett mycket självrådigt sätt till skada för skogsvården inom sitt distrikt. Nu har skogsvårdsstyrelsen genom Kungl. Maj:ts beslut blivit tvingad att ha kvar denne tjänsteman intill dess han uppnår pensionsåldern. Ur principiell synpunkt och ur skogsvårdssynpunkt har jag ansett detta beslut vara synnerligen olyckligt. Det kommer ju också att få prejudicerande verkan. Det betyder att skogsvårdsstyrelse, som råkar få en synnerligen olämplig befattningshavare, icke blir i stånd att göra sig av med denne. Det är enligt mitt förmenande mycket olämpligt, och jag har inte kunnat underlåta att inom utskottet här yrka på en anmärkning. Utskottet har emellertid icke velat följa mig i detta, men jag har velat begagna detta tillfälle att ändå påpeka detta för kammarerna.

Herr Gardell: Herr talman! Jag har begärt ordet med anledning av det ärende som återfinnes på sid. 14.

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

Beträffande tiden för prissättningen av jordbrukets produkter skrev jordbruksutskottet 1942 i sitt utlåtande nr 59, att priser på jordbruket borde fastställas i augusti månad. Den 25 augusti ingav livsmedelskommissionen till Konungen sitt på den av jordbrukskommittén verkställda utredningen grundade förslag, men först den 18 december fastställde Kungl. Maj:t definitivt priserna på jordbrukets produkter. Dröjsmålet med den utlovade prissättningen föranledde stora olägenheter för såväl jordbrukarna som spannmåls-handeln. Den skapade också oro och misstämning bland jordbrukarna. Genom den här påtalade sena prissättningen å jordbrukets produkter år 1942 har sålunda ett av såväl regering som riksdag fattat beslut, innebärande en utfästelse till jordbrukare, blivit åsidosatt. Detta har icke varit till rikets sannskyldiga nytta utan tvärtom skadat viktiga delar av vår ömtåliga livsmedelsförsörjning. Det synes icke som om dessa betydelsefulla frågor för försörjningen handlagts med den skicklighet och drift som tidslägets allvar på detta område påkallat. Därför anse vi reservanter, att utskottet bort besluta anmärkning enligt § 107 regeringsformen mot statsrådets samtliga ledamöter. En liknande anmärkning kan även med fog göras i fråga om det ärende som återfinnes på sid. 23 beträffande utlovad ersättning åt mejerierna för den förlust som drabbat jordbrukets organisationer i samband med regleringen av handeln med grädde.

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Med anledning av herr Olssons i Gävle anförande för en stund sedan, vilket hölls i anslutning till den omförmälan, som finns antecknad på sid. 38 i konstitutionsutskottets föreliggande memorial, skall jag be att få säga några ord.

Herr Olsson i Gävle framträdde här, såsom han själv nämnde, såsom företrädare för den ena av de parter, som i bevillningsutskottet överenskommo om den kompromiss rörande en reformerad rusedryckslagstiftning här i landet, vilken beslöts 1937. Jag skulle — måhända därtill föranledd av vissa vändningar i herr Olssons anförande — gärna vilja uppträda som representant för den andra parten i kompromissen. Jag vill i det avseendet i korthet meddela, om det nu anses erforderligt överhuvud taget, att den framställning herr Olsson gav av vad som förevar i bevillningsutskottet och i riksdagen vid tillfället i fråga år 1937 i alla hänseenden är fullkomligt riktig. Bevillningsutskottet underkände vid det tillfället den motivering i fråga om tillståndsgivningen för restaurangdansen, vilken förebragts av rusedrycksrevisionen och som sedermera upptagits i den kungl. propositionen. Bevillningsutskottet var enhälligt på den punkten, då det krävde ett väsentligen mera restriktivt förfarande i detta sammanhang än som propositionen rekommenderade. Denna bevillningsutskottets mening biträdades ju med överväldigande majoritet av riksdagens båda kamrar. Jag har velat säga detta, dock utan att därmed inta någon ställning till det här omnämnda fallet.

Emellertid har jag icke kunnat underlåta att fästa uppmärksamheten på att det i slutet av denna omförmälan finns ett påpekande, enligt vilket länsstyrelserna i allmänhet börjat iakttaga större återhållsamhet vid beviljandet av tillstånd till dans i samband med utskänkning. Jag måste uttala min tillfredsställelse över att man kan göra ett sådant konstaterande, ty ett sådant förfaringsätt från länsstyrelsernas sida står otvivelaktigt i överensstämmelse med den ståndpunkt, som bevillningsutskottet och riksdagens båda kamrar intogo 1937.

Herr **Thorell**: Herr talman! På grund av sjukdom var jag icke närvarande i konstitutionsutskottet, när frågan om länsskogsvaktare Carlssons pensioner

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

ring, avskedande och återanställning, varom herr Nolin nyss talade, var uppe till behandling. Om jag hade deltagit i behandlingen av denna fråga, skulle jag ha intagit samma ståndpunkt som herrar Nolin och Albertsson, och jag skall be att med några ord få säga varför. Jag skall inte gå in på själva detaljerna — dem har herr Nolin belyst — utan mera den principiella betydelsen av ärendet.

Våra länsskogvaktare landet runt utföra ju ett ur många synpunkter oerhört samhällsnyttigt arbete. De se ju till att gällande skogsvårdslag efterleves, att skogen skötes och att de lantmän, som äro skogägare men som icke själva besitta nödig sakkunskap på skogsbrukets område, få möjlighet att ge sin skog ordentlig skötsel. Under sådana förhållanden ligger det så mycket större vikt på att dessa länsskogvaktare samt och synnerligen äro av den kvalitet, som jag för min del anser den alldeles övervägande delen av dem vara, nämligen absolut kunniga, duktiga och ärliga personer. Nu har här framkommit ett fall, då en skogsvårdsstyrelse på grund av upprepade förseelser måst avskeda en länsskogvaktare. Det är då ganska underligt att regeringen ger bakläxa åt vederbörande skogsvårdsstyrelse, som bör känna till fallet ordentligt och som härvidlag enligt handlingarna visat synnerligen stort tålamod och tagit hänsyn till mannens personliga förhållanden, såsom det stora antalet barn i familjen och dylikt, och som försökt föra fram tidpunkten för avskedet till dess att mannen kunde få förtidspension, och tvingar styrelsen att återta denne man, som är uppenbart olämplig i sin tjänst.

Våra länsskogvaktare förrätta ju i stor utsträckning för att inte säga i allra största utsträckning de stämplingar, som de enskilda skogsägarna på olika sätt — numera vanligtvis genom skogsägareföreningarna — försälja. Det är ju alldeles nödvändigt att dessa stämplingar utföras på ett sådant sätt att såväl säljarna som köparna kunna ha förtroende för dem. I detta fall tycks denne man ha hjälpt säljarna på det sättet, att han utstämplat större mängd virke över större områden, än som enligt skogsvårdslagens mening och ur god skogsvårdssynpunkt varit riktigt och möjligt. Han har på detta sätt gjort det möjligt för skogsägaren att uttaga ett för stort skogskapital, detta naturligtvis till förfång för vederbörande gårds framtida försörjning med virke. Det är emellertid icke alltid sagt att vederbörande går till väga på det sättet. I pressen har nyligen anförts ett fall, då en länsskogvaktare handlat till fördel, icke för säljaren som i detta fall utan för köparen genom att han utstämplat ett större antal träd än han tagit upp i stämplingslängden. Han har följaktligen förorsakat säljaren en stor och klar förlust. Det är alldeles givet att alla dessa i vanliga fall medelstora och mindre skogsägare icke ha så stor erfarenhet och icke heller tid att se upp med sådana saker. De lita på att stämplingslängden är riktig, att antalet träd är rätt uppgivet, och de lita även på att längden innehåller det antal kubikmeter, som är angivet. I det fall jag senast syftade på visade det sig att köparen, som var i maskopi med länsskogvaktaren, hade reda på att det fanns en större mängd virke utstämplat än som upptagits i längden. Om han köpte ifrågavarande parti, skulle han sålunda göra motsvarande större förtjänst. Jag behöver icke rubricera ett sådant handlingssätt. Undantagsfall ha emellertid även förekommit, då förhållandet varit det motsatta. En skogsägare har exempelvis stått i maskopi med den som fullgjort stämplingen, så att denna senare kommit att utvisa större antal kubikmeter än som verkligen utstämp-lats; antalet träd kan kontrolleras, ty stubbarna stå kvar och kunna räknas. I detta fall är det ju köparen, som kommer att göra förlust. I samtliga dessa exempel är syftet uppenbart. Efter vad jag tror många av kammarens ledamöter känna till, går det i regel till på det sättet att säljare och köpare lita

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

på de uppgifter, som finnas i stämplingslängden då köpet avslutas. På detta sätt byta miljonvärden ägare. Det skulle föra med sig mycket stora kostnader, om man icke skulle kunna lita på dessa längder, ty då skulle exempelvis vid ett tillfälle, då ett kanske tiotal köpare uppträda som spekulanter på ett visst antal poster, köparna nödgas var för sig gå ut och mäta upp posterna, som mången gång äro avsidet belägna och till vilka inga farbara vägar leda. Detta skulle givetvis dra med sig mycket stora kostnader. På vad sätt skulle skogsägaren under dessa förhållanden själv förfara för att vara säker om att stämplingslängden är riktig? Skulle han använda en annan kunnig karl att mäta om skogsposten och kontrollera mätningen? Jag finner det alldeles upprörande att det föreligger ett fall, där man klart och tydligt inte kan lita på en man i sådan ansvarig ställning, som en länsskogsvaktare har. Det måste anses vara förkastligt att en sådan man trots att han är uppenbarligen olämplig, återinsättes i sin tjänst. Jag har mycket svårt att förstå, varför konstitutionsutskottet inte kunnat gå med på en anmärkning i detta fall, som är av så oerhört stor principiell betydelse. Jag för min del vill protestera mot det sätt, på vilket regeringen här gått tillväga. En sådan man, som den det här är fråga om, kastar ett ofördelaktigt sken över den kår han tillhör, som inte på något sätt är berättigat utan som är i högsta grad skadligt.

Herr Olson i Göteborg: Herr talman! Då herr Olsson i Gävle talar som en av fäderna till 1937 års riksdagsbeslut angående rusdrycksförsäljningsförordningen, är det omöjligt att bestrida hans auktoritativa omdöme om de kompromisser, som träffats i denna fråga. Detta omdöme har också ytterligare bekräftats av herr Hagberg i Malmö. När jag trots detta dristar mig till att ta till orda, beror detta på att dessa kompromisser liksom bevillningsutskottets direktiv innehålla oklarheter och motsägelser av sådant slag, att det är mycket svårt att fördöma den tolkning av bestämmelserna, som verkställt av länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län samt av Kungl. Maj:t. Dessutom vill jag allvarligt sätta i fråga, om detta föreliggande fall lämpar sig som ett konstitutionellt anmärkningsärendet. Jag syftar härvid på de omständigheter, som herr Ekdahl här i korthet berörde.

Hos den kommunala församling, som givit anledning till detta besvärärendet, kan man inte iakttaga någon motvilja i och för sig mot dessa danskvällar på Långedrag restaurang eller ens mot danskvällarnas antal. Man talar visserligen i motiveringen för överklagandet om att det skall vara särskilda omständigheter, som skola åberopas för att beslutet skall bringas i samklang med rusdrycksförsäljningsförordningens 5 kap. 3 §, som talar om »särskilda fall». Vidare förklarar denna kommunalnämnd, att den inte ansett tidsförhållandena lämpliga för regelbundet återkommande danskvällar. Men man har inte yttrat sig om antalet i och för sig.

Det är ögonskenligt att bakom det intresse för restriktion av dansen å Långedrag restaurang, som kommit till synes hos kommunalnämnden i V. Frölunda kommun, ligger en tvist mellan nämnden och innehavaren av denna restaurang om den ekonomiska gottgörelse, som kommunen ansett sig kunna ha anspråk på. Så länge kommunen och restauranginnehavaren voro ense om det ekonomiska vederlaget, tillstyrkte kommunen regelbundet dessa danskvällar i samma utsträckning, som de sedan avstyrkts. När restauranginnehavaren sedermera fann kommunens anspråk allt för betungande, och man inte kom till någon överenskommelse i samband med ny oktroj för 4-årsperioden 1941—1945, ändrades förhållandena. Belysande för detta är ett brev, som vederbörande kommunalnämnd i detta sammanhang avlät till restaurangens innehavare. Nämnden omnämner där att den beslutat tillstyrka oktroj, men samtidigt med-

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

delas att, om innehavaren icke antager de villkor, som hittills ha gällt, skulle nämnden hos kommunalfullmäktige avstyrka bifall till framställningen. Detta är också i huvudsak vad som sedermera har skett.

Beträffande sakfrågans läge erinrade herrar Ekdahl och Olsson i Gävle mycket riktigt om inställningen hos rusdryckslagstiftningsrevisionen, som ju var mycket tolerant gentemot dansen. Den framhöll att en lättnad borde komma till stånd beträffande möjligheten att anordna offentlig dans i samband med utskänkning, och även Kungl. Maj:t gick på samma linje. Det är emellertid också riktigt som herrar Ekdahl och Olsson i Gävle konstaterade, att bevillningsutskottet gick på en annan linje. Det är nu också denna bevillningsutskottets och riksdagens andra linje, som har givit anledning till anmärkningen.

För att något granska innebörden av denna bevillningsutskottets inställning och förspelet till denna vill jag erinra om att redan i 1917 års rusdrycksförsäljningsförordning stadgades förbud mot utskänkning av rusdrycker vid offentliga danstillställningar, så framt icke länsstyrelsen efter kommunalnämndens hörande *för särskilt tillfälle* medgav undantag. Denna bestämmelse ledde som bekant till att undantagen blevo flera än fallen enligt huvudregeln. År 1929 var det 12,000 sådana särskilda tillfällen i landet, och år 1930 var samma siffra 13,000. Under de följande åren blev det ännu fler sådana tillfällen. På grund härav föreslog rusdrycksrevisionen bestämmelsernas borttagande och ville endast bibehålla polismyndighets medgivande för anordnande av dans. Detta var också Kungl. Maj:ts ställningstagande 1937. Bevillningsutskottet drog emellertid en annan konsekvens av denna stigande danslust och förordade bl. a. att länsstyrelsen skulle bibehållas som avgörande instans. Vidare tillrådde man större urskillning och varsamhet vid tillståndens meddelande än som dittills skett. Det kan visserligen läggas in mycket i detta uttryck, men därmed torde rimligen ha åsyftats, att det skulle övervakas att danstillstånd inte beviljades i andra fall, än där vederbörande restauranginnehavare vore fullt kvalificerad att ur allmän ordningssynpunkt och även ur etisk synpunkt på ett tillfredsställande sätt tillgodose ungdomens nöjesbehov. Bevillningsutskottet reagerade även mot att medgivande skulle lämnas för viss tidsperiod utan angivande av de särskilda dagar, då dans skulle äga rum. Detta uttryck »utan angivande av de särskilda dagar, då dans skulle äga rum» har blivit anledning till den praxis, som nu allmänt råder här i landet. Det har lett till att restaurangernas innehavare begärt och erhållit danstillstånd för viss bestämd veckodag eller vissa bestämda veckodagar för den månad, som framställningen gällt. Bland andra kontrollstyrelsen har nu ansett att detta förfaringssätt är oegentligt, enär det skulle innebära att man skulle kunna räkna upp månadens alla dagar och på så sätt skapa »särskilda fall» för hela månaden. Emellertid skall man inte på detta sätt driva saken in absurdum. Det finnes knappast anledning befara att så skulle kunna ske, ty vederbörande länsstyrelse skulle för visso hindra en sådan tolkning av bestämmelserna. Skulle så icke vara fallet, kunde man räkna med att Kungl. Maj:t skulle korrigera ett sådant medgivande av länsstyrelsen, och skulle slutligen Kungl. Maj:t ej anse skäl föreligga för en dylik ändring, vore en omförmälan eller en anmärkning från konstitutionsutskottet på sin plats.

Det förefaller vara minst lika oriktigt att tolka bevillningsutskottets mening på det sättet, att vissa veckodagar inte skulle kunna regelbundet upplätas för dans utan att särskilda omständigheter varje gång förelägo. Om det är oriktigt att dans medges två eller fyra angivna dagar utan att särskilda omständigheter behöva åberopas, vore det från denna formella utgångspunkt lika oriktigt, om det skulle medges dans en veckodag regelbundet. Konsekvensen

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

skulle bli att den praxis, som nu tillämpas i hela landet, vore från grunden felaktig.

Hur skall nu uttrycket »särskilda fall» i 1937 års förordning tolkas? Denna förordning beslutades ju just av den riksdag, där under debatten omtalade kompromisser träffades. Jag vill ännu en gång erinra om att i 1917 års lagstiftning funnos bestämmelser om att länsstyrelsen kunde för »särskilda tillfällen» medge dans. 1934 års rusdryckslagstiftningsrevision ändrade uttrycket till »särskilda fall». Jag ber att få anföra de motiv, som denna revision därvid åberopade. Bevillningsutskottet måste nämligen, även om bevillningsutskottet i övrigt inte godtagit revisionens inställning, i detta fall anses ha byggt på samma motiv som revisionen. Om detta skett av förbiseende eller av något annat skäl, har jag icke lyckats få klarhet i. Nämda revision skrev beträffande tolkningen av uttrycket »särskilda fall» följande: »Härmed har revisionen avsett, att en tillståndsresolution skall kunna omfatta flera bestämda tillfällen, och revisionen har heller icke ansett påkallat att lägga hinder i vägen för att dylika tillstånd regelbundet meddelas för samma restaurang». Detta var alltså motiveringen varför man ändrade uttrycket »särskilda tillfällen» till »särskilda fall». Utskottet bibehöll sedan uttrycket »särskilda fall» i den författningstext som år 1937 kom till stånd. Det ligger ju nära till hands att bevillningsutskottet, som således upptagit revisionens uttryck, även godtagit revisionens motiv.

Om man håller fast vid att restaurangdans — omhänderhavd av ansedda restauranger under välskött ledning, med därav följande garanti för värdiga former — är ett av statsmakterna tolererat utlopp för ett ungdomligt nöjesbehov, blir inte det avgörande om en restaurang har två eller fyra danskvällar i veckan. Det avgörande blir det totala antalet danskvällar på orten i fråga. På en liten ort kunna ju en eller två danskvällar vara alldeles tillräckliga, samtidigt som det beträffande en stor ort, t. ex. Stockholm, icke finns anledning till anmärkning mot ett så stort antal danskvällar som 42 i veckan.

Långedrag är en omtyckt tillflyktsort för göteborgarna, och dess restaurang räknas med fullt fog till Göteborgs större ansedda restauranger. Långedrags restaurang har beräffande danstillstånd ej favoriserats framför andra restauranger i Göteborg. Inklusiv de åt Långedrags restaurang beviljade danskvällarna uppgå göteborgarnas danstillfällen till 16—18 per vecka, beroende på årstiden. Detta är i jämförelse med den siffra, som jag nyss nämnde beträffande Stockholm, icke någon skrämmande hög siffra.

Med anläggande av dessa synpunkter faller det sig inte så lätt, som förespråkarna för denna omförmälan ha velat göra gällande, att tillerkänna denna omförmälan något berättigande. Enligt min mening saknar den allt fog. Jag har visserligen inte något yrkande, men jag har ansett, att av mig här anförda synpunkter kunde vara av värde vid sidan av vad herr Olsson i Gävle nyss framhöll, när det gäller att i fortsättningen taga ställning till praxis angående medgivande av restaurangdans.

Herr Olsson i Gävle: Herr talman! Jag fäster uppmärksamheten på att det tycks ha gått förbi min namne på Göteborgsbänken, att jag i mitt anförande särskilt strök under, att jag icke ville ha det här föreliggande fallet såsom någon utgångspunkt för en anmärkning mot statsrådet Ewerlöf. Jag erkänner helt och fullt, att det förefaller som om det bakom det här anmärkta fallet kunde ligga intressen, som åtminstone enligt min mening böra vara helt ovidkommande vid ett ställningstagande till denna sak. Men vad jag bestred var, att det skulle vara rimligt att när man tog ställning till denna fråga man ständigt återkom till det motiv, som hade åberopats för en ståndpunkt, som av

Granskning av de i statsrådet förda protokoll. (Forts.)

riksdagen underkänts. Nu vill jag ingalunda ett ögonblick förneka, att det kan vara praktiskt att vid meddelande av en resolution ta med flera tillfällen på en gång. Detta kanske spelar en viss roll ur kostnadssynpunkt med mera. Men vad jag absolut bestrider är, att det kan anses, att det rör sig om *särskilda fall*, när man vid ett enda tillfälle förklarar sig anse, att sådana fall föreligga under exempelvis sjuttio av månadens trettio dagar. Man får icke heller såsom ett särskilt fall, utgörande motiv för ett tillstånd, räkna, att det är överensstämmande med restauratörens enskilda vinstintresse att han får sådant tillstånd. Jag kan inte anse, att någonting sådant på något sätt kan falla in under hithörande bestämmelser. Vad jag, herr talman, har avsett med mitt uttalande i denna sak är ett hävdande av själva principen härvidlag och att framställa en vädjan till Kungl. Maj:t att försöka att återföra dem, som ge tillstånd, till att begagna en motivering, som är riksdagens, och icke en motivering, som av riksdagen underkänts.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 8.

Avlämnades följande propositioner, nämligen:

av herr statsrådet *Bagge* propositionen, nr 269, angående vissa anslag för budgetåret 1943/44 till dövstumskolorna m. m.; samt

av herr statsrådet *Bergquist* propositionerna:

nr 265, med förslag till lag om inskränkning med hänsyn till försvaret i rätten att avverka skog; och

nr 266, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 24 mars 1942 (nr 128) om förbud mot bebyggelse till hinder för försvaret.

Samtliga dessa propositioner bordlades.

§ 9.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 102, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till avlöningsreglemente för de högre kommunala skolorna.

Förslag till avlöningsreglemente för de högre kommunala skolorna.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Fröken **Nygren**: Herr talman! Riksdagen har under senare år vid flera tillfällen uttalat sig för principen om likställighet mellan befattningshavare oavsett kön. Behörighetslagens tillkomst är ett utslag härav och likalönsprincipens genomförande ett annat. I fråga om lönen har man emellertid stannat utan att ta steget fullt ut och låtit den gamla bestämmelsen kvarstå, att kvinnliga befattningshavare inte skulle få tillgodoräkna sig det senaste ålderstillägget. Denna bestämmelse togs dock bort i det civila avlöningsreglemente, som fastställdes av riksdagen och kom att gälla från och med den 1 juli 1938. Det var väl sedan allas mening, att man skulle fullfölja denna linje, men när vi i fjol hade att behandla avlöningsreglementet för folkskolans lärare, gick riksdagen tillbaka till den förra ståndpunkten igen och lät den gamla bestämmelsen stå kvar. Finansministern såväl som de sakkunniga hade under frågans tidigare behandling sagt ifrån, att inga principiella invändningar funnes att göra emot att folkskolans kvinnliga lärare skulle få samma förmåner som de kvinnliga befattningshavare, som tidigare hade att uppbära lön enligt det civila avlöningsreglementet, dit bland annat de allmänna läroverkens personal hörde. Men om man inte hade några principiella invändningar att göra, ansåg man

Förslag till avlöningsreglemente för de högre kommunala skolorna. (Forts.)
sig likväl icke på grund av det ekonomiska läget i fjol kunna föreslå införandet av denna bestämmelse för folkskolans lärare, därför att det skulle kosta så pass mycket pengar. Jag tog inte till orda i debatten vid detta tillfälle och icke heller någon annan av de kvinnliga ledamöterna i kammaren, emedan vi ansågo, att man under sådana tider, som vi nu leva i, får pruta på en hel del krav, som annars kunde vara berättigade.

I dag skola vi alltså fatta beslut rörande avlöningsreglemente för de högre kommunala skolorna. Kungl. Maj:t och utskottet ha också beträffande dessa lärare stått kvar på den gamla ståndpunkten och förvägra de kvinnliga lärarna vid dessa skolor det sista ålderstillägget. Jag förmodar att detta har skett endast därför, att det skall stå i konsekvens med föregående års beslut. Man räknar kanske även med att folkskolans kvinnliga lärare skulle opponera sig mot att de kvinnliga lärarna vid de högre kommunala skolorna skulle få en förmån, som vi inte fingo. Jag vill säga ifrån, att en sådan protest skulle man på intet vis behöva befara från folkskolans lärarinnor utan tvärtom.

I detta fall är det ju inte fråga om några stora belopp, eftersom det är en betydligt mindre kår det här gäller. Man kan alltså nu inte heller peka på det statsfinansiella läget och de ekonomiska konsekvenserna. Herr Pauli har också fogat en reservation till statsutskottets utlåtande, vari han föreslår, att de kvinnliga lärare det här gäller skola få åtnjuta lön i högsta löneklass inom vederbörande lönegrad.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna reservation.

Fru Rydh Munck af Rosenschöld: Herr talman! Jag ber även att få understryka de principer, som fröken Nygren gjorde sig till tolk för, och ytterligare poängtera i huru hög grad likartat det arbete, som utföres utav lärarpersonalen vid de kommunala flickskolorna, kommunala mellanskolorna och högre folkskolorna är med det arbete, som utföres vid de statliga läroverken. Jag vill inte nu ta upp debatten kring fjolårets beslut att icke låta folkskollärarinnorna komma upp i högsta löneklass. Beslutet i dag borde snarare ta hänsyn till att likheten mellan statsläroverkens lärarinnor och lärarinnorna vid de nu berörda läroanstalterna är mycket större än mellan folkskollärarinnekåren och de här ifrågavarande lärarinnorna.

Jag har med dessa ord, herr talman, velat uttala min anslutning till reservantens inställning.

I detta anförande instämde fröken *Hesselgren*.

Herr Jonsson i Eskilstuna: Herr talman! Jag föreställer mig att ingen av de kvinnliga förespråkarna för reservationen misstänker mig för att vara ogint stämd gent emot kvinnornas anspråk på att få lika lön för lika arbete, eftersom jag på visst sätt kämpat för denna sak mera än någon annan här i kammaren. Jag kan dessutom tillägga, att i sak har jag ingenting att invända mot det resonemang, som förts av fröken Nygren och den talarinna, som instämde med henne. Det är rent ekonomiska skäl som göra, att man får vänta med att genomföra den jämställdhet i löneavseende, som yrkas i reservationen. Man kan visserligen invända, att det i detta fall inte är så stort antal personer det här gäller och att det därför inte blir så mycket pengar. Men beslutar man sig nu för att sätta de här ifrågavarande lärarinnorna i samma löneställning som motsvarande lärarinnor vid de allmänna läroverken, fordrar väl konsekvensen, att man snarast för upp även folkskollärarinnorna i jämförbar löneställning. Då kommer det att kosta mycket pengar. Jag har som jag nämnde ingenting för min del att invända mot detta utan alldeles tvärtom. Men det lär under nu-

Förslag till avlöningsreglemente för de högre kommunala skolorna. (Forts.)
varande förhållanden inte gå för sig att genomföra någonting sådant, utan man får vänta och se tiden an.

Men även om man tänker sig, att man nu skulle genomföra denna åtgärd, lär det inte vara möjligt att ställa ett yrkande härom på grundval av reservationen. Jag ifrågasätter, om det kan ställas proposition på ett sådant yrkande, men även om detta skulle vara möjligt, måste man räkna ut vad det hela kommer att kosta. Regeringen måste då framlägga en annan proposition, som upptager en annan anslagssumma än den som herr statsrådet här har föreslagit. Jag har ingenting att tillägga.

Fröken Nygren: Herr talman! Då det av formella skäl tycks vara omöjligt att framställa ett sådant yrkande som jag nyss gjorde, skall jag be att få återta mitt yrkande.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 10.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

*Anslag till
avlöningar vid
de allmänna
läroverken
m. m.*

I propositionen nr 150 hade Kungl. Maj:ten, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 5 mars 1943, föreslagit riksdagen att, bland annat, godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1943/44; och till Allmänna läroverken: Avlöningar för budgetåret 1943/44 anvisa ett förslagsanslag av 29,535,000 kronor.

Enligt det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet hade föredragande departementschefen framhållit, bland annat, att starka skäl talade för upprättande av nya statliga gymnasier i landsorten, exempelvis i Örnsköldsvik, i Ludvika eller på annan ort i Bergslagen samt i Sollefteå. Departementschefen hade emellertid av statsfinansiella skäl sett sig nödsakad att avstå från att redan i år föreslå bifall till en av skolöverstyrelsen därom gjord framställning.

I fråga om antalet nybörjaravdelningar vid de allmänna läroverken hade departementschefen räknat med 361 på realskolestadiet och 181 på gymnasie-stadiet eller alltså sammanlagt 542 avdelningar.

I samband därmed hade utskottet till behandling förehaft ett flertal inom riksdagens kamrar avgivna motioner.

I två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *E. Näsström m. fl.* (I: 211) och den andra inom andra kammaren av herr *Andersson* i Alfredshem *m. fl.* (II: 311), hade hemställts, att riksdagen måtte, i enlighet med skolöverstyrelsens förslag, besluta, att samrealskolan i Örnsköldsvik skulle successivt från och med budgetåret 1943/44 ombildas till högre samläroverk, samt att medel för budgetåret 1943/44 måtte anvisas för detta ändamål med 15,469 kronor.

Vidare hade i två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *E. Lindbärg m. fl.* (I: 229) och den andra inom andra kammaren av herr *Pettersson* i Hällbacken *m. fl.* (II: 330), hemställts, att riksdagen måtte besluta, att samrealskolan i Ludvika skulle från och med budgetåret 1943/44 successivt ombildas till högre allmänt läroverk med 3-årigt latin- och realgymnasium.

Anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte, bland annat,

6. godkänna i utskottets hemställan intagen avlöningsstat för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1943/44; och

7. till Allmänna läroverken: Avlöningar för budgetåret 1943/44 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 29,525,000 kronor;

B. att nedannämnda motioner, nämligen I: 211 och II: 311, I: 229 och II: 330, I: 227 och II: 331, I: 22 och II: 31, I: 228 och II: 328, II: 316, II: 65, I: 218, II: 317, I: 217 och II: 329, I: 79 och II: 97, I: 21 och II: 29, I: 159 och II: 231, II: 101 samt II: 156, i den mån de icke finge anses besvarade med vad utskottet i sin motivering anförde, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

I fråga om upprättande av nya statliga gymnasier i landsorten hade utskottet, efter att hava uttalat, att det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att — sedan 1940 års skolutredning ägnat frågan om den nuvarande fördelningen av de statliga gymnasierna mellan olika delar av landet en ingående översyn, i syfte att i sådant hänseende ernå en ur olika synpunkter jämn och rättvis uppdelning av desamma, därest de statsfinansiella förhållandena sådant medgäve, för riksdagen framlägga förslag i ämnet — ansett sig likväl böra framhålla, »att synnerligen starka skäl tala för upprättandet snarast möjligt av ett statligt gymnasium i Örnsköldsvik, vilken fråga torde kunna lösas utan avvaktan på att resultatet av omförmälda översyn föreligger. Med vad utskottet sålunda anförde torde motionerna I: 211 och II: 311 samt I: 229 och II: 330 få anses besvarade».

Beträffande antalet nybörjaravdelningar hade utskottet för sin del föreslagit, att de för nästa läsår skulle bestämmas till 540.

Reservationer hade avgivits

1) av herr *Boman* och fru *Alvén*, vilka ansett, att utskottets ovan citerade yttrande i fråga om motionerna I: 211 och II: 311 samt I: 229 och II: 330 bort utgå och ersättas med ett uttalande, att utskottet ansett sig böra framhålla, »att synnerligen starka skäl tala för upprättandet snarast möjligt av statliga gymnasier i Örnsköldsvik och Ludvika, vilka frågor torde kunna lösas utan avvaktan på att resultatet av omförmälda översyn föreligger. Med vad — — — = utskottet — — — anses besvarade»;

2) av herrar *Johan Bernhard Johansson*, *Pauli*, *Carlström*, *Ekströmer*, *Holmdahl* och *Staxäng*, vilka funnit departementschefens förslag beträffande nybörjaravdelningarnas antal väl avvägt samt till följd därav ansett

dels att utskottets yttrande i fråga om antalet nybörjaravdelningar vid de allmänna läroverken bort hava annan, i reservationen angiven lydelse;

dels ock att utskottet till följd härav bort hemställa, bland annat, att riksdagen måtte

6. godkänna av reservanterna framlagd avlöningsstat för de allmänna läroverken att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1943/44; och

7. till Allmänna läroverken: Avlöningar för budgetåret 1943/44 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 29,535,000 kronor;

3) av herr *Oscar Olsson*;

4) av herrar *Oscar Olsson*, *Pauli*, *Sven Larsson*, *Magnusson*, *Jonsson* i Eskilstuna, *Holmdahl* och fru *Alvén*.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr *Andersson* i Alfredshem: Herr talman! När Kungl. Maj:ts proposition nr 150, angående anslag för budgetåret 1943/44 till avlöningar vid de all-

Anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

männa läroverken m. m., avlämnades till riksdagen, hade man väntat, att departementschefen skulle ha biträtt skolöverstyrelsens förslag till upprättande av statliga gymnasier i Örnsköldsvik, Ludvika och Sollefteå.

Departementschefen anser sig av statsfinansiella skäl nödsakad avstå från att redan i år föreslå bifall till denna överstyrelsens framställning. Detta gav Västernorrlands representanter här i riksdagen anledning att väcka motion om att riksdagen måtte i enlighet med skolöverstyrelsens förslag besluta, att samrealskolan i Örnsköldsvik successivt från och med budgetåret 1943/44 ombildas till högre samläroverk samt att medel måtte anvisas för detta ändamål med 15,469 kronor. För detta blygsamma belopp skulle alltså denna för norra Ångermanland så ytterst viktiga skolfråga kunna ordnas.

Det är ett allmänt svenskt intresse vi här företräda, nämligen att den norrländska industrien och vårt samhällsliv tillföres kunnigt folk, som kan tillvarataga våra rikedomar i vattenfall, skogar och berg. Skall så kunna ske, måste utbildningsmöjligheterna fördelas så, att våra begåvade ungdomar få tillfälle till studier till rimliga kostnader.

Statsutskottet har vid behandling av detta ärende uttalat, att 1940 års skolutredning ägnar frågan om den nuvarande fördelningen av de statliga gymnasierna mellan olika delar av vårt land en ingående översyn i syfte att i sådant avseende ernå en ur olika synpunkter jämn och rättvis uppdelning av desamma. Vidare framgår av uttalandet, att utskottet anser sig likväl böra framhålla, att synnerligen starka skäl tala för upprättande snarast möjligt av ett statligt gymnasium i Örnsköldsvik. Jag framför vårt tack till utskottet för denna förståelse och vänlighet samt uttalar den förhoppningen, att departementschefen skall kunna biträda utskottets framställning, som innebär att förslag bör förläggas till 1944 års riksdag om gymnasium i Örnsköldsvik.

Herr talman! Jag har inget särskilt yrkande utan ansluter mig till utskottets förslag.

Herr Holmdahl: Herr talman! Då jag ansluter mig till den uppfattning, som uttalas i den under punkt 2 till detta utlåtande fogade reservationen skall jag be att få säga några ord.

Denna reservation berör frågan om antalet nybörjaravdelningar för nästa läsår vid de statliga läroverken. Beträffande dessa har Kungl. Maj:t i propositionen föreslagit ett visst antal för realskolestadiet och gymnasiestadiet, sammanlagt 542 avdelningar. Men statsutskottets majoritet har prutat på denna siffra och stannat för 540 avdelningar. Frågan är alltså till sin faktiska innebörd av mycket begränsad omfattning. Men då jag ändå ber att få säga några ord med anledning av denna reservation, är det därför att det nog föreligger en viss principiell olikhet i fråga om synen på den spärr, som man här enligt utskottets majoritet vill försöka att i någon mån upprätta, särskilt när det gäller tillströmningen till gymnasiet. Det enda motiv som utskottsmajoriteten anför för en begränsning av antalet nybörjaravdelningar är att man önskar i möjligaste mån begränsa tillträdet till gymnasiet. Nu tror jag inte att det föreligger någon principiell skillnad mellan majoriteten och reservanterna i det hänseendet, att någondera parten skulle ifrågasätta lämpligheten av att man om möjligt försöker att begränsa tillträdet till våra gymnasier. Jag för min del är emellertid av den övertygelsen att det rätta tillvägagångssättet härvidlag icke är att begränsa antalet nybörjaravdelningar. Jag är av den meningen, att man för att uppnå detta syfte får söka sig andra vägar, t. ex. att ställa ökade krav i fråga om kunskapsfordringar för tillträde till gymnasiet, fordra kvalificerade betyg etc.

Hur verkar det då, i fall man skulle försöka att åstadkomma en spärr till

Anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. (Forts.)
gymnasierna genom att begränsa antalet nybörjaravdelningar, så att de inte svara mot behovet? Jo, det verkar inte på det sättet, att det blir färre gymnastier i landet utan det verkar så, att om eleverna inte komma in på de fyllda gymnasielinjerna, komma de in på linjer som äro mindre fyllda. Hur skulle då en sådan spärr komma att verka just nu? För närvarande äro realgymnasielinjerna i allmänhet mycket väl fyllda, under det att latinlinjerna äro mindre väl fyllda. Men om man då inte anpassar antalet nybörjaravdelningar på gymnasiet med hänsyn till behovet, betyder detta att de ungdomar vid de olika läroverken som annars beroende på anlag och begåvning skulle ha sökt sig till realgymnasiet, tvingas att söka sig till latinalgymnasiet. Så går det till i verkligheten.

Jag har endast velat framhålla detta, och jag tror inte, att man genom att inte utmäta antalet nybörjaravdelningar efter det beräknade behovet utan i stället stanna för ett lägre antal än som, enligt vad som framgår av de verkställda undersökningarna, är behövt, åstadkommer någon förnuftig spärranordning. Man kommer i stället att införa en anordning, som medför att en del ungdomar nödgas välja en gymnasielinje, för vilken de mindre väl lämpa sig med hänsyn till sin begåvning och vilken mindre väl svarar mot ändamålet med deras studier och det yrke som de tänka välja.

Herr talman! På grund av vad jag anfört ber jag att få yrka bifall till den av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. under punkt 2 avgivna reservationen.

Herr talman! Då detta utlåtande har föredragits i ett sammanhang ber jag att samtidigt även få säga några ord med anledning av en blank reservation, som är fogad till detta utlåtande av åtskilliga av statsutskottets ledamöter, bland vilka även jag befinner mig. Den gäller frågan om det skrivelseförslag som statsutskottets majoritet hemställer om under punkt 20 i utlåtandets kläm. Detta skrivelseförslag innebär, att riksdagen skulle an hålla, att Kungl. Maj:t snarast möjligt måtte förelägga riksdagen förslag om fortsatt förstatligande av de kommunala mellanskolorna. En mångfald motioner med många underskrifter ha ju avgivits i denna fråga i båda kamrarna, och man kan lätt förstå det starka kommunala intresse som har föranlett motionerna och förmått majoriteten i statsutskottet att biträda förslaget om en skrivelse till Kungl. Maj:t i detta syfte. Min blanka reservation innebär, att jag i nuvarande läge inte ansett mig kunna tillstyrka bifall till ett sådant skrivelseförslag. Det förhåller sig nämligen så, att frågan om det fortsatta förstatligandet av de kommunala mellanskolorna är hänskjuten till den nu sittande 1940 års skolutredning. Det är vidare på det sättet, att frågan nyligen har gjorts till föremål för en mycket grundlig utredning. Därtill kommer ju också, att hela det statsfinansiella läget kan medverka till, att man i detta avseende måste gå fram steg för steg och inte forcera saken. Om riksdagen såsom väl är antagligt kommer att bifalla detta skrivelseförslag, innebär detta, att riksdagen hos Kungl. Maj:t beställer ett fortsatt förstatligande snarast möjligt av kommunala mellanskolor. Med hänsyn till att frågan ligger under bearbetning hos 1940 års skolutredning och med hänsyn till det allmänna statsfinansiella läget har jag ansett att det vore fråga om ett ganska ovanligt förfarande att i ett sådant fall gå fram med en skrivelse. Jag har velat anmäla detta till kammarens protokoll som en motivering för att jag har anslutit mig till denna blanka reservation.

För övrigt vill jag säga att jag naturligtvis inte, som jag mångfaldiga gånger visat när jag handlagt dylika ärenden, har något att invända emot att kommunala mellanskolor efter utredning förstatligas. Det råder inte alls någon principiell motsättning i denna fråga, utan det är med hänsyn till den situation, som föreligger, och med hänsyn till frågans läge som jag liksom flera

Anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. (Forts.)
av ledamöterna i statsutskottets andra avdelning har ansett, att man borde vila på hanen.

Herr **Eriesson** i Åtvidaberg: Herr talman! Det är med djupaste tillfredsställelse man finner, att motionerna om fortsatt förstatligande av kommunala mellanskolor ha vunnit gehör hos utskottets majoritet. Det är också med tillfredsställelse man åhörde generaldirektör Holmdahls principdeklaration, i vilken även han, såsom väntat, gav uttryck för en vänlig inställning till fortsatt förstatligande.

I samband med 1927 års riksdagsbeslut om omorganisation av det högre skolväsendet ombildades successivt 54 av de då 87 kommunala mellanskolorna till statsläroverk. Det var alltså 33 skolor, som kommo på efterkälken. Sedan dess har antalet icke förstatligade kommunala mellanskolor vuxit till ungefär 70. Efter detta svep i slutet på 1920-talet stannade det hela av. Kommunerna ha förgäves väntat på fortsättning. År 1939 avgav statssekreterare Knös ett betänkande, som utmynnade i förslag om att upprätta 33 nya samrealskolor. Utredningen och förslaget liksom ock skolöverstyrelsens utlåtande lära ha överlämnats till den skolutredning, om vilken generaldirektör Holmdahl nyss talade. Det är den långa tystnaden samt den omständigheten, att statssekreterare Knös' betänkande hamnat hos skolutredningen, som har gjort, att motioner nu blivit väckta.

De kommunala mellanskolornas tillkomst hälsades på sin tid med stor tillfredsställelse, särskilt av oss på landsbygden, och erfarenheten har icke heller på något sätt jävat vad vi då hoppades på. Visserligen kan man diskutera, huruvida icke en starkare praktisk betoning borde förekomma, men skolutredningen kommer väl att ägna denna detalj uppmärksamhet bland alla de andra uppgifter, som utredningen har.

Det måste emellertid kännas störande, att vissa ursprungligen kommunala mellanskolor blivit förstatligade, medan andra sådana skolor, som finnas på jämförbara platser och med lika stora uppgifter, icke äro det. Än mer störande känns detta, när man ser i vilken utsträckning dessa utbildningsanstalter nu tjänstgöra för en större räjong än den egna kommunen. Frånräknat de fyra största städerna är det i genomsnitt 56 procent av eleverna, som äro från det egna skoldistriktet, under det att icke mindre än 44 procent äro från andra distrikt.

Av verkställd utredning har framgått, att merkostnaden för staten under det första omorganisationsåret från kommunala mellanskolor till förstatligade skolor skulle stanna vid ett så pass blygsamt belopp som 39,000 kronor. Beloppet avser 14 skolor. Detta belopp representerar emellertid icke en merkostnad för det allmänna, utan det är blott fråga om en annan fördelning mellan kommun och stat än den nuvarande. Totalt bli det allmännas kostnader desamma. Det är alltså endast fråga om anslutning till den tendens, som på jämförbara områden förut har gjort sig gällande, nämligen att i sådana fall där vägande skäl föreligga överflytta kostnader från kommunerna på staten.

Visserligen är jag den förste att erkänna, att all sparsamhet med statens medel är nödvändig, men sparsamheten får icke drivas på sådant sätt, att den förkväver rättvisa krav. Vad motionerna avse och vad utskottet har gått in för är just att skipa rättvisa mot de kommuner, som fortfarande ha kvar kommunala mellanskolor, samtidigt som andra kommuner hava redan förstatligade skolor. Det är m. a. o. rättvisa mot kommunerna ute i landet, som motionerna avse att slå vakt om, en rättvisa, som kan skapas med ett så pass blygsamt utgiftsbelopp för staten som en merkostnad av 39,000 kronor under det första omorganisationsåret. Under förhoppning att utskottets förslag går igenom ut-

Anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. (Forts.)
går jag nämligen ifrån, att det hela även denna gång skall genomföras succes-
sivt.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Olsson* i Mellerud, *Björling*, *Lundh*, *Eriks-
son* i Sandby, *Nilson* i Eskilstuna, *Hedqvist* och *Andersson* i Munkaljungby.

Herr *Pettersson* i Hällbacken: Herr talman! Den föregående talaren fram-
höll, att man borde skipa rättvisa kommunerna emellan. Jag skulle vilja vidga
detta uttalande så, att det borde skipas rättvisa också länen emellan. Redan
1938 gjordes det en framställning från myndigheter i Kopparbergs län om in-
rättande av ytterligare ett gymnasium i länet. Denna framställning stöddes
av praktiskt taget samtliga riksdagsmän från länet. Den understöddes också
av kommunala myndigheter och betydande personligheter i de län, som gränsa
intill Kopparbergs län. Jag vill erinra om att statsutskottets förre vördade ord-
förande Anders Råstock mycket kraftigt gick in för att Ludvika skulle få ett
gymnasium.

Vid 1939 års riksdag framlades proposition med vissa förslag rörande den
högre undervisningen, och det uttalades då önskvärdheten av att riksdagen
skulle fatta principbeslut beträffande inrättandet av läroverk i Örnsköldsvik
och Ludvika. Innan propositionen framlades hade skolöverstyrelsen gjort en
utredning om i vilka delar av landet man var i behov av att få högre allmänna
läroverk, och det visade sig då, att det borde bli ett sådant i Västernorrlands
län och ett i Kopparbergs län. Man stannade då förslagsvis vid Örnsköldsvik
eller Sollefteå i Västernorrlands län och Ludvika i Kopparbergs län. På grund
av väckta motioner och även på grund av delade meningar inom statsutskottet
ansåg utskottet, att frågan borde bli föremål för ytterligare utredning. Man
gjorde därför icke något principuttalande utan frågan fick bero i avvaktan på
ytterligare utredning.

Samma år tillsattes sedan en särskild utredningsman för att ytterligare ut-
reda frågan. Statssekreteraren Börje Knös fick den 17 juni 1939 detta uppdrag.
Efter verkställd utredning kom denne till den bestämda uppfattningen, att de
delar av landet, som borde komma i fråga att få högre allmänt läroverk, voro
Västernorrlands och Kopparbergs län. För Västernorrlands län utpekades en-
dera av orterna Örnsköldsvik och Sollefteå och för Kopparbergs län Ludvika.
Dessa orter ansågos alltså vara de platser, där dessa högre allmänna läroverk
borde förläggas. Sedermera har skolöverstyrelsen granskat utredningen och
kom därvid för sin del till den uppfattningen, att det borde bli läroverk i
Örnsköldsvik och Ludvika. Överstyrelsen satte därvid Ludvika såsom den ort,
som först borde komma i fråga.

Man hade alltså anledning förvänta, och jag hyste också den bestämda för-
hoppningen, att statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet skulle kom-
ma med en proposition om inrättandet av ett gymnasium i Ludvika och ett i
Örnsköldsvik eller Sollefteå. År 1942 blevo dessa orter likväl avglömda, trots
att utredningen hade givit vid handen, att Ludvika och Örnsköldsvik resp. Sol-
lefteå skulle komma i fråga. Det blev i stället ett högre allmänt läroverk i
Boden och ett i Hässleholm. Detta kunde kanske motiveras av statsrådet med
åberopande av särskilda förhållanden. Hässleholmsskolan drevs ju kommunalt
och Boden ansågs på grund av vissa skäl såsom garnisonsstad behöva ett högre
allmänt läroverk.

Jag vill vädja till kammarens ledamöter och fråga, om rättvisa verkligen
har skipats på detta område. Jag är ledsn över att herr statsrådet icke har be-
hjärtat de framställningar, som så kraftigt och enhälligt ha gjorts från den

Anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

landsända, som jag representerar, genom att framlägga en proposition i ämnet. Jag är också besviken över att statsutskottet har stannat på halva vägen. Visserligen lär statsutskottet, om jag fattade avdelningens ordförande rätt, hysa den meningen, att man icke kan komma förbi Ludvika utan att läroverk i Örnsköldsvik och Ludvika måste följas åt, men man har likväl icke skrivit utskottets utlåtande på det sättet utan har enbart talat om Örnsköldsvik, medan intet nämnts om läroverk i Ludvika.

Jag skall tillåta mig anföra några siffror ur den statistik, som föreligger, för att kammarens ledamöter skola få en uppfattning om hur vissa landsdelar rent ut sagt äro vanlottade, när det gäller den högre skolundervisningen. I Gotlands län har man ett högre allmänt läroverk på 58,000 invånare. Jag tar jämna tusental för att icke tynga med hundratal och enheter. I Södermanlands län har man ett högre läroverk på 64,000 invånare och i Malmöhus län har man ett läroverk på 66,000 invånare. I Kopparbergs län har man däremot 250,000 invånare på ett högre allmänt läroverk. Det län, som ligger närmast Kopparbergs län, är Västmanlands län, som har 170,000 invånare på ett högre allmänt läroverk. Medeltalet för riket är 80,000 invånare för varje högre läroverk.

Vi måste i Dalarna fråga oss vad anledningen är till att vi blivit bortglömda på detta sätt. Det är väl icke meningen, att Kopparbergs läns studiebegåvade ungdomar skola sättas i en undantagsställning gentemot andra läns. Om man dessutom tar hänsyn till de stora avstånd, som finnas där uppe, förstår man ju, att den del av ungdomen, som icke är ekonomiskt välsituerad, icke har samma möjlighet att få den undervisning, som den kan få i andra län. Den utredning, som gjordes för ett par år sedan, visade bland annat, att 145 elever från Kopparbergs län bedrevo sina studier vid gymnasier utanför länet. Man kan även ifrågasätta, om det ur statsfinansiell synpunkt kan vara riktigt, att vissa län med mindre befolkningsantal än Kopparbergs län skola ha mera än dubbelt så många gymnasier som sistnämnda län. I vissa andra län är dessutom befolkningen koncentrerad till ett betydligt mindre område än i Kopparbergs län.

I utskottet ha två av ledamöterna reserverat sig till förmån för att utskottet skulle göra ett uttalande även för Ludvika och icke blott för Örnsköldsvik. För min del kan jag icke finna annat, herr talman, än att riksdagen bör bedöma denna sak så, att man bör skipa rättvisa även när det gäller den högre undervisningen.

Med vad jag här har anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Boman och fru Alvéen till utlåtandet fogade reservationen.

Häruti instämde herrar *Karlsson* i Grängesberg, *Ericsson* i Sörsjön, *Gezelius* och *Hallberg* samt fru *Alvéen*.

Herr *Jonsson* i Eskilstuna: Det lider intet tvivel om, herr talman, att det finns mycket starka skäl för anspråken både från södra Dalarna och från övre Västernorrland att få gymnasier i dessa båda delar av landet. När statsutskottet likväl nu har underlåtit att fatta beslut om att sådana gymnasier för närvarande skola upprättas, så beror det på den ekonomiska betänksamhet, som alltid måste göra sig gällande vid statsutskottets behandling av ärendena, och som i dessa tider är mer än någonsin nödvändig. Denna betänksamhet accentueras just nu av den anledningen, att utskottet har vågat sig på något, som det sällan gör, nämligen att utöka Kungl. Maj:ts propäer beträffande skolorganisationen genom att föreslå en utvidgning av den högre praktiska undervisningen i Norrland och dessutom har föreslagit en fortsättning av nybyggnaderna

Anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. (Forts.)
för nomadskolorna. Vi ha nämligen funnit detta vara de för dagen kanske allra angelägnaste behov, som måste tillgodoses, och det ha vi velat markera på ett särskilt sätt.

När vi i vårt skrivsätt skjutit fram Örnsköldsvik, beror detta icke därpå, att vi ha velat underkänna behovet av ett gymnasium i Bergslagen. Jag säger med avsikt Bergslagen, ty det är ännu icke riktigt klart, att gymnasiet skall ligga i Ludvika, fastän det väl är det sannolika. Vi ha emellertid vid noggrann prövning funnit, att om det blir så, att man av vissa skäl under ett och samma år icke kan föreslå två nya gymnasier utan måste nöja sig med ett, så bör Örnsköldsvik komma i första rummet och Ludvika i det andra. För egen del hoppas jag emellertid innerligt, att det skall bli möjligt för herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet att under nästa år tillmötesgå anspråken från såväl Ludvika som Örnsköldsvik. Jag hemställer i den delen om bifall till utskottets förslag.

Vad sedan beträffar antalet nybörjaravdelningar har antalet i utskottets förslag höjts, fastän icke så mycket som departementschefen har föreslagit. Vi ha nämligen reducerat hans förslag med två nybörjaravdelningar. Det är en mycket anspråkslös reduktion till förmån för en ståndpunkt, som riksdagen förut har intagit, när den velat hålla igen på läroverksorganisationen i avsikt att i den mån det är möjligt försöka leda strömmen över från läroverken till de praktiska skolorna. Det är nog riktigt, att ett sätt att hindra en onödigt stor tillströmning till de högre läroanstalterna, till realskolor och gymnasier vid de allmänna läroverken, skulle vara att uppsätta strängare kunskapsfordringar. Vi ha länge hört talas om att det är nödvändigt, men jag skulle också vilja se denna tanke förverkligad, ty ännu har jag icke sett något prov på att man verkligen vill göra allvar av talet om att man skall gallra på ett strängare sätt. När utskottet här inbjuder riksdagen att beträffande det i Kungl. Maj:ts proposition föreslagna antalet nybörjaravdelningar nedsätta detta med två, så blir antalet ändå större än det var i fjol. Det innebär blott ett fasthållande av den princip och principiella ståndpunkt som riksdagen förut intagit. Jag anser detta vara skäl tillräckligt. Jag nöjer mig med vad jag sagt och ber att i detta fall få yrka bifall till utskottets förslag.

Vad de kommunala mellanskolorna beträffar komma genom deras förstataligande icke flera läroverksplatser till stånd. Det blir icke heller större möjligheter för de unga att få läroverksutbildning än det var förut, utan det blir blott så, att staten övertager de kostnader som kommunerna nu ha. Det har jag ingenting emot. Det gläder mig tvärtom att få höra representanter för den åsiktsriktning, som eljest brukar tala om nödvändigheten av att hålla igen så mycket som möjligt på statsutgifterna, säga, att det nationalekonomiskt sett icke har någon större betydelse, då det ju i alla fall går in i den allmänna hushållskassan. Jag hälsar de herrar och damer som föra detta resonemang välkomna i det läger där jag befinner mig.

Jag har ingen anledning att ställa något yrkande på denna punkt, fastän jag här avgivit en blank reservation. Huru vi än skriva och om vi rikta en beställning till Kungl. Maj:t eller icke, komma i alla fall de kommunala mellanskolorna att förstärkas i den mån detta befinnes befogat. Det går lika fort eller lika sakta, huru vi än bete oss. Skulle jag i detta sammanhang uttala något önskemål, skulle det vara, att man bör se till att om möjligt göra de kommunala mellanskolorna och realskolorna överhuvud taget till praktiska mellanskolor och praktiska realskolor. Det är den utvecklingen som jag hoppas på och som jag skulle vilja be herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet att ägna sitt synnerliga intresse åt.

Anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

Herr Lindén: Herr talman! Den som följt skolfrågornas utveckling här i riksdagen under de senaste åren och beaktat statsmakternas behandling av åttonde huvudtiteln har därigenom kunnat klargöra för sig, att två huvudskäl alltid spelat in, nämligen kravet på sparsamhet i dessa bistra tider och kravet på rationalisering. Båda motiven ha fått gälla ifråga om folkskoleväsendet, och det är alldeles påtagligt, att samma tongångar gått igen, när det gällt vår läroverksorganisation. Jag är fullt medveten om att tidsläget kräver sparsamhet, men jag måste såsom skolman beklaga, att, såsom det förefaller mig, åttonde huvudtiteln just varit den huvudtitel, där tidsläget krävt den största sparsamheten.

Jag står här i kammaren såsom motionär i två läroverksfrågor, dels i fråga om inrättande av ett gymnasium i Ludvika och dels beträffande en viss utökning av Västerviks läroverk. Ehuru jag förstår sparsamhetsskäl och kraven på rationalisering förefaller det mig ändå vara möjligt att säga några ord till förmån för dessa båda motioner.

Jag vill gärna deklarerera, att jag i princip ansluter mig till den uppfattning, som riksdagen gav uttryck åt förra året, när man varnade för en överproduktion av studenter och i stället rekommenderade en vidare utveckling av den praktiska utbildningen. Jag är icke alldeles övertygad om att det i och för sig skulle vara omöjligt begränsa gymnasieorganisationen, men det finns situationer, då man ändå måste acceptera krav på nya läroverk eller utbyggande av gymnasierna. Skälen härför äro dels att, såsom utskottet och Kungl. Maj:t påpekat, vissa områden av vårt land lida av sådan brist på gymnasier, att de måste tillgodoses med hänsyn till deras geografiska utbredning, och dels att den redan befintliga gymnasieorganisationen på vissa håll icke är tillfredsställande. I fråga om de geografiska områden, som äro illa tillgodosedda, måste man anse, att Kopparbergs län fyller högt ställda krav, när det gäller gymnasieorganisationen. I fråga om fall, där gymnasieorganisationen icke är utbyggd kan Västerviks läroverk tjäna som exempel. Västervik, vilken stad jag alltså närmast skulle vilja ägna några ord, tillgodoser ett område med 90,000 invånare och är det enda läroverket i Kalmar läns norra landstingsområde. Detta läroverk har icke någon reallinje utan endast latinlinje. Skulle man nu införa en reallinje jämsides med latinlinjen, innebär detta en merkostnad för statsverket på enligt rektors beräkningar högst 28,000 kronor. Det förefaller mig, som om dessa 28,000 kronor, lagda på statsverket, skulle medföra en betydlig besparing för de medborgare, som bo inom området. Den som vill genomgå ett realgymnasium måste sålunda antingen direkt söka sig till ett annat läroverk, i regel Linköping, vilket medför betydande merkostnader för målsmannen, eller också först genomgå latingymnasiet i Västervik och sedan bedriva kompletteringsstudier vid ett annat läroverk. Detta förhållande måste också innebära, att en hel del ungdomar, som kanske bättre lämpat sig för gymnasieutbildning, icke kunna beredas läroverksutbildning. Det förefaller mig, som om där skulle kunna sparas mycket pengar genom att lägga på statsverket de ökade kostnaderna.

Jag vill dessutom hänvisa till det förhållandet, att antalet elever vid Västerviks läroverk under några få år stigit från 208 till 332. Om jag vidare tillägger, att 31 procent av Västerviks läroverks elever äro från landsbygden, varav framgår, att detta i hög grad är ett landsbygdsintresse inom Kalmar läns norra landstingsområde, må det sagda kanske vara tillräckligt.

Jag har uppmärksammat utskottets positiva inställning i frågan. Utskottets utlåtande är från mina synpunkter visserligen icke tillfredsställande, men det är ändå så pass positivt, att jag vågar tolka utskottets utlåtande så, att utskottet till och med önskar se Kungl. Maj:t framlägga förslag i ärendet till

Anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

nästa års riksdag. I varje fall vågar jag förmoda, att utskottet anser de skäl, som framförts i min motion, vara tillräckligt starka för att Västervik skulle kunna begåvas med en reallinje på gymnasiet. Om denna tolkning av utlå-tandet är riktig eller åtminstone tillnärmelsevis riktig, saknar jag anledning att här i dag yrka bifall till motionen, men ber att till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få frambära bygdens önskan om en utbyggnad av gymnasiet i Västervik och anhåller, att statsrådet ville ha denna sak i minnet och framlägga förslag i ärendet till nästa års riksdag.

I detta anförande, varunder herr talmannen återtagit ledningen av förhand-lingarna, instämde herrar *Anderson* i *Mejstad* och *Holm*.

Herr *Nilson* i *Spånstad*: Herr talman! Jag har i anslutning till detta ärende väckt en motion och skulle med anledning därav vilja säga några ord.

Tillsammans med några medmotionärer har jag föreslagit dels inrättandet av en jordbruksbetonad linje i realexamen dels ett anslag av 100,000 kronor till stipendier vid korrespondensundervisning. Bakgrunden till denna motion är i korthet den, att vi ha den uppfattningen, att den högre undervisningen, så som den nu är ordnad, icke ger landsbygdsungdomen de möjligheter till utbildning, som denna ungdom kan ha rätt att begära tillgång till. Det är i det avseendet tvenne bristfälligheter, som äro mycket påtagliga. Det är dels de högre sko-lornas belägenhet i städer och större samhällen, som fördyrar undervisningen för landsbygdsungdomen, dels ock det förhållandet, att en inackordering av barnen från landsbygden i städerna, utöver kostnader som ofta äro oöverkom-liga, så lätt leder till att miljö och kamrater rikta intresset åt sådant håll, att de unga gå förlorade för landsbygdsnäringarna. Denna utveckling är betänklig ur flera synpunkter, främst kanske därför att landsbygden för förkovran och utveckling av landsbygdsnäringarna behöver unga människor med högre ut-bildning i långt större utsträckning än vi kunna få under nuvarande förhål-landen. Vidare kan man inte komma ifrån, att skolmiljön i många fall direkt motverkar fortsatt arbete i landsbygdsnäringarna.

Vi hade trott, att de problem det här gäller skulle kunnat bli något mera allsidigt belysta och möjligen lösta, därest vissa av oss i motionen framförda synpunkter prövades av en utredning. Utskottet har tillstyrkt motionens för-slag om utredning och föreslagit, att denna utredning skall ske genom 1940 års skolkommission. Detta ger mig anledning uttala den förhoppningen, att herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, om riksdagen tager utskottets förslag, följer denna fråga med vänligt intresse. Därigenom kan man ha anledning hoppas, att de utredningens förslag, som skola bli grunden för fortsatt arbete, också bli klara inom en icke alltför avlägsen framtid.

Jag skulle också vilja säga ett par ord om det i motionen begärda anslaget av 100,000 kronor såsom stipendier till korrespondensundervisning, vilken framställning utskottet avstyrkt. Avsikten med framställningen i denna del var, att man under det att de organisatoriska problemen i motionen prövades också skulle vinna praktisk erfarenhet om värdet av undervisningen i de korrespondensskolor, som startats av de olika korrespondensinstituten. Här kan nämnas, att bland annat de skolor, som under namnet Robertsfors-skolor star-tats de senaste åren, synas värda att snarast praktiskt prövas.

Trots utskottets avvisande av anslaget vågar jag hoppas, att dessa kor-spondensinstitutens initiativ och deras betydelsefulla arbete i fortsättningen skola visa sig värda det allmännas intresse i den formen, att skolornas arbete och metoder prövas. Även om jag erkänner, att den försiktighet utskottet visat av statsfinansiella skäl kan vara berättigad, vågar jag tro, att det kan

Anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

vara av värde, att vår beredskap för framtiden samtidigt som den tar sikte på försvarets behov också siktar mot andra områden.

Herr Holmdahl: Herr talman! Statsutskottets ärade vice ordförande instämde med mig däri, att när det gäller frågan om tillträde till gymnasiet kunde förvisso strängare kunskapsfordringar vara önskvärda för att avvisa för gymnasiestudier mindre lämpad ungdom, men han tillade också, att han icke sett något förslag härom. Jag vill med anledning härav endast nämna, att skolöverstyrelsen redan för en avsevärd tid sedan avlämnat ett sådant förslag, som jag tror skulle få mycket god effekt. Att det icke omedelbart lett till resultat beror väl — antar jag — på att det provas av 1940 års skolutredning.

Jag begärde emellertid ordet för att yttra mig med anledning av det anförande, som herr Elof Ericsson här höll, och jag ber om ursäkt för att jag, trots att han så älskvärt bemött motiveringen för min blanka reservation ändå tillåter mig att rikta några kritiska randanmärkningar mot en viss del av hans anförande. Han sade, att all sparsamhet måste iakttagas men dock icke så långt, att rättvisan kommer till korta. Han menade uppenbarligen, att en kommun som har en kommunal mellanskola kan säga, att rättvisan kräver, att denna skola skall förstättligas. Jag måste inlägga en alldeles bestämd gensaga mot det resonemanget överhuvud taget. Det förhåller sig sedan gammalt i vårt land så, att stat och kommun dela utgifterna för undervisningsväsendet. Vi ha också sedan gammalt ett statligt skolväsende och ett s. k. kommunalt men rikligt statsunderstött skolväsende. Det är en mycket god tradition här i vårt land, att det sker en sådan fördelning mellan stat och kommun, och jag måste säga, att när man gör gällande rättvisesynpunkter är detta så mycket mindre sakligt motiverat, som staten genom de senaste löneregleringarna och andra åtgärder åtagit sig en väsentligt större andel av kostnaderna för även de kommunala skolornas drift än tidigare. Jag tillåter mig, eftersom jag anser det ganska viktigt att få denna fråga något så när allsidigt belyst, att framhålla, att det är en stor förmån för en kommun att få upprätta en högre folkskola resp. kommunal mellanskola. Hittills har man från Kungl. Maj:ts och riksdagens sida varit mycket generös, i det man velat — för övrigt på grund av gammal tradition — tillmötesgå kommunernas önskan att få upprätta påbyggnader på folkskolan. Man har med andra ord icke förfarit restriktivt och för varje särskilt fall följt en plan för hela riket, utan man har ansett, att vill en kommun bereda sina medlemmar den förmån, som ligger i att deras barn kunna få fortsätta studierna efter folkskolan, och vill kommunen påtaga sig dessa kostnader, så skall den i allmänhet också få göra det. Som sagt, staten har därjämte under sista tiden väsentligt ökat sin andel i driftkostnaderna för dessa skolor. Skulle man nu gå in för att anlägga en rättfärdighetssynpunkt och säga, att eftersom det ligger ett statligt läroverk i en kommun måste man förstättliga den kommunala mellanskolan i en kommun som ligger nära intill, ty eljest känns det orättvist, så måste detta med nödvändighet medföra, att man i fortsättningen skulle tvingas iakttaga en mycket restriktivare hållning inför en kommuns önskemål att få upprätta en högre folkskola och kommunal mellanskola.

Det är denna påföljden, som jag tillåter mig rikta kammarens uppmärksamhet på, att skulle riksdagen helt enkelt gå in för den uppfattningen, att varje högre folkskola som förvandlats till kommunal mellanskola skall ha rätt att bli samrealskola eller statligt läroverk, då får man också taga i sikte den konsekvensen, att man icke längre kan tillämpa en så generös praxis, då det gäller kommuners önskan att få upprätta högre folkskola eller kommunala

Anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. (Forts.)
mellanskolor. Hela det nuvarande systemet har alltså varit byggt på detta samarbete mellan stat och kommun, och staten, d. v. s. riksdagen och Kungl. Maj:t, har icke på något sätt velat obehörigen beskära kommunernas önskemål att få påbygga sin folkskola. Man har aldrig hittills från riksdagens sida hävdad, att detta skulle innebära en oavvislig skyldighet för staten att i sin om tid förstatliga alla sådana kommunala mellanskolor.

Herr talman! Jag vill säga som min bestämda uppfattning, att herr Elov Ericsson och majoriteten av kammarens ledamöter, som antagligen delar hans mening, ha rätt däri, att det är mycket förnuftigt och rimligt att det med vissa mellanrum göres en omprövning om vilka kommunala mellanskolor, som blivit så stabila beträffande lärjungetillströmning m. m., att de böra förstatligas och inordnas i det statliga läroverkswäsendet. Såsom jag sade redan i mitt första anförande, har jag i princip inte alls opponerat mig mot att vi, så fort förhållandena det medgiva, uppta frågan om mellanskolornas förstatligande till förnyad omprövning och kanske förstatliga ytterligare ett stort antal av dem. Det finns därför inte någon djupare principiell divergens mellan herr Ericssons ståndpunkt och min. Jag har, som sagt, bara velat framhålla, att jag inte tror, att det ligger i kommunernas eget intresse att anlägga några rättfärdigets- eller rättvisesynpunkter på frågan om ett förstatligande. Det bör i stället ske en grundlig översyn av dessa förhållanden, och om det därvid visar sig, att en kommunal mellanskola kan förete en tillfredsställande stabilisering när det gäller tillflödet av elever liksom överhuvud taget en tillfredsställande nivå beträffande lärare, examensresultat och annat, så bör man kunna förstatliga denna kommunala mellanskola. Men ett förstatligande bör inte ske med den motivering, som lämnats i det av mig kritiserade anförandet.

Herr **Hansson** i Rubbestad: Herr talman! Jag har nog en helt annan uppfattning om rättvisesynpunkterna härvidlag än som kom till uttryck i den föregående talarens anförande.

Jag skall be att få fästa uppmärksamheten på att det är en särskild kategori av mellanskolor, som utskottet syftar på, när man nu kräver ett förstatligande. Det säges nämligen i utskottets utlåtande, att man avser sådana mellanskolor, som ha sitt rekryteringsområde inom en tämligen vidsträckt råjong, alltså sådana skolor, vilkas elever i stor utsträckning komma från andra kommuner än den kommun, som bekostar skolan. Jag undrar, om herr Holmdahl verkligen kan ha något att invända mot ett förstatligande av sådana skolor. Det kan väl ändå inte vara rimligt, att de kommuner, vilkas kommunala mellanskolor till väsentlig del få sina elever från andra kommuner, själva skola bekosta dessa skolor. Enligt min mening är det en gärd av rättvisa att staten i större utsträckning än nu sker träder till härvidlag. Och jag har funnit detta rättvisekrav så starkt motiverat, att jag, när vi behandlade denna fråga i statsutskottet, var den förste, som yrkade bifall till förslaget om en skrivelse i det här föreliggande fallet.

Jag förstod, att det var på mig, som herr Jonsson i Eskilstuna syftade, när han bland anhängarna till förslaget om att staten här skall ikläda sig vissa utgifter hälsade välkomna medlemmar av kammaren, vilka förut ständigt och jämt företrätt sparsamhetssynpunkter. Jag brukar ju i allmänhet företräda sådana synpunkter, men när, såsom nu är fallet, rättvisan fordrar att man vidtar en viss åtgärd, så anser jag, att man också måste göra det, även om det kostar staten en del. Det är för resten inte första gången som jag företrätt en sådan uppfattning Jag vill erinra om, hur det var, när vi hade att ta ställning till frågan om att folkpensionerna skulle utgå med högre belopp till stä-

Anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

dernas än till landsbygdens folk. Även då ansåg jag rättvisan kräva, att staten inte skulle tveka att påtaga sig en ytterligare utgift för att få till stånd en utjämning. Det är alltså inte, herr Jonsson i Eskilstuna, första gången som jag företräder rättvisekrav.

Jag tror det vore välbetänkt, om kammaren bifölle vad utskottet här har föreslagit, nämligen att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om fortsatt förstatligande av de kommunala mellanskolorna.

Vad vidare beträffar frågan om antalet nybörjaravdelningar vid de allmänna läroverken samt om upprättandet av nya gymnasier, vilka frågor ju här diskuterats, vill jag bara säga, att jag därvidlag delar den uppfattning, som anförts av herr Jonsson i Eskilstuna.

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Om det kan lugna herr Hansson i Rubbestad, så vill jag meddela, att jag inte ett ögonblick tänkte på honom, när jag höll mitt förra anförande.

Herr **Hansson** i Rubbestad, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Det gläder mig att höra. Men då har herr Jonsson ändrat ståndpunkt, sedan vi diskuterade denna fråga i statsutskottet, ty vid det tillfälle riktade han sig just till mig, när han gjorde ett sådant uttalande som han här gjort.

Härpå anförde

Herr **Ericsson** i Ätvidaberg: Herr talman! I anledning av vad herr Holmdahl här sagt vill jag blott ännu en gång anföras, att när nu på en plats den kommunala mellanskolan är förstatligad, därför att behovet av skolan tillgodosågs så tidigt, att ett förstatligande medhanns i slutet av 1920-talet, så förekommer samtidigt på en annan plats, där behovet är lika stort, att samma sorts skola *icke* blivit förstatligad. Om därtill adderas, att genomsnittligt 44 procent av eleverna inom den sistnämnda gruppen, alltså de icke förstatligade skolorna, komma från andra kommuner än den, som bestrider kostnaderna för skolan, så kan man med fog fråga sig, om det är så onaturligt att vissa kommuner få en känsla av att de icke vederfarits rättvisa.

Herr Holmdahl säger, att kommunerna skola skatta sig lyckliga över möjligheten av att med hjälp av statsmedel kunna få till stånd sådana läroanstalter som en kommunal mellanskola eller en högre folkskola, och jag vill till fullo vitsorda detta. Men ännu lyckligare känner sig den kommun, som fått sig denna förmån tillerkänd utan att själv behöva göra ekonomiska uppoffringar. Det är olikheten härvidlag, som föder just den sagda känslan av orättvisa.

Herr **Holmdahl** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag vill bara med anledning av herr Ericssons i Ätvidaberg sista anförande framhålla, att när en högre folkskola eller en kommunal mellanskola inrättas, är det i allmänhet kommunens högsta önskan att så skall ske. Och när kommunerna begära, att en högre folkskola skall kommunaliseras och förvandlas till kommunal mellanskola, veta de, att enligt gällande lag och författning och statsbidragsbestämmelser öppnas därmed den kommunala mellanskolan för elever från kringliggande kommuner. Men kommunerna vilja ändå själva dels få högre folkskolor och dels få dem förvandlade till kommunala mellanskolor. Och varför vill man det? Jo, därför att man betraktar det som en stor fördel för kommunerna.

Anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

Jag kan mycket väl, när det gäller ett sådant fall som det av herr Ericsson i Åtvidaberg här anförda, förstå, att kommunen önskar ett förstatligande, och jag vill inte säga, att detta är oriktigt, liksom jag inte heller vill säga, att man för all framtid kan avgöra, om en kommunal mellanskola skall kunna förstatligas eller ej. Men jag tycker inte att man, så som saken ligger till, kan anlägga några rättvisesynpunkter, utan att det i stället bör vara en lämplighetsfråga för statsmakterna att avgöra, vilken ansvällning som man vid olika tidpunkter kan låta det statliga skolväsendet få.

Herr talman! Jag har bara velat fästa uppmärksamheten vid att det är kommunerna själva, som startat dessa skolor, i fullt medvetande om innebörden därav och utan att a priori ha erhållit någon utfästelse vare sig om att högre folkskolor skola bli mellanskolor eller att mellanskolor skola förstatligas, och att det då är naturligt, att ett förstatligande inte kan forceras fram, utan att det bör ske först efter grundlig utredning och prövning av varje enskilt fall.

Herr Ericsson i Åtvidaberg erhöll jämväl på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag kan fatta mig mycket kort.

Om inte *någon* av de läroanstalter, varom här är fråga, hade blivit förstatligad, då hade det varit malplacerat att tala om orättvisa. Men när nu en stor grupp av dem *blivit* förstatligad, så kan den sagda känslan icke tillbakahållas.

Vidare yttrade:

Herr Olsson i Mellerud: Herr talman! Jag föranleddes att begära ordet, när herr Holmdahl här talade om rättvisesynpunkter.

Det är mig hart när omöjligt att därvidlag följa herr Holmdahl. Jag skall villigt medge, att om man anlägger rent juridiska synpunkter, skulle nog inte en kommun i ett sådant fall, som det här gäller, ha rätt att ställa några krav på staten. Men det är ju dock inte på det sättet, som man skall se på dessa frågor. Vi ha rätt att kräva av statsmakterna, att man så långt möjligt ger alla svenska medborgare lika god skolunderbyggnad, och att de utbildningsmöjligheter i övrigt, som stå till buds i vårt land, även i någon mån bli tillgängliga för landsbygdens folk. Det är ju ändå så, att det är framför allt tack vare de kommunala mellanskolorna, som landsbygdens och småstädernas invånare ha möjlighet att tillgodogöra sig den undervisning, som meddelas vid de högre statliga läroanstalterna.

Jag är inte heller belåten med den historieskrivning, som herr Holmdahl lät komma till synes beträffande dessa frågor. Jag hade nöjet att vara med i det utskott, som 1937 gick in för ett förstatligande av 54 mellanskolor, och jag vill inom parentes säga, att jag hade den tillfredsställelsen att i fråga om mellanskolorna se de synpunkter, som jag företrädde inom utskottet, godtaga av riksdagen. Jag fick därvid ett mycket kraftigt stöd av statsutskottets nuvarande vice ordförande, som inlade synnerligen stor förtjänst om förstatligandet av dessa mellanskolor, men jag är inte säker på att herr Holmdahl och åtskilliga andra hyste samma varma intresse för mellanskolornas förstatligande.

Men vad jag egentligen ville påpeka var, att det varken var skolutskottets eller riksdagens mening, att förstatligandet av mellanskolorna skulle avstanna i och med att dessa 54 mellanskolor förstatligades. Man gjorde, när man företog detta förstatligande, en viss sällning och satte, såvitt jag minns, såsom norm, att skolorna skulle ha ett elevantal av lägst 40, och att de genom sin verksamhet skulle ha visat, att de fyllde berättigade krav i fråga om undervisningen. Såvitt jag förstod, var det såväl utskottets som riksdagens mening,

Anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

att förstatligandet sedan skulle fortsätta, i den mån de olika mellanskolorna kunde uppvisa ett sådant elevantal och en sådan utveckling i övrigt, att de visade sig ha ett verkligt existensberättigande.

Det har av herr Ericsson i Åtvidaberg påvisats, vilken ekonomisk tunga som mellanskolorna i många fall utgöra för de kommuner, som driva dem, och vi ha hört, att kostnaderna därför i den kommunala budgeten kunna uppgå till 1 krona, ja, till och med till 1: 50 och 1: 60 kronor per skattekrona. Det är alltså här fråga om mycket betydande ekonomiska uppoffringar från kommunernas sida. När det gäller den mellanskola, som jag bäst känner till, nämligen den i min hemkommun, ha under lång tid kostnaderna för denna mellanskola utgjort 1: 10 och 1: 15 kronor per skattekrona, och för närvarande uppgå de till 1: 20 kronor per skattekrona; och detta gäller en liten kommun med 1,700 invånare. Mellanskolan har, om jag minns rätt, 106 elever, och av dem är det endast 25, som tillhöra kommunen. De övriga komma från angränsande kommuner, och min hemkommun får alltså på detta sätt göra en uppoffring för sina grannkommuner.

Nu vill jag fråga företrädaren för skolundervisningen här i riket, om det kan anses oskäligt, att mellanskolor, som befinna sig i samma läge som den här berörda — och det finns ett stort antal sådana — kräva större bidrag från statsmakternas sida. Medger man, att så är fallet, finns det ju inte anledning att gå någon annan väg än riksdagen förut gått, alltså ett förstatligande av mellanskolorna. Att så sker, förefaller också vara mycket starkt motiverat i det fall, som jag här talat om. Skolan har under ett tjugotal år visat, att den väl fyller sin uppgift, och att den är en tillgång, inte bara för det egna samhället utan även för en stor landsbygd däromkring.

Man kan under sådana omständigheter inte vara nöjd med, att här endast pekats på behovet av *utredningar*. Sedan 1927 har endast en enda mellanskola förstatligats, och sexton år ha alltså förflutit utan att man gjort någon antydan om att fortsättning borde följa.

Nu ha vi motionärer med hänsyn till statens finanser varit så blygsamma, att vi inte ställt några krav på omedelbara åtgärder, utan vi ha bara begärt ett beslut att riksdagen, så fort ske kan, måtte i etapper fortsätta med förstatligandet av mellanskolorna, i den mån dessa visa sig berättigade därtill. Ty det är, herr Holmdahl, en gärd av rättvisa, att de bygder, där man inte har sådana stora och dyrbara undervisningsanstalter, som staten består på andra håll, få stöd från statens sida när det gäller mellanskolorna, så att bygdernas barn åtminstone få möjlighet att tillgodogöra sig undervisningen vid nämnda anstalter.

Motionärernas yrkande tar sålunda all rimlig hänsyn till den ekonomiska situationen, och jag vågar, i trots av vad herr Holmdahl här sagt, ytterligare poängtera, att det är en gärd av rättvisa från riksdagens sida att bifalla utskottets förslag på denna punkt.

Herr Jansson i Hällefors instämde häruti.

Herr Holmdahl: Herr talman! Med anledning av det sista anförandet skall jag be att få säga ytterligare några ord i denna fråga.

Den föregående ärade talaren riktade till mig den frågan: kan det anses oskäligt, att man önskar få en kommunal mellanskola förstatligad? Han måtte ha mycket dåligt hört på vad jag yttrade. Jag har ju sagt, vilket är självklart, att ett sådant önskemål är mycket naturligt, och att det i allmänhet icke alls kan anses oskäligt. Jag har bara vänt mig mot ett visst sätt att motivera ett sådant önskemål, men icke alls påstått, att det är oskäligt. Jag finner det i

Anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. (Forts.)
högsta grad naturligt, att kommunerna vilja ha den ytterligare förmån, som det innebär att få ett statsläroverk.

Sedan vill jag rätta ett annat uttalande, som herr Olsson i Mellerud gjorde. Han sade, att man skall tänka på, att sedan 1927 icke mer än en kommunal mellanskola förstatligats, och att det icke vidtagits några som helst åtgärder för att fortsätta förstatligandet av dylika skolor. Den ärade talaren glömmer då, att det igångsattes, jag vill minnas det var 1938, en utredning för att undersöka, i vilken omfattning de kommunala mellanskolorna i fortsättningen skulle förstatligas. Det har alltså verkställts en stor utredning i denna fråga, och denna utredning blev färdig 1939. Att den icke föranlett några direkta förslag från Kungl. Maj:ts sida beror *endast* på krisförhållandena. Det är alltså alldeles oriktigt att säga, att man icke vidtagit några åtgärder för att fortsätta förstatligandet av ifrågavarande skolor. De är riktigare att säga, att man var färdig med att föreslå riksdagen förstatligandet av ett stort antal kommunala mellanskolor, när krisen bröt in med dess allmänna krav på återhållsamhet, då det gällde utvidgning av den statliga verksamheten. Sedan har man måst överlämna denna fråga till 1940 års skolutredning, som har att verkställa en allmän översyn över det svenska skolväsendet. Så ligöer det till.

Slutligen vill jag med anledning av den föregående talarens anförande säga, att när han här framhäver önskvärdheten av att tillfälle till högre skolbildning beredes landsbygdens ungdom, äro vi väl alla ense härom. Jag vill bara fästa uppmärksamheten på att den fråga som vi nu här diskutera inte har någonting alls med den saken att göra, därför att ungdomen i stort sett får fullkomligt samma undervisning, som leder till samma examensresultat i en kommunal mellanskola som i en samrealskola. Det är alltså här icke fråga om en vidgad möjlighet till högre skolutbildning för ungdomen på landsbygden, utan det är bara fråga om en för kommunerna förmånligare form för skolan, om den förvandlas från kommunal till statlig, och fråga om att från kommunerna därigenom avlyfta en del av deras kostnader för skolan, ett önskemål som jag — jag säger det än en gång — kan finna mycket naturligt och i många fall kanske mycket berättigat.

Herr Olsson i Mellerud: Herr talman! Jag antecknade just herr Holmdahls ord, när han sade att staten inte hade någon skyldighet mot kommunerna i denna sak. Enligt min mening har staten en sådan skyldighet. Emot mitt påstående att riksdagen sedan 1927 icke vidtagit någon annan åtgärd i denna fråga än förstatligandet av en enda mellanskola, framhöll herr Holmdahl, att man ändå satt i gång en utredning om fortsatt förstatligande, en utredning först efter elva år av väntan. Jag undrar, om man har anledning att vara nöjd med ett sådant resultat? Vi ha ju ändå under denna tid fått uppleva 1930-talets uppsving utan att här se ett enda spår av det initiativ, som man har väntat på.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. På av herr talmannen därå given proposition biföll kammaren vad utskottet i punkterna A 1—5 hemställt.

Härefter framställde herr talmannen beträffande utskottets hemställan i punkterna A 6 och 7 propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i berörda delar dels ock på bifall till den av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan i förevarande delar.

I enlighet med av herr talmannen därå given proposition biföll kammaren härpå utskottets hemställan i punkterna A 8—20.

Anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. (Forts.)

I fråga om utskottets hemställan å punkten B gav herr talmannen först beträffande motionerna I: 211 och II: 311 samt I: 229 och II: 330 propositioner dels på godkännande av utskottets yttrande i fråga om motionerna dels ock på godkännande av det yttrande, som föreslagits i den av herr Boman och fru Alvé avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fru Alvé begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarén godkänner statsutskottets yttrande i utskottets förevarande utlåtande nr 103 i fråga om motionerna I: 211 och II: 311 samt I: 229 och II: 330, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarén godkänt det yttrande, som föreslagits i den av herr Boman och fru Alvé avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammaréns ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning, och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen; vadan kammarén godkänt utskottets yttrande i förevarande del.

Slutligen blev på av herr talmannen därå given proposition utskottets hemställan under punkten B i övrigt av kammarén bifallen.

§ 10.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 104, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till tekniska läroverk *Anslag till tekniska läroverk m. m.* m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Jag förstår mycket väl de klagomål som också i år vid behandlingen av åttonde huvudtiteln framkommit över den sparsamhet och rationalisering, som man varit tvungen att genomföra på denna huvudtitel. Jag kan ju säga, att jag själv är ganska missnöjd över att behöva framlägga en åttonde huvudtitel, som icke tar större hänsyn till de ändamål som här skola finansieras.

Anledningen är ju uppenbar. Det föreligger naturligtvis ingen underskattning av dessa ändamål från statsmakternas sida, utan det förhåller sig helt enkelt så, att man, när man befinner sig i nödtid, får på framtiden skjuta sådant som icke är absolut omedelbart nödvändigt. Å andra sidan är det också lika uppenbart, att detta i själva verket innebär en kapitalförtäring. En sådan kapitalförtäring i mycket stora mått pågår ju för närvarande på det materiella området i vårt land men även i fråga om de andliga institutionerna. Men den kan icke pågå i det oändliga. Jag har därför, utom att jag försökt hålla samma sparsamhetslinjer som förut, också försökt att så mycket jag kunnat för framtiden förbereda utvidgningar, som säkerligen bli nödvändiga för att ta igen vad vi förlorat under de hårda åren. Jag har gjort detta genom utredningar och på annat sätt. Jag har dessutom ifråga om anslagskrav försökt koncentrera mig på sådant som förefallit mig vara omedelbart nödvändigt. Därför har jag under de år jag haft tillfälle att syssla med åttonde huvudtiteln lagt fram frågor, som framför allt röra den praktiska undervisningen. Det har varit frågan

Anslag till tekniska läroverk m. m. (Forts.)

om de centrala verkstadsskolorna och i år frågan om en överstyrelse för yrkesundervisningen. Här föreligger nu frågan om de tekniska läroverken.

Det förefaller mig, att bland det allra viktigaste vi för närvarande kunna göra är just att taga hänsyn till den tekniska undervisningen och yrkesundervisningen överhuvud taget. Detta är dubbelt viktigt när det gäller Norrland, där detta ur flera synpunkter är nödvändigt. Det är nödvändigt för att man skall kunna taga hand om ungdomen där uppe på ett riktigt sätt. Det är nödvändigt för att man skall få fram den utveckling av näringslivet i övre Norrland, som är på god väg men som också kräver, att befolkningen där icke bara har goda tekniska anlag utan också får den utbildning som är behövlig.

Allt detta har jag sagt dels för att med några korta ord säga ifrån, hur jag ser på dessa saker, och dels för att få förklara min tillfredsställelse över att statsutskottet ansett sig kunna gå något längre än vad som föreslagits i den kungl. propositionen. I propositionen föreslogs ju endast ett tekniskt läroverk i Luleå. Här föreslås, visserligen i förminskad skala till att börja med, ett tekniskt läroverk också i Skellefteå. Såsom framgår av departementschefsytttrandet, har jag också varit tveksam om förläggningen av läroverket vid valet mellan dessa båda orter; jag ansåg, att man borde gå fram i något saktare takt, och att således börja med Luleå. Men om nu statsutskottet anser, att man kan taga dessa båda läroverk på en gång, måste jag säga, att jag bara är tillfredsställd ur mina speciella synpunkter och jag hoppas, att detta också skall bli kammarens beslut.

Det är på en punkt som jag skulle vilja anmäla en avvikande mening, och det är i fråga om indragningen av den föreslagna avdelningen vid Örebro tekniska läroverk. Detta tror jag icke är befogat och lämpligt. Det är en kolossal efterfrågan på abiturienter från detta läroverk, och en utvidgning av detta är särdeles nödvändig. Men det är, herr talman, en sak, som vi väl få återkomma till nästa år.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 11.

Föredrogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 105 i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för budgetåret 1943/44 till om- och nybyggnadsarbeten vid nomadskolorna jämte en i ämnet väckt motion; och

nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till nybyggnad för högre allmänna läroverket i Haparanda m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 12.

Anslag till Socialstyrelsen: Avlöning till personal för verksamheten i allmänhet. Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 107, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framtällning angående anslag för budgetåret 1943/44 till Socialstyrelsen: Avlöningar till personal för verksamheten i allmänhet jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:t under femte huvudtiteln (punkt 3, sid. 5—19 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 4 januari 1943) föreslagit riksdagen att godkänna av departementschefen förordad personalförteckning och avlöningsstat för socialstyrelsen, den senare att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1943/44, och att till Social-

Anslag till Socialstyrelsen: Avlöning till personal för verksamheten i allmänhet. (Forts.)

styrelsen: Avlöningar till personal för verksamheten i allmänhet för budgetåret 1943/44 anvisa ett förslagsanslag av 1,108,000 kronor.

Kungl. Maj:ts förslag innebar, bland annat, att en befattning såsom revisor i lönegraden Ex 21 skulle inrättas för den ekonomiska kontrollen av de erkända arbetslöshetskassornas förvaltning.

I samband med Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta, den ena (I: 106) inom första kammaren av herr *G. Velandér* och den andra (II: 166) inom andra kammaren av herr *Hagård*, vari hemställts, att den av Kungl. Maj:t till placering i lönegraden Ex 21 föreslagna revisorsbefattningen, därest den komme till stånd, måtte hänföras till lönegraden Eo 24.

Utskottet hemställde,

att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 106 och II: 166

a) godkänna i utskottets hemställan intagen personalförteckning för socialstyrelsen;

b) godkänna av utskottet i dess hemställan intagen avlöningsstat för socialstyrelsen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1943/44;

c) till Socialstyrelsen: Avlöningar till personal för verksamheten i allmänhet för budgetåret 1943/44 å driftbudgeten under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1,108,000 kronor.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Hagård**: Herr talman! Från början har jag haft klart för mig, att det icke fanns någon större utsikt att vinna gehör för det förslag, som jag framfört i den motion, som behandlas i detta utlåtande. Det gäller en bättre placering av den revisor för de erkända arbetslöshetskassorna, som man nyligen beslutat tillsätta, en placering i lönegraden eo 24 i stället för i ex 21, som Kungl. Maj:t föreslagit.

För egen del är jag lika angelägen som varje annan, att all möjlig sparsamhet iakttages. Det kan emellertid ibland hända, att njugghet på en betydelsefull punkt kan betyda största slöseri med allmänna medel i det långa loppet. Så kan lätt bli förhållandet i nu föreliggande avseende. Den föreslagne revisorn skall ersätta icke mindre än 27 olika revisorer i lika många kassor. De sammanlagda revisorsarvodena torde uppgå till bortåt 12,000 kronor. Den lön jag tagit mig friheten föreslå stannar vid ungefär detta belopp. Med den lön, som i statsutskottets föreliggande utlåtande fixeras, uppstår en besparing för statsverket, vilket ju i och för sig är tacknämligt, därest det icke enligt mitt förmenande kan, som jag förut sagt, medföra risk för konsekvenser, som innebära något helt annat än besparing.

Utskottet säger, att den föreslagna löneställningen är densamma som den för motsvarande befattningshavare i allmänhet gällande. Jag undrar emellertid, om utskottet tillräckligt beaktat den säregna ställning denne befattningshavare kommer att intaga? Han kommer att få en synnerligen delikat uppgift. Under hans kontroll kommer en ur statssynpunkt synnerligen viktig och omfattande verksamhet, och detta kommer att ställa betydande krav på kunnskap och fast uppträdande. Jag vill fästa uppmärksamheten på att det inom detta arbetsområde gällde att under år 1942 kontrollera användningen av inemot 11 miljoner kronor.

Omläggningen av revisionsverksamheten på detta område har hälsats med tillfredsställelse av alla dem som haft tillfälle att observera svagheten i det

Anslag till Socialstyrelsen: Avlöning till personal för verksamheten i allmänhet. (Forts.)

nuvarande systemet. Jag är emellertid, herr talman, pessimist i mitt bedömande av den uppläggning, som nu kommer att ske, då de materiella förutsättningar för ett gott personval enligt mitt förmenande icke i tillräcklig och betryggande grad skapats.

Jag vet, att det är fullständigt meningslöst, men då jag är angelägen om att få en anteckning därom till kammarens protokoll, skall jag, herr talman, ändå be att få yrka bifall till min motion.

Herr Eriksson i Stockholm: Herr talman! Den ärade motionären ifrågasatte, huruvida utskottet hade rätt bedömt betydelsen av den tjänst, varom det här är fråga, och han ville göra gällande, att denna revisorstjänst i socialstyrelsen, vars innehavare skulle ha att granska arbetslöshetskassornas verksamhet, vore viktigare än andra revisorstjänster. Det är givetvis svårt för ett riksdagsutskott att åstadkomma en fullvärdig bedömning av tjänsternas olika vikt, och jag skall icke här ge mig in på att tvista med motionären om den saken. Utskottet har emellertid i detta avseende följt Kungl. Maj:ts förslag.

Det gäller nu tillsättandet av två befattningar på ifrågavarande område. Kungl. Maj:t föreslår, att den ene befattningshavaren under namn av byråinspektör skall placeras i 24:e lönegraden såsom extra ordinarie, medan den andre såsom revisor skall placeras i 21:a lönegraden. Denna sistnämnda placering överensstämmer ju med den löneplacering som revisorerna ha i statens lönereglemente. Det är närmast detta som föranlett utskottet att följa Kungl. Maj:t i detta fall. Skulle det i framtiden visa sig, att denna revisorstjänst är viktigare än andra revisorstjänster, så får man väl pröva den frågan senare. Men då är det också nödvändigt, att man presterar bevis för att hans titulatur bör vara en annan än den för övriga revisorer, så att man icke i detta avseende åstadkommer komplikationer.

I frågans nuvarande läge har statsutskottet icke kunnat tillstyrka motionen, och jag för min del ber under sådana förhållanden att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till de i ämnet väckta motionerna; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 13.

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 108, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understödjande av dispensärverksamhet; och

nr 109, i anledning av väckt motion angående utredning om inrättande av ett centralt statligt informationsinstitut i sociala frågor.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 14.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 111, i anledning av väckta motioner angående lektorn G. Montelins placering i löneklass.

I två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr R. Wagnsson (I: 80) och den andra inom andra kammaren av herrar Hallén och Svedman (II: 98) hade hemställts, att lektorn vid högre realläroverket

Lektorn G. Montelins placering i löneklass. (Forts.)

å Norrmalm i Stockholm G. Montelin måtte uppflyttas i den högre löneklass för lektorer, som han efter 32 års väl vitsordad ordinarie statstjänst kunde anses vara berättigad att erhålla.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 80 och II: 98, medgiva, att lektorn vid högre realläroverket å Norrmalm i Stockholm G. Montelin finge, räknat från och med den 15 augusti 1942, åtnjuta lön enligt 29 löneklassen av den i civila avlöningsreglementet intagna löneplanen A.

Reservation utan angivet yrkande hade avgivits av herrar friherre *De Geer*, *Hansson* i Rubbestad och *Andersson* i Södergård.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Hansson** i Rubbestad: Vid detta betänkande finnes fogad en blank reservation av tre ledamöter i statsutskottet, och syftet med denna reservation är, att den föreliggande motionen skall avslås. I motionen i fråga yrkas nämligen, att en viss befattningshavare skall uppflyttas i en högre löneklass än han egentligen skulle vara berättigad till enligt gällande avlöningsreglemente.

Denna fråga har förut prövats av Kungl. Maj:t. Tjänstemannen i fråga var ursprungligen lektor vid ett läroverk, men på grund av vissa löneförhållanden övergick han till att bli granskningsman vid statens biografbyrå och fick i denna anställning högre avlönning än han hade som lektor. Sedan emellertid det nya lönereglementet trätt i tillämpning, förbättrades ställningen för lektorerna, så att han fann med sin fördel förenligt att återgå till lektorstjänst, och han fick då återigen en förhöjd lön. Som granskningsman hade han haft arvodestjänst och icke haft rätt att räkna tjänstår för erhållande av ålders-tillägg. Att under sådana förhållanden orättvisor kunna uppstå för vissa tjänstemän är klart, men den saken var förutsedd, då 1936 års lönekommitté avgav sitt betänkande, vilket godkändes av riksdagen. I förslaget till reglemente föreslogs därför att i sådana fall Kungl. Maj:t skulle ha rätt att medgiva befattningshavare viss lönetursuppflyttning. Saken har, som sagt, prövats av Kungl. Maj:t som före besluts fattande infordrat yttranden från lönenämnden och statskontoret. Lönenämnden tillstyrkte, men statskontoret avstyrkte på det bestämdaste, särskilt med hänsyn till befarade konsekvenser av ett bifall till den ifrågavarande befattningshavarens framställning. Vid den senaste löne regleringen hade man nämligen funnit, att systemet med tillgodoräkning av tjänstetid hade förryckat det statliga lönesystemet på ett synnerligen olyckligt sätt. Statskontoret förmenade, att om sökandens framställning bifölles, så kunde detta leda till att det gamla systemet återinfördes på en omväg, vilket skulle lända till stor skada. Kungl. Maj:t följde, som jag redan nämnt, statskontorets förslag.

Jag delar statskontorets uppfattning och hemställer alltså om avslag på förevarande motion.

Herr **Eriksson** i Stockholm: Herr talman! Den ärade reservanten varnade för de konsekvenser, som skulle följa av ett bifall till statsutskottets hemställan i denna punkt. Jag för min del måste säga, att jag icke alls kan se, hur några svårare konsekvenser skulle kunna följa av ett dylikt bifall. Det är visserligen sant, som den föregående ärade talaren framhöll, att man vid antagandet av det nu gällande avlöningsreglementet ville avskaffa den förutvarande rätten att tillgodoräkna tjänstår för placering i löneklass och i stället sökte finna en annan form för att bestämma avlöningen vid tillträde av tjänst. Men detta

Lektorn G. Montelins placering i löneklass. (Forts.)

bör givetvis icke hindra, att man prövar de olika fallen med hänsyn till föreliggande omständigheter. I det nu förevarande fallet ligger ju frågan så till, att den tjänsteman det gäller innehade ordinarie lektorstjänst under åren 1919 och 1920. Därefter övergick han till en annan statsbefattning. För denna befattning utgick ett visst arvode. Sedermera har han ånyo utnämnts till ordinarie lektor. Med hänsyn till att han icke ägt rätt att tillgodoräkna sig föregående tjänstetid har han placerats i begynnelseklassen i den befattning, som han utnämnts till. Detta står i överensstämmelse med avlöningsreglementets bestämmelser, men hinder bör icke föreligga att pröva fallet ur skälighetssynpunkt. Därvid bör beaktas, att befattningen som biografcensor uttryckligen förklarats motsvara en ordinarie tjänst i 26:e lönegraden. Med hänsyn härtill har allmänna lönenämnden ansett, att han vid övergång till lektorstjänst bör få tillgodoräkna tjänstetid som om han tidigare varit placerad i nämnda lönegrad och i 27:e löneklassen, vilket skulle medföra, att han vid befordran till ordinarie tjänst inom högre lönegrad skulle placeras i 29:e löneklassen. Han skulle sålunda i allt fall icke få den slutlön, som är fastställd för tjänstemän i 27:e lönegraden (lektorstjänsterna tillhöra ju denna lönegrad) utan placeras en löneklass lägre.

I detta fall är det icke fråga om att tillgodoräkna tjänstetid i en befattning utanför statsförvaltningen utan om att få på visst sätt tillgodoräkna sig tjänstetid i statlig verksamhet. Det är rimligt att följa lönenämndens förslag, vilket är detsamma som statsutskottets förslag. Detta kan, såvitt jag förstår, icke leda till några som helst betänkliga konsekvenser. Det är endast fråga om att i ett speciellt fall komma fram till ett rättvist resultat. Det är därför som jag utan någon som helst tvekan ber att få yrka bifall till statsutskottets förslag i detta avseende.

I detta anförande instämde herr *Jonsson* i Eskilstuna.

Vidare yttrades ej. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag såväl därå som på de i ämnet väckta motionerna; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 15.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 112, i anledning av väckt motion om vissa dövsstumpprästers löneförhållanden.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 16.

Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen m. m. Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 113, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:t under femte huvudtiteln (punkten 87) föreslagit riksdagen att, i avvidan på särskild proposition i ämnet, till Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen för budgetåret 1943/44 beräkna ett förslagsanslag av 1,000,000 kronor.

Därefter hade Kungl. Maj:t i propositionen nr 123, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 5 mars 1943, föreslagit riksdagen att till ändamålet anvisa ett förslagsanslag med i propositionen nr 1 beräknat belopp.

*Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer
och andra tätbebyggda samhällen m. m. (Forts.)*

I samband med Kungl. Maj:ts förslag hade utskottet till behandling förehåft

dels en inom andra kammaren av herr *Hansson* i Skediga väckt motion (II: 162), vari hemställts, att riksdagen i samband med beviljandet av anslag till ifrågavarande ändamål måtte besluta, att bidrag skulle utgå till sommarresor även för landsbygdens barn och att i anledning därav det i statsverkspropositionen angivna förslagsanslaget å 1,000,000 kronor måtte höjas till 1,500,000 kronor;

dels ock en inom samma kammar av herr *Skoglund* i Umeå m. fl. väckt motion (II: 313), vari föreslagits, att den för ifrågavarande verksamhet föreslagna centralmyndigheten — socialstyrelsen — borde för barn från Västerbottens och Norrbottens län kunna medgiva dispens för fria resor utöver den i propositionen nr 123 angivna maximigränsen.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 313 samt med avslag av motionen II: 162 till Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen för budgetåret 1943/44 å driftbudgeten under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1,000,000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Heiding*, friherre *De Geer*, *Ekströmer*, *Hansson* i Rubbestad, *Andersson* i Södergård, *Staräng* och *Eriksson* i Frägsta, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen II: 162 samt med bifall till motionen II: 313 måtte till Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn för budgetåret 1943/44 å driftbudgeten under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1,000,000 kronor.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr *Hansson* i Rubbestad: Herr talman! Som framgår av detta utlåtande, är det sju av statsutskottets ledamöter, som reserverat sig mot utskottets föresvarande förslag. Denna fråga om resor för barn från städer och större samhällen till landsbygden hade vi också uppe till debatt vid fjolårets riksdag. Då gällde det endast ett anslag på en halv miljon kronor, men nu föreslås, att anslaget skall höjas till en miljon kronor. Anslaget skall användas för att lämna bidrag till barn ifrån städer och större samhällen med en folkmängd överstigande 8,000 invånare. Visserligen kan tillsynsmyndigheten lämna dispens för barn, som äro från mindre samhällen, men sådan dispens kan givetvis endast ifrågakomma i undantagsfall. Utskottet har nu skrivit, att utskottet finner denna sak behjärtansvärd och därför förordar bidraget, men icke nog med detta, utskottet förordar också, att riksdagen lämnar en utfästelse, att man även framdeles skall försöka på detta sätt bereda barn från städer och större samhällen tillfälle till en längre tids landsvistelse.

Vi reservanter ha ansett, att man i nuvarande kristid kan vara med om att bevilja bidrag, men vi ha också framhållit, att det icke vore ur vägen, om de städer och större samhällen, vilkas barn skulle få glädje av anslaget och vilka i regel ha ett ganska betydande skatteunderlag, framdeles avkrävdes ett visst bidrag, så att statsbidraget i motsvarande mån kunde minskas. Vi ha ansett, att då det gäller att vårda folkmaterialet och särskilt barnen, så skall man icke inrikta sig bara på städer och större samhällen, som ha mer än 8,000 invånare, utan värden om vårt folkmaterial bör utsträckas också till att avse

Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen m. m. (Forts.)

landsbygdens barn. Det huvudsakliga syftet med den föreliggande reservationen är, att en viss del utav dessa bidrag skall lämnas till landsbygden. Kungl. Maj:t har i år föreslagit, att av anslaget 100,000 kronor skola avses för bidrag till driftskostnader vid sommarkolonier. Vi reservanter ha ansett, att dessa 100,000 kronor i stället böra komma landsbygdens barn till godo och användas för startande och upprätthållande av kolonier för behövande barn från landet och de mindre städerna. Jag tycker, att detta är en rimlig begäran, som borde kunna bifallas.

Vi äro skiljaktiga även på en annan punkt, nämligen såvitt angår frågan om rätt till fria resor för vårdare, som medfölja barnen på resorna. Kungl. Maj:t har liksom i fjol föreslagit, att mödrar kostnadsfritt skola få åtfölja sina barn till landet. Under fjolåret var det cirka 29,000 barn, som reste till landet, under det att som vårdare medföljde cirka 16,000 mödrar. Detta system har väckt gensägelse från flera av de myndigheter, som ha yttrat sig. Man har påvisat, att rätten till fria resor i hög grad synes ha använts till att bereda mödrarna möjlighet att fara på landet och besöka släktingar och bekanta samt därför avstyrkt förslaget om fria resor för vårdare. Det har visat sig, att rätten till fria resor utnyttjats på ett otillbörligt sätt, i det att t. o. m. förmöget folk eller i varje fall folk, som gott kunnat bekosta resorna själva, utnyttjat denna förmån. Det har t. o. m. förekommit, att vederbörande begärt att få lösa tilläggsbiljett till II:a klass. När folk icke velat nöja sig med att resa i III:e klass, kan icke behovet av den hjälp, staten åsyftat att skänka, ha varit så stort. T. o. m. överståthållarämbetet, som man knappast kan tro vara ovilligt stämt mot systemet med fria resor för barn och deras vårdare, har avstyrkt förslaget om att bidrag skall lämnas till bekostande av fria resor för mödrar.

Utskottet har visserligen framhållit önskvärdheten av en något strängare behovsprövning, men vi reservanter ha ansett, att man bör helt och hållet gå ifrån detta system med fria resor för mödrarna. Det viktigaste är, att barnen få komma ut på landet, och det bör kunna ske genom anordnande av gruppresor för flera barn från samma ort. I reservationen föreslås, att gruppledare skola ha fria resor. Vi ha dessutom ansett, att vad man skulle kunna spara genom att slopa rätten till fria resor för mödrarna lämpligen borde gå till bidrag till koloniverksamhet på landsbygden.

Jag har härmed redogjort för skillnaden mellan utskottets och reservanternas ståndpunkter. Då riksdagen nu går in för att bevilja detta bidrag till städernas folk, så borde riksdagen också lämna en liten gård åt landsbygdens barn. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som här föreligger.

I detta anförande instämde herr *Andersson* i Södergård.

Herr *Eriksson* i Stockholm: Herr talman! Vi hade ju en ganska uttömmande debatt i denna fråga under fjolårets riksdag, och jag förmodar, att den debatten lever kvar i minnet, så att vi icke behöva på nytt upprepa de olika argument, som vi då förde fram för och emot förslaget. I och med att riksdagen i fjol fattat beslut i frågan borde riktlinjerna för verksamheten vara klara även såvitt gäller det budgetår, som vi nu stå inför. Detta gör, att jag kommer att fatta mig ganska kort.

Den ärade reservant, som nyss hade ordet, herr *Hansson* i Rubbestad, började sitt anförande med att säga, att han kunde gå med på att anslag beviljades för att underlätta sommarvistelse för barn under rådande kristid. Utskottet har emellertid uttalat sig även beträffande framtiden. Jag vill fästa

*Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer
och andra tätbebyggda samhällen m. m. (Forts.)*

kammarledamöternas uppmärksamhet på att detta skett med full avsikt. Departementschefen yttrar i propositionen följande: »De åtgärder för främjande av barns sommarvistelse på landet, som föreslås i 1941 års befolkningsutrednings promemoria, äro visserligen aktualiserade av krisförhållandena, men jag finner det angeläget att, liksom befolkningsutredningen, rikta uppmärksamhet på att denna verksamhet har perspektiv, som gå vida utöver den föreliggande krissituationen.» Utskottet har instämt i departementschefens yttrande samt anfört: »Fjölårets bidragsverksamhet för att bereda vissa kategorier av barn tillfälle till en stärkande sommarvistelse på landet anser även utskottet böra fortsätta under instundande sommar. Att så sker är av särskild betydelse under nuvarande förhållanden, men utskottet vill understryka vad departementschefen anfört om att denna verksamhet har perspektiv, som gå vida utöver den föreliggande krissituationen.»

Jag tror, att det är viktigt att stanna ett ögonblick inför detta. I nuvarande tid har man ju fått ögonen öppna för betydelsen av att sörja för det uppväxande släktet. Vikten härav har aldrig tidigare på samma sätt stått klar för det svenska folket eller dess representanter. Detta är icke bara en krisfråga, utan det är i alldeles särskilt hög grad en befolkningsfråga. Det gäller vården om befolkningens tillväxt, som vi samtliga vilja lägga oss vinn om att främja. Det är viktigt att man håller detta i minnet vid detta tillfälle. Det är angeläget, att riksdagen gör departementschefens uttalande till sitt, och jag är övertygad om, att så också kommer att ske.

Sedan komma vi emellertid till realiteterna i det nu föreliggande förslaget. Den föregående ärade talaren tog upp tvenne spörsmål till bemötande och opponerade sig å reservanternas vägnar mot det av utskottet tillstyrkta förslaget. Det ena spörsmålet gäller den relativa begränsning av detta bidrag, som ligger däruti, att det skall utgå till städer och samhällen med minst 8,000 invånare. Det är sålunda samma fråga som vi hade uppe under fjölåret. Jag vill fästa uppmärksamheten vid att det enligt fjölårets bestämmelser fanns möjlighet för tillsynsmyndigheten att medgiva dispens beträffande folkmängdssiffran, så att även behövande barn ifrån mindre orter kunde komma i åtnjutande av resebidrag. Motsvarande bestämmelser om dispens finnas även i det nu föreliggande, av utskottet tillstyrkta förslaget. Och utskottet har i år särskilt framhållit, att dispensmöjlighet skall föreligga, så att det icke skall kunna råda någon tvekan om vad utskottet menar.

Det är ju ganska självfallet, att det i praktiken ställer sig ganska svårt att flytta över barn från landsbygden från den ena provinsen till den andra. Saken vore ju mycket lätt att ordna, om det funnes kolonier, som kunde taga emot barnen, men i de allra flesta fall är det ju så, att de sommarkolonier som finnas upprättats av föreningar och sällskap i större kommuner, medan däremot mindre städer och landskommuner icke ha några dylika kolonier. Det finns ju av landsting och större kommuner anordnade kolonier för vård av barn, som på ett eller annat sätt äro sjuka. Då det gäller resebidrag till sjuka barn ställer sig saken sålunda enklare, men när det gäller egentlig sommarvistelse så har man icke några tillflyktsorter, dit man kan skicka barnen från mindre kommuner, utan sådana barn äro helt och hållet hänvisade till vistelse i enskilda hem. En sommarvistelse i enskilt hem är säkert mycket välsignelsebringande och nyttig, men för min del tror jag icke, att den kan fylla samma ändamål som kolonivistelse, när det gäller att hjälpa barn från mindre städer och från landsbygden. Detta gör, att det f. n. icke torde vara möjligt att utvidga verksamheten på det sätt, som reservanterna föreslagit. Man har

Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen m. m. (Forts.)

ingen annanstans att skicka barnen än till enskilda hem, och därför kan man icke lösa frågan på det sätt, som reservanterna antytt.

Eljest har utskottet säkerligen i princip icke någonting att invända mot att landsbygdens barn, och särskilt barn från i klimatiskt hänseende missgynnade delar av landet, beredas vård. Utskottet har också genom sin formulering velat antyda detta. Utskottet anför: »Utskottet vill emellertid framhålla angelägenheten av att klena och eljest ogynnsamt ställda barn även på landsbygden och i de mindre orterna beredas tillfälle till stärkande sommarvistelse med god omvårdnad i olika hänseenden. Särskilt framträdande torde behovet av en dylik sommarvistelse vara inom Norrlandslänen. I den mån förhållandena medgiva en utvidgning av statens ifrågavarande bidragsverksamhet bör denna alltså komma även landsbygdens barn till godo.»

Jag tycker utskottet i detta avseende visat sig så tillmötesgående mot reservanterna, att dessa borde vara nöjda. Att reservanterna uttryckt sig på ett annat sätt än utskottet torde sammanhånga med den omständigheten, att reservationen skrivits först sedan utskottsförslaget erhållit sin definitiva utformning. Annars är det möjligt, att utskottsmajoriteten och reservanterna kunnat komma till enighet beträffande formuleringen. När reservanterna här förorda, att det belopp, 100,000 kronor, som det talas om, skulle användas till att inrätta kolonier, så förmodar jag, att var och en förstår, att 100,000 kronor räcka icke långt, då det gäller att inrätta kolonier. Det är klart, att det är ett ganska avsevärt belopp såsom bidrag till driften av redan inrättade kolonier. Men skall man bygga nya kolonier för detta belopp, förslår det sannerligen icke långt.

Sedan är det emellertid den stora frågan om vårdareresorna. Där vilja reservanterna helt och hållet förhindra möjligheterna, när det gäller enskilda barns resor, att vårdarna skola kunna få bidrag till resekostnaderna. Denna fråga är synnerligen utförligt behandlad i det propositionen åtföljande yttrandet från 1941 års befolkningsutredning, där man ju har haft tillgång till de yttranden rörande erfarenheterna från fjolårets verksamhet på detta område, varom den ärade reservanten talade. Där har man ju diskuterat, bland annat, att man skulle sänka gränsen för barnens ålder, då det gäller rätten att få resebidrag till vårdare, från 10 år, som innefattades i fjolårets beslut, till 8 år. Men befolkningsutredningen har icke ansett rådligt att vidtaga denna sänkning, därför att man räknat med, att därigenom en hel del barn skulle utestängas från möjligheterna att komma ut till denna stärkande lantvistelse. Det talas bland annat om att i de befolkningsgrupper, varom här är fråga, är resvanan hos barnen så pass ringa, att det kan tänkas, att föräldrarna icke våga låta dem resa på egen hand, då de äro i åldern mellan 8 och 10 år. Departementschefen har också i det avseendet ställt sig på samma ståndpunkt som befolkningsutredningen, d. v. s. föreslagit bibehållande av den åldersgräns, som innefattas i fjolårets beslut. Statsutskottet har ju också följt departementschefen i detta fall.

Däremot har utskottet velat trycka på, att om det i särskilda fall kan visa sig lämpligt att även när det gäller enskilda barn ordna gruppresor, d. v. s. låta barnen resa tillsammans med en och samma vårdare, så skola de lokala myndigheter, barnavårdsnämnder och andra, som syssla med verksamheten, också söka iakttaga detta. Utskottet har emellertid ej velat slå fast detta mera än såsom en direkt anvisning, därför att befolkningsutredningen särskilt har framhållit, att om man inskränker denna möjlighet att få fria resor för vårdarna, så utestänger man därmed möjligheten för många barn att få komma ut på lantvistelse. Det vill man icke gå in för.

*Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer
och andra tätbebyggda samhällen m. m. (Forts.)*

Det är visserligen sant, att befolkningsutredningen har omnämnt, att resebidrag i följd utgick till 29,200 barn och 16,800 vårdare. Man kan anse, att proportionen i det avseendet är något oförmånlig, i det att siffrorna visa, att vårdarna äro för många i förhållande till barnen. Men man skall komma ihåg något, som också befolkningsutredningen redovisat i sitt utlåtande, nämligen att enligt gällande biljettbestämmelser på järnvägarna resa barn upp till fyra års ålder utan biljett under förutsättning att de åtfölja en vuxen. Sålunda, i en hel del fall, jag skulle antagligen kunna säga i en mängd fall, är det så, att det redovisas biljettkostnad för vårdare utan att det samtidigt medräknats något barn, därför att biljettkostnaden för dessa barn aldrig har debiterats. Man skall således icke bygga alltför mycket på dessa siffror.

När sedan herr Hansson i Rubbestad framhåller, att bestämmelserna utformats så, att till och med förmögna föräldrar fått resebidrag för barnen, så undrar jag, om han icke i det fallet något hårdrog ordens innebörd. Det är dock så, att för att överhuvud taget komma i fråga till dessa resebidrag erfordras, att man har rabattkort för livsmedel. Dylika rabattkort tillkomma icke de förmögna klasserna, d. v. s. dem som man i dagligt tal anser förmögna. Nu är förmögenhetsbegreppet något relativt, förmodar jag. Men jag för min del anser således icke, att man har rätt att använda ordet »förmögna» i det sammanhanget. Jag har alltså den uppfattningen, att det är klokt att i förevarande avseende följa utskottets förslag. Utskottet har emellertid velat påvisa önskvärdheten av en kontroll för att minska antalet vårdareresor och framhållit, att man bör anordna gruppresor även när det gäller enskilda barn. Men jag tror ej, att man i detta nu kan i det avseendet skriva bestämmelserna mera strikt än utskottet gjort.

Jag anser således, herr talman, att kammaren bör följa statsutskottets förslag i detta utlåtande, och jag ber att få sluta med att yrka bifall till det samma.

Herr Hansson i Rubbestad erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag skall bara bemöta herr Eriksson på ett par punkter. Han sade, att det ej går att ordna med denna koloniverksamhet för landsbygdens barn, därför att man icke har några sådana där anstalter, utan det måste vara i enskilda hem. Jag vill erinra om, att vissa landsting redan upprättat kolonier, och även andra organisationer ha sådana där kolonier. Det är just för att hjälpa och stödja samt även forcera fram dylika kolonier som jag anser, att detta anslag på 100,000 kronor skulle kunna beviljas.

Då herr Eriksson citerade vad utskottet skrivit om, att man ville ställa sig välvillig även mot barnen på landsbygden, anser jag detta vara i stort sett endast en gest. Det framgår tydligt i fortsättningen av utskottets yttrande, där det säges, att »i den mån förhållandena medgiva» skall man vara villig att hjälpa till med detta. Jag tycker, att när man ökar anslaget från 500,000 till 1,000,000 kronor och dessutom anslår 100,000 kronor till ny verksamhet, då skola dessa 100,000 kronor kunna användas till att hjälpa landsbygden, så att icke endast städerna skola ha denna förmån.

Herr Eriksson i Stockholm, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! I den mån det finnes kolonier, som landsbygden anordnat, är det klart, att de komma i åtnjutande av dessa bidrag utan några som helst restriktioner. I det avseendet är det ingen skillnad, förutsatt att socialstyrelsen såsom tillsynsmyndighet medgiver dispens beträffande befolkningsantalet på orten.

Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen m. m. (Forts.)

I det andra avseendet, när herr Hansson säger, att utskottet i sin skrivning »i den mån förhållandena medgiva» tagit tillbaka vad man sagt tidigare i samma utlåtande, vill jag säga, att det anknyter till vad jag nyss sagt om omöjligheten att placera ut barnen där man icke har något annat ställe att skicka dem till än enskilda hem. Där måste man pröva i vad mån detta kan finnas möjligt.

Herr Hansson i Rubbestad erhöll på begäran ånyo ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Att barn, som skola resa till kolonier på landet, skola ha förmånen av dessa resor är en given sak. Men de 100,000 kronor, som Kungl. Maj:t föreslår till denna nya verksamhet, äro icke avsedda för resor utan för att uppehålla driften vid kolonierna. Det är därför som jag anser, att detta anslag bör gå till landsbygden för att hjälpa och stimulera till denna verksamhet på landsbygden.

Vidare yttrade

Herr Hansson i Skediga: Herr talman! Jag har även i år väckt en motion, när denna fråga kom i en kungl. proposition, och yrkat, att även landsbygdens barn skulle få del av de välfärdsåtgärder, som här äro i fråga. När detta ärende behandlades i fjol, var det en väldig brådska. Det var en del, som redan hade biljetterna hemma, och det var bara fråga om att få statsanslaget, så att resan kunde gå i verkställighet. Då hörde man i debatten, att om ärendet skulle på något sätt hindras skulle det bli en hel del, för vilka dessa resor skulle bli omöjliggjorda.

När jag studerar denna fråga och läser Kungl. Maj:ts proposition och den motion, som herr Skoglund i Umeå avlämnat, tyckes det icke vara enbart rekreation det gäller. Det säges också tydligt, att man bör få tillfälle att hälsa på släkt och bekanta. I samband med att Kungl. Maj:t förordat resor på 50, 60 och i vissa fall upp till 100 mil säges det: »Med den starka och vidsträckta omflyttning, som ägt rum i vårt land, anser jag icke en snävare begränsning tillräddig, om syftet med resorna skall nås, nämligen att barnen skola erhålla möjlighet av fri resa till familjens anhöriga och bekanta.»

Herr Skoglund i Umeå har redan varit inne på detsamma. Han säger, att en resa där uppe skulle kunna utsträckas till släkt och bekanta, som befinna sig betydligt längre bort än 100 mil. Det blir icke enbart fråga om rekreation, utan det blir också fråga om möjlighet att få fri resa för att hälsa på släkt och bekanta. Man ställer sig frågan: Varför skall landsbygdens folk även i detta fall ställas utanför? Under förra året med den korta tid, som stod till förfogande, skulle man kanske kunnat ursäktat sig. Men då frågan i år kommer fram på nytt och man behåller samma argumentering, för att detta skall vara förbehållet större städer och samhällen, säger Kungl. Maj:t — och det har utskottet tagit fasta på — att det är möjligt att låta den centrala myndigheten bevilja dispens för vissa orter enligt samma principer, som följts föregående år. Därmed vill man visa, att det finnes möjligheter även för mindre samhällen att komma i åtnjutande av dessa fria resor.

Jag skulle vilja ställa en fråga till herr Eriksson i Stockholm, som är gammal landsbo, åtminstone från yngre år, innan han kom till denna stora stad, som skall ha alla välfärdsanordningar. I den trakt han är ifrån har jag varit befallningsman i många år. Där är ett samhälle, som ligger idealiskt till. Barnen i det samhället skola ha fria resor. Men kring den gård, där jag var, finnes det små ställen i skogarna, som ha tre fyra kilometer till närmaste vägar. Deras invånare skulle nekas att göra resor för att hälsa på släktingar och bekanta.

*Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer
och andra tätbebyggda samhällen m. m. (Forts.)*

Jag beklagar den, som skall nödgas stiga upp i riksdagen och försvara en orättvisa i sådan omfattning som denna. Om han ser på sin egen ungdomstid, tror jag han skall finna, att det är en otrevlig uppgift att försvara en dylik orättvisa mot landsbygden.

Jag skulle också vilja fråga: Varför skall man jämt och ständigt ställa landsbygden på sidan? När staten anslår medel till välfärdsåtgärder, tycker jag, att det är ovärdigt staten att handla på det sättet. Det ha vi gjort förra året och äro nu även i färd med att göra det i år. Ty skall staten hjälpa de fattiga i städer och större samhällen, skall icke staten glömma de fattiga på landsbygden.

Medicinalstyrelsen säger — och det uttalades även i fjol från kammarledamöter, exempelvis av fru Olivia Nordgren — att läkaruttalanden visa, att barn från landsbygden äro klenare och även mera behäftade med sjukdomar än vad barn i städerna äro. Fru Nordgren förklarade också i sitt anförande, att hon ansåg det vara orättvist. Men tiden var, som jag sagt tidigare, den gången för kort för att vidtaga några åtgärder.

Det är naturligtvis fullkomligt hopplöst att här kunna se en möjlighet att få riksdagen att avvika från vad Kungl. Maj:t och utskottet föreslagit. Det är hopplöst att försöka arbeta för detta. Men reservanterna ha till utskottets utlåtande fogat en reservation, som man åtminstone tycker, att riksdagen skulle kunna gå med på. Men även det kan man förstå är hopplöst. Riksdagen kommer säkerligen att följa vad utskottet här föreslagit.

Till detta skulle jag vilja säga, herr talman, att jag tror icke, att det dröjer så många år, om staten och samhället fortsätter att på detta sätt behandla landsbygden, förrän det blir så, att städerna bli större och större, och behovet att fylla luckorna efter de till städerna inflyttade blir vida större, och landsbygden blir mer och mer folktom. Vill samhället handla på sätt som skett och fortfarande sker, är det klart, att landsbygden avfolkas.

Herr Olsson i Mellerud var tidigare inne på rättvisekravet, när det gällde skolorna, och ansåg, att det skulle vara litet mera rättvisa mot landsbygden. Han frågade efter var rättvisan låg i det då förevarande fallet. Jag skulle vilja säga detsamma. Man kan fråga sig, var rättvisan ligger. Jag förvånar mig kolossalt mycket över Kungl. Maj:t, som kan av riksdagen äska ett anslag bara till städernas fattiga och helt och hållet glömma landsbygdens fattiga. Jag tycker, att man från detta håll åtminstone borde kunna vänta, att rättvisesynpunkterna utsträcktes lika, oberoende av om vederbörande bor i stad eller på landsbygden, när det är fråga om denna fattiga grupp, som har rabatt på livsmedel.

Jag skall icke upptaga tiden längre. Men jag säger, att frågan kommer upp nästa år igen och kommer då också att ligga ungefär på samma sätt. Jag vädjar emellertid till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet att utsträcka sina kärleksarmar även till landsbygdens fattiga. Det är en rättvisa, som vi representanter för landsbygden ha rätt att fordra.

Med dessa ord, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Eriksson i Stockholm erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Jag vill bara fästa herr Hanssons i Skediga uppmärksamhet på att första förutsättningen för att man skall få resebidrag för landsvistelse är att denna omfattar en sommarvistelse å minst fyra veckor.

Som tiden nu var långt framskriden och flera talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskju-

ta den fortsatta behandlingen av förevarande ärende ävensom av övriga ärenden på föredragningslistan till kl. 7.30 e. m., då detta plenum enligt utfärdat anslag komme att fortsättas.

§ 17.

Avlämnades följande motioner, nämligen av

herr *Persson* i Tidaholm *m. fl.*, nr 385, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 232, angående inrättande av en överstyrelse för yrkesutbildning;

herrar *Lundgren* och *Lindberg* i Stockholm, nr 386, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 232;

herr *Ekdahl*, nr 387, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 235, angående vissa avlönings- m. fl. anslag under riksstatens fjärde huvudtitel för budgetåret 1943/44; samt

herrar *Kyling* och *von Seth*, nr 388, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 235.

Vidare avlämnades följande motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 223, med förslag till lag om allmänna vägar m. m., nämligen:

nr 389 av herr *Staxäng m. fl.*;

nr 390 av herr *Jonsson* i Skedsbygd *m. fl.*;

nr 391—393 av herr *Gustafsson* i Lekåsa *m. fl.*; och

nr 394 av herr *Hedqvist*.

Härjämte avgåvos följande motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 224, angående den statliga vägorganisationen samt vissa vägväsendet berörande anslagsfrågor, nämligen

nr 395 av herrar *Staxäng* och *Olson* i Göteborg;

nr 396 av herrar *Jonsson* i Skedsbygd och *Gustafsson* i Lekåsa;

nr 397 av herr *Gustafsson* i Lekåsa *m. fl.*;

nr 398 av herr *Mårtensson m. fl.*; och

nr 399 av herr *Norup m. fl.*

Slutligen avlämnades följande motioner, nämligen av:

herr *Gardell m. fl.*, nr 400, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner, nr 223, med förslag till lag om allmänna vägar m. m. och, nr 224, angående den statliga vägorganisationen samt vissa vägväsendet berörande anslagsfrågor;

herr *Svensson* i Ljungskile *m. fl.*, nr 401, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 246, angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område m. m.;

herr *Jacobson*, nr 402, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 246; och

herr förste vice talmannen *Magnusson m. fl.*, nr 403, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 235, angående vissa avlönings- m. fl. anslag under riksstatens fjärde huvudtitel för budgetåret 1943/44.

Samtliga dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5.01 e. m.

In fidem
Sune Norrman.

Onsdagen den 19 maj.

Kl. 7.30 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen påbörjade sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1.

Herr andre vice talmannen anmälde till fortsatt handläggning statsutskottets utlåtande, nr 113, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen m. m.
(Forts.)

Herr **Hansson** i Skediga erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Efter mitt anförande yttrade herr Eriksson i Stockholm, att rätt till fri resa utgår endast om sommarvistelsen omfattar en tid av minst 4 veckor. Jag tror inte det är någon främmande sak för herr Eriksson, att en småbrukarhustru eller en lantarbetarhustru inte kan taga sig ledigt 4 veckor. Hon har sina kreatur att sköta och allt som följer därmed. Jag vill också hänvisa herr Eriksson i Stockholm till att taga del av vad provinsialläkaren Karl Bergstrand skrivit. Han skildrar lantbrukarhustrurnas besvärliga förhållanden och säger, att landsbygden fullständigt utarmas på folk.

Jag skulle vilja säga till herr Eriksson, som har den hårda lotten att försvara denna orättvisa, att han får försöka leta sig ned till verklighetens mark och beakta, hurudana förhållandena äro på landsbygden. Då tror jag nog att herr Eriksson ställer om sina tankar. Herr Eriksson i Stockholm får ursäktas att jag riktar mig särskilt hårt mot honom, men jag tror att hans inflytande är så pass stort i denna sak, att jag med glädje skulle hälsa att han sadlade om på den här punkten.

Herr **Eriksson** i Stockholm erhöll jämväl på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! När jag på förmiddagen erinrade herr Hansson i Skediga om att en förutsättning för att få resebidrag är att lantvistelsen varar minst 4 veckor, talade jag inte om vårdarnas bortovaro i 4 veckor utan om barnens, och barnen ha ju inte de förutsättningar att sköta kreatur o. s. v., om vilka herr Hansson talade. Jag skulle tro, att jag nog befinner mig på verklighetens mark.

Herr **Hansson** i Skediga, som på begäran ånyo erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Det står i propositionen och även i utskottets utlåtande, att mödrarna skulle ha tillfälle att följa barnen på resorna. Herr Eriksson i Stockholm nämnde också, att järnvägsstyrelsen inte vill att barnen skola resa utan att målsman följer med. Då kan det väl inte komma i fråga att några andra än barnens mödrar skola följa med, och deras arbete känner ju herr Eriksson till.

Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen m. m. (Forts.)

Härpå lämnades enligt förut skedd anteckning ordet till

Herr Eriksson i Frägsta, som yttrade: Herr talman! När jag tar till orda i denna sak, gör jag det för att med några ord motivera, varför jag biträtt reservationen.

Det som jag anser mest betänkligt i denna sak är det starka uttryck, som statsutskottet använder i sin framställning till riksdagen, nämligen att denna verksamhet skulle utbyggas till att omfatta alla barn i skol- och förskoleåldern inom städer och samhällen. Vi skola dock göra klart för oss, att denna verksamhet endast avser att biträda med resor och i någon mån att finansiera koloniverksamheten. Det väsentliga är ju att i närvarande stund ordna med resor dels till kolonier dels till enskilda hem. Det rör sig inte om något större belopp för varje barn, som kommer i åtanke. Medelkostnaden förra året för barn, som reste till kolonier, uppgick till 7 kronor, däri inbegripet vårdarnas resor, och för barn, som reste till enskilda hem, 14 à 15 kronor. Det är således inte något så stort handtag som vederbörande får, som kommer i åtnjutande av denna förmån.

Nu anser jag att detta är ett försök, och det har det varit ända sedan det började. Det började med försöket till evakuering av stadsbefolkningens barn för ett par år sedan, vilket blev en företeelse på gott och ont och föremål för mycken kritik från många håll, till och med från dem som kommo i åtnjutande av denna förmån. Det kan invändas, att detta är en annan sak, och det är det ju för all del, men principerna äro ungefär desamma.

Om man ser på erfarenheterna från i fjol, kan man, med den belysning som givits däråt, finna hur de verkat. Vad jag då närmast vill understryka är, att jag har inte blivit övertygad om ett par saker. Bland annat har jag inte sett i någon utredning, att hälsotillståndet bland det klientel, som här avses — således barn i skol- och förskoleåldern från samhällen med 8,000 invånare och däröver — skulle vara sämre än hos motsvarande barn i mindre samhällen och på landsbygden. Jag har inte sett det i någon utredning och inte heller i propositionen. Sålunda, mitt betraktelsesätt är, huruvida man träffar det problem, som man avser, nämligen att försöka grundlägga ett gott hälsotillstånd bland barnen i landet. Jag kommer då till den slutsatsen, att det gör man inte på den vägen.

Resorna ha inte så stor betydelse, utan det är en del andra saker som också erfordras. Det finns otvivelaktigt på andra håll barn, som behöva få den vård, som kan komma i fråga. Jag kan utesluta den rena landsbygden och tänker närmast på industrisamhällen och mindre städer. Det är otvivelaktigt på det sättet, att i många av våra små industrisamhällen betingelserna för en god vård av barnen äro kanske minst lika svåra som de äro i de större städerna. Det är detta generella bedömande av en åtgärd från statsmakternas sida jag reagerar emot, och jag anser det mycket betänkligt, om riksdagen skulle vara villig att göra detta uttalande till sitt. Om det är på det sättet, att samhället måste vidtaga särskilda åtgärder för att grundlägga barnens hälsa på ett tidigt stadium, måste det ske efter en behovsprövning, som i första hand tar sikte på dem som verkligen äro sjuka eller svaga och särskilt behövande, men inte efter denna generella linje. Detta är för mig det väsentliga i denna fråga.

Jag skall sedan med några ord uppehålla mig vid herr Eriksson i Stockholm, som gör det så omöjligt, att man skulle få försöka med ett litet handtag utöka koloniverksamheten, så att den skulle komma även andra än de närmast avsedda till godo. Jag bortser från att det finns ett visst dispensförfarande. Det ligger i sakens natur att det inte går att få ett dispensför-

*Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer
och andra tätbebyggda samhällen m. m. (Forts.)*

farande med den effektivitet och av den omfattning, som här skulle vara erforderlig. Jag förutsätter med säkerhet, att de bestämmelser, som äro utformade i propositionen och förordade av utskottet, komma att gälla för den verksamhet, som här kommer att bedrivas. Emellertid har erfarenheten visat en hel del, som nog ger belägg för vår uppfattning om just denna barnkoloniverksamhet. Jag skall bara hänvisa till vad som sägs i propositionen om utvecklingen av bland annat koloniverksamheten. Det sägs här under rubriken »Bidrag till driftkostnaderna i övrigt»: »Såsom framgår av bl. a. den förut åberopade undersökningen av omfattningen av skolbarnens sommarvistelse 1942 är koloniverksamhetens utveckling mycket växlande å olika orter. På vissa orter (t. ex. Stockholm) har verksamheten nått en mycket stor omfattning så att omkring 20 procent av skolbarnen kunna beredas plats å kolonierna. På andra orter är koloniverksamheten mycket obetydlig. Så är också fallet när det gäller kolonier för landsbygdens barn. Det är tydligt att verksamheten utvecklats mest i de ekonomiskt bäckraftigaste kommunerna, medan i de fattigare kommunerna enskilda eller kommunala medel icke stått till förfogande i erforderlig omfattning. Det kan också hända, att behovet av koloniverksamhet i en fattig kommun är större än i en kommun med bättre ekonomi, enär barnens möjligheter att erhålla lantvistelse genom föräldrarnas försorg äro mindre i den förra kommunen än i den senare.»

Detta är, såvitt jag förstår, en erfarenhet som man bör taga fasta på, när man går att besluta i denna sak. Man bör fråga sig, huruvida vi här äro inne på rätt väg — jag säger det ännu en gång — just genom denna generella utdelning av understöd för detta ändamål. Det är därför som jag tycker att det i dag är mycket vanskligt att slå fast, att vi skola bygga ut denna verksamhet ungefär efter de linjer, som för närvarande gälla.

Vidare säger herr Eriksson i Stockholm, att det är omöjligt för landsbygden att åstadkomma någon koloniverksamhet överhuvud taget eller att kunna skicka barn till andra hem. Varför skulle det vara svårare för en landsortskommun eller ett landsortssamhälle att få, skola vi säga, fosterföräldrar åt ett antal barn i 4 veckor än för de större städerna? Det kan inte vara någon annan motivering för den uppfattningen än att det är sämre ekonomi som försvårar finansierandet av en sådan rörelse.

Det är således många saker som göra, att man är betänksam, och därför anser jag det vara värdefullt, om riksdagen i dag går på reservationens linje och säger ifrån, att om behovet finns, måste vi pröva det ur andra synpunkter än vad vi för närvarande göra, ty erfarenheten har dock icke visat att vi äro inne på rätt väg. Denna verksamhet har ju varit utsatt för kritik under alla år den pågått, och det blir den sannolikt i år också. Jag anser det vara riksdagens skyldighet att litet mera noga se efter, hur medlen användas i dylika fall.

Det är givet att det icke har något värde att skicka ett barn på järnväg från den ena stugan till den andra på landsbygden. Problemet är utan tvivel ett annat, och det bör angripas efter andra linjer än de nu ifrågasatta åtgärderna. Jag vill således poängtera, att det är inte någon avundsamhet mot dem, som komma i åtnjutande av detta, som dikterar min ställning, utan den fotar sig helt enkelt på att jag anser, att man inte träffar problemet såsom det är avsett att träffas, när man vidtager de åtgärder, som här ifrågasättas.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till herr Hanssons i Rubbestad m. fl. reservation.

I detta anförande instämde herr *Staxäng*.

Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen m. m. (Forts.)

Vidare anförde

Herr **Erlander**: Herr talman! Jag har begärt ordet på grund av att ett par talare här anmärkt mot utskottet och Kungl. Maj:t, att det föreliggande förslaget var så orättvist mot landsbygdens folk. Man tycktes på ett par håll vilja göra gällande, att det fanns en påtaglig tendens inom socialpolitiken att bara ta hänsyn till städernas och tätorternas befolkning, och detta förslag skulle vara ett typiskt utslag av denna tendens.

Jag vill göra klart, att det i varje fall hos förslagsställarna, 1941 års befolkningsutredning, icke föreligger någon vilja att driva någon socialpolitik av den typen. Jag vill erinra om att de förslag, som hittills kommit fram från utredningen, ha i mycket stor utsträckning just tagit hänsyn till att vi måste få till stånd en utbyggnad av socialpolitiken till landsbygden. Jag vill erinra om, att det för några dagar sedan avlämnades en proposition om skolmältiderna, där på befolkningsutredningens förslag ecklesiastikministern åskade en höjning av anslaget med 1,250,000 kronor, praktiskt taget uteslutande till landsbygdens barn. Den lilla utvidgning, som sker för att man skall kunna ta med de mest skattetyngda städerna, ha åtminstone vi inom utredningen ansett vara så pass litet betungande ekonomiskt, att den inte skulle påverka anslagsberäkningen. Det förslag, som jag hade hoppats skulle kunna föreläggas årets riksdag beträffande hemhjälpen, är också uteslutande reserverat för landsbygden.

Men, herr talman, det är klart att det finns vissa sociala hjälpformer, som man inte med fördel kan använda för landsbygden. I städerna är det ju så, att praktiskt taget vartenda barn behöver komma ut på landet en längre eller kortare tid. Vi som haft förmånen att få växa upp på landet, göra vad vi kunna för att garantera åt våra barn en så lång lantvistelse som möjligt. Det göra vi helt enkelt därför att vi tro, att vi själva ha haft glädje av att växa upp på landet och att våra barn behöva denna omväxling både fysiskt och psykiskt, men det problemet existerar ju inte på landsbygden i den formen. Det skulle inte vara mycket mening i att komma med ett resebidrag och säga, att nu skola vi flytta om alla landets barn huller om buller en sommar. Det finns ju ingen mening i, ty de ha den miljö, som man eftersträvar att skänka genom detta resebidrag för städernas barn. Ehuru man gärna skulle vilja ha en fullständig rättvisa här, lär det inte gå att genomföra en sådan, ty det värde, som man vill tillförsäkra genom anslaget, finns redan för huvudparten av landsbygdens barn. Men däremot är det riktigt, att vissa grupper av landsbygdens barn äro i lika stort behov av ett miljöombyte som någonsin städernas och tätorternas, och det är de sjuka barnen, de undernärda och de på annat sätt behövande barnen, och där ha otvivelaktigt reservanternas rätt, att en betydande del av landsbygdens barn finna sig i denna situation, men inte alla. För deras vidkommande har befolkningsutredningen och sedermera Kungl. Maj:t och därpå statsutskottet tänkt sig att utvidga koloniverksamheten och ge den ett stöd. Det kan inte förhålla sig så att statsutskottet med sin skrivning har avsett att reservera statsstödet för koloniverksamheten för städernas barn. Jag vill påpeka, att i den utredning, som ligger till grund för förslaget, återfinnas just de ord, som herr Eriksson nyss läste upp, och sedan följer ett resonemang om att utredningen övervägt skapa objektiva regler, varigenom det skulle finnas en möjlighet att reservera dessa 100,000 kronor för de fattigaste kommunerna och de barnrikaste kommunerna i landet. Men det är ganska självfallet för var och en, som läser detta, att då måste utredningen och Kungl. Maj:t, som sedan har byggt på utredningen, ha haft i tankarna landsbygdens kommuner i första

*Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer
och andra tätbebyggda samhällen m. m. (Forts.)*

hand. Men, herr talman, vi kunde ju i alla fall inte utesluta de fattiga städerna! Om herr Eriksson fortsatt att läsa skulle han funnit, att däri framhålles, hurusom det finns en stor skillnad mellan sådana kommuner som Göteborg och Mölndal. Båda två äro städer, den ena rik, den andra fattig. Göteborg har helt andra resurser att klara sin koloniverksamhet än Mölndal har. Det skulle vara besynnerligt om, sedan man gått in för principen att se till att de sjuka och undernärda barnen skola komma i åtnjutande av kolonivistelse, man beviljade ett statsbidrag för anslag till de fattigaste kommunerna för denna angelägenhet men därvid uteslöte de fattigaste städerna. Det är därför det är skrivet som det är gjort. Sedan få vi se, hur tillsynsmyndigheten, socialstyrelsen, går i land med sin, jag medger ganska delikata, uppgift att fördela dessa 100,000 kronor till de kolonier, som äro i mest trängande behov av stöd.

Det är ju inte fråga om annat än en försöksverksamhet i ringa skala. Det starka intresse, som här ifrån landsbygdsrepresentanternas sida visats för denna lilla försöksverksamhet, gläder oss i socialdepartementet, ty däri se vi ett uttryck för att det finns ett underlag för denna verksamhet, så att det inte blir bara ett experiment på papperet. Vi föreställa oss, att när vi nästa år komma med ett nytt förslag, ha vi en erfarenhet att stödja oss på, där inte minst erfarenheterna av hur det gått på landsbygden komma att bli vägledande. Under sådana förhållanden tycker jag uppriktigt sagt, att det är inte så mycket att bråka om. Vi få se vad vi kunna göra av detta och vart vi kunnat treva oss fram under det år, då anslagsberäkningen måst bli så knapp som den varit. Kanske kunna vi komma överens nästa år.

Innan jag slutar, herr talman, vill jag säga, att i den mån det förekommit missbruk i fjol, hoppas jag att tillsynsmyndigheten har möjlighet att förhindra sådana. Det lär ha nämnts, att det förekommit, att en person bytt ut sin biljett mot en andraklassbiljett och betalat mellanskillnaden. Jag tycker att det låter underligt, ty kammaren måste dock erinra sig, att man för att få fria resor skall ha matfetsrabattkort, men i den mån det förekommit är det ett missbruk, såvida inte barnet varit sjukt eller någon annan säregen omständighet föreläggat. Det frågades i fjol från järnvägsstyrelsen, huruvida det vore tillåtet att göra ett sådant utbyte, och svaret från den dåvarande tillsynsmyndigheten, utrymningskommissionen, blev ett klart nej. Vi skola undersöka det fall, som dragits upp i debatten, och se vad som där förekommit. Har det inte varit fråga om ett sjukt barn är det ett missbruk.

Herr **Hansson** i Rubbestad erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Om det skulle förhålla sig så, som herr Erlander nyss ville göra gällande, d. v. s. att detta anslag på 100,000 kronor vore avsett att hjälpa landsbygdens barn, måste propositionen vara fel skriven. Ty slutklämmen i propositionen går ut på att anslaget skall användas *till åtgärder för främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen*. Statsutskottets utlåtande visar tydligt, att man också uppfattat propositionen på det sättet, då det heter att landsbygdens barn i den mån förhållandena det medgiva också skola kunna komma i åtnjutande av förmånen i fråga.

Skulle riksdagen gå på den linje utskottet har föreslagit, avviker den från den väg herr Erlander och socialdepartementet antagligen syfta till, vilken den emellertid skulle slå in på om den ginge på reservationen. Jag anser därför, att riksdagen, om den vill vad herr Erlander nyss talade om bör gå in för reservationen. Då blir syftet tillgodosett.

Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen m. m. (Forts.)

Härefter anförde:

Herr Mårtensson: Herr talman! När man lyssnar till en del av reservanternas inlägg i debatten, får man lätt den uppfattningen, att det endast är reservationens talesmän, som ha intresse för landsbygdens fattiga barn. Jag vågar dock försäkra kammarens ärade ledamöter, att de som stå för utskottsmajoritetens förslag ha lika stort intresse för att hjälpa landsbygdens barn som reservanterna ha. För min del vill jag även deklarerat, att det icke synes mig tillfredsställande, att de fria resorna i huvudsak ha måst begränsas till barn från städer och samhällen med över 8,000 invånare. Det råder knappast några delade meningar om att det finns barn även inom de mindre städerna och samhällena, som äro i lika stort behov av några veckors stärkande lantvistelse som barnen från de större städerna och samhällena. Men det har framhållits redan tidigare i debatten, att hela denna verksamhet för närvarande är avsedd endast som ett provisorium, och detta, i samband med nu rådande förhållanden, är orsaken till att verksamheten fått en så stark begränsning som vad fallet är. För min del hyser jag den förhoppningen, att när normala tider åter inträda, verksamheten skall, såsom utskottet framhållit på sidan 7 i sitt utlåtande, kunna utsträckas att omfatta alla behövande barn. Jag vill på det kraftigaste understryka vad utskottet uttalar i denna del av betänkandet och jag vill uttala den förhoppningen, att det skall gå att förverkliga detta önskemål. Ett dylikt förverkligande förutsätter emellertid, att verksamheten måste läggas upp efter något andra linjer än dem man hittills följt. Koloniverksamheten måste utökas och staten får gå in för att lämna avsevärt större bidrag till denna verksamhet än som hittills kunnat ske.

Till sist bara ett par ord om de mycket debatterade resorna för mödrarna. Jag vill i detta sammanhang framhålla, att det givetvis är ett önskemål, att resorna för mödrarna begränsas i den utsträckning som är möjlig. Denna begränsning låter sig även göra när det är frågan om barn i skolåldern och barn, som skola sändas till kolonier. Vad dem beträffar föreligger det icke alltför stora svårigheter att ordna resorna gruppvis med en gruppleddare. Men när det är fråga om barn under skolåldern och barn, som skola utplaceras i olika hem på landsbygden, ställer det sig betydligt svårare. Då går det helt enkelt icke att ordna resorna gruppvis och med gruppleddare, utan då måste mödrarna i stor utsträckning vara med. Skulle reservanterna få sin vilja fram på denna punkt och det alltså skulle bli förbud mot att utbetala bidrag till mödrarnas resor, komme det att betyda ingenting mindre än att en stor del av de behövande barnen icke kunde komma ut på landet och få en välbehörlig sommarvistelse under innevarande år.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fröken Nygren: Herr talman! Den som under en lång följd av år haft tillfälle att göra jämförelser mellan de skolbarn, som haft förmånen att vistas en längre tid på landet under sina sommarferier, och de barn, som saknat denna möjlighet, har icke kunnat undgå att lägga märke till att det är en avsevärd skillnad mellan de båda grupperna, när det gäller förutsättningarna i avseende å hälsa och krafter att kunna tillgodogöra sig skolarbetet. Man måste då vara tacksam för allt vad som görs för att bereda ökade möjligheter för barn att komma ut på landet. Ju större ett samhälle är, desto större äro naturligtvis också nackdelarna för barnen att behöva vistas där under hela sommaren. Därmed har jag ingalunda velat säga, att gränsen för dem, som

*Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer
och andra tätbebyggda samhällen m. m. (Forts.)*

kunna vara i behov av sommarvistelse, skulle gå vid samhällen med 8,000 invånare. Det är givet att, såsom från flera håll påpekats, behov i lika hög grad många gånger kan finnas även för barn på mindre orter. Men vi hörde av herr Erlander, att man i alla fall tänker på saken och vill försöka bereda möjligheter också för barn från mindre samhällen och även från rena landsbygden, där behovet verkligen är framträdande, att komma i åtnjutande av ifrågavarande förmån.

Det var emellertid icke för att lägga mig i striden mellan dessa båda principer, som jag begärde ordet, utan närmast för att påpeka en detalj, som kan få en del besvärliga konsekvenser. Det gäller begränsningen i resans längd. Det är givet, att man kan behöva sätta en gräns och att folk icke kan ha behov av att resa hur långt som helst för att få rekreation. Men när man kommer så långt, att man börjar draga upp riktlinjer och planera för resorna i de olika fallen, finner man, att det är ganska besvärligt med den nedprutning till 50 mil, som i år föreslagits. Barn från ostkusten, från Stockholm, Uppsala, Gävle o. s. v. — för att bara taga ett par exempel — kunna icke komma ned till västkusten. Från Stockholm till Varberg är det 503 km. Skall man vara mycket noga, kan man icke ge barnen resan dit, ty det är 3 km för långt. Gäller det att skicka dem till Jämtland, är det absolut omöjligt, ty då är avståndet avsevärt längre. Erfarenheten har ju lärt, att t. ex. skrofylösa barn och barn med tuberkelanlag verkligen behöva komma till västkusten eller till Jämtland. Det man kostar på sådana barn i form av sommarvistelse har man igen med ränta under kommande år. Man kan rädda dem från en sjukdom, som annars skulle göra dem mer eller mindre arbetsodugliga för återstoden av livet. Jag vet mycket väl, att man icke kan göra något åt saken nu, eftersom det icke väckts någon motion i frågan. Men jag anser det nödvändigt att påpeka förhållandet, så att man kan ha saken i åtanke till ett kommande år.

Till slut skulle jag vilja be om en upplysning. Befolkningsutredningen har föreslagit, att de lokala myndigheterna skulle kunna få medgiva befrielse från villkoret, att vederbörande skall ha livsmedelsrabattkort för att få fri resa. Utredningen föreslår, att myndigheterna skulle kunna ge sådan befrielse i begränsad omfattning efter särskild behovsprövning. Men varken Kungl. Maj:t eller statsutskottet har nämnt något om detta. Jag undrar, om saken i och med det skall anses fallen, eller om man menar, att det räcker med det uttalande befolkningsutredningen gjort, så att barnavårdsnämnderna verkligen kunna taga frågan under omprövning. Det har nämligen frågats från en del barnavårdsnämnder, huruvida de skola kunna tillåta sig ge sådan befrielse. Jag vore som sagt tacksam för en upplysning i det hänseendet.

Herr Eriksson i Stockholm: Herr talman! Jag är ledsen att behöva besvara kammaren med ytterligare ett anförande i denna fråga, helst som jag anser, såsom jag nämnde i debattens början, att principfrågorna torde vara klara efter den rätt långa debatt, som fördes vid föregående års riksdag. Men jag tycker, att man söker på visst håll fullkomligt snedvrida debatten. Man vill på något sätt göra mig personligen till svarandepart i målet, och en särskilt försvarande omständighet anser man min mantalsskrivningsort vara. Jag vill erinra de ärade talare, som haft bekymmer rörande min ställning här, att det tillhör riksdagens arbetsformer, särskilt statsutskottets, att när man behandlat en fråga på en av utskottets avdelningar och ordföranden på den avdelningen företräder den mening, som är utskottets, han också för talan för utskottet, oavsett om han är mantalsskriven i Rubbestad eller i Stockholm. Jag

*Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer
och andra tätbebyggda samhällen m. m. (Forts.)*

tycker, att den saken borde man ha klart för sig, så att man icke behöver blanda in min personliga ställning till saken, såsom man gjort här i dag och tidigare. Är man missnöjd med mantalsskrivningsorten för ordföranden på tredje avdelningen i statsutskottet, ber jag herr Hansson i Rubbestad som ledamot av denna avdelning vara så god och föreslå en annan person till att företräda avdelningen i debatten i kammaren. Jag anholder, att man skiljer på sak och person i detta fall liksom i andra.

Jag vill säga herr Hansson i Skediga, att det är en mycket otacksam uppgift för mig att söka uppfostra honom eller upplysa honom om vad saken egentligen gäller. Han talade före middagsrasten om hur behövt det var för landsbygdens barn att komma bort på rekreation och förströelse. Då tillät jag mig göra ett inpass om att man skall observera, att förutsättningen för de fria resorna är att uppehållet för sommarvistelsen avser en tid av minst fyra veckor. Herr Hansson replikerade, att det borde vara klart för mig, som är född och uppfödd på landet — för övrigt i den provins, där herr Hansson har sitt hemvist — att statarhustrur icke kunna vara borta fyra veckor utan måste sköta sina hem och sina kreatur. Men det är ju så, herr Hansson, att det icke är föreskrivet, att vårdarna — mödrarna — skola vistas tillsammans med barnen i fyra veckor. De kunna lämna av barnen och sedan fara hem och sköta sina sysslor för att när de fyra veckorna äro förlidna resa och hämta barnen. Det är rent pedagogiska uppgifter jag på detta sätt har fått mig förelagda, men det tycks vara nödvändigt att klarlägga detaljer som denna. De stå för övrigt att läsa i handlingarna, men det tycks icke vara så lätt att läsa innantill.

Jag har nödgats göra dessa beriktiganden. Sedan lämnar jag därhän, om man behöver ha bekymmer för mig för att jag måste försvara en orättvis sak, såsom vi hörde i ett anförande nyss. Jag tycker, att vi skola låta var och en få svara för sig själv och att vi icke behöva taga på oss några bekymmer för varandra. Det är visserligen bra, när vi bära varandras bördor, men jag tycker icke man skall taga på sig mer än som är nödvändigt av andras bördor. Jag skall försöka, så gott jag kan, att själv bära mina.

Till herr Eriksson i Frägsta vill jag säga, att han tycks ha fullständigt missuppfattat mig. Jag har icke yttrat mig på det sätt han försökte göra gällande. Tvärtom har jag sagt, att när det gäller resor till sommarkolonier äro landsbygdens och städernas barn likställda, förutsatt att dispens kan ges från villkoret med hänsyn till ortens invånarantal. Men det är när det är fråga om att plantera ut barnen i enskilda hem, som det kan uppstå svårigheter. De sanitära förhållandena i storstäderna under sommaren kunna göra det nödvändigt för barn där att få tillfälle att få sol och luft på landsbygden, men det kan icke vara något särskilt behov för barn i t. ex. Gävleborgs län att flyttas över till Västmanlands län för att där få sommarvistelse i enskilda hem. Vore det så, att man hade kolonier att skicka dem till, föreställer jag mig att det kunde ha sin nytta, att barn från fattiga familjer på landet med dåliga kostförhållanden kunde få komma på feriekolonier, där kosthållet är rikligare än i hemmen. Vore sålunda frågan om kolonierna löst, kunde vi slippa mycket av denna tvist. Men då komma vi åter till detta: skola statsmakterna här fullständigt taga bort möjligheten att underlätta resorna för barn, som skola vårdas i enskilda hem? Reservationens talesmän ha gång på gång yrkat, att man skall gå in för reservationen, eftersom den skall bringa rättvisa. Reservanterna säga dock uttryckligen att de beträffande förslaget om rätt till fria resor för vårdare av barn under 10 års ålder

*Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer
och andra tätbebyggda samhällen m. m. (Forts.)*

finna sig böra avstyrka detsamma med undantag för gruppresor. Med min utgångspunkt kan jag icke hysa en sådan uppfattning. Men givetvis har jag ingenting emot att man, såsom utskottet skriver, prövar möjligheten att ordna gruppresor. Det skall dock icke enligt min mening vara något absolut förbud mot att ge resebidrag, även om vårdare i enskilda fall måste resa med barn och det sålunda icke kan bli någon gruppresa.

Sedan ställde fröken Nygren en fråga — den var väl riktad närmast till utskottet. Där ha vi efter bästa förmåga sökt behandla de olika spörsmålen i propositionen, men vi ha icke tagit upp varje detalj i befolkningsutredningens förslag. Den fråga fröken Nygren ställde har icke inom utskottet diskuterats. Det är allt jag kan säga om den saken.

Herr **Hansson** i Rubbestad erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag har begärt ordet bara för att för herr Eriksson i Stockholm lägga till rätta en sak, som han tycktes ha missförstått eller uppfantiserat.

Jag har aldrig nämnt herr Erikssons i Stockholm mantalsskrivningsort eller anklagat honom för att han försvarat utskottet. Det måste ha varit någon annan kammarledamot, som gjort det, men själv har jag ingenting hört därom. Jag förstår emellertid, att det är svårt för herr Eriksson i Stockholm att finna några sakliga argument, och då är det klart att han måste komma med argument, som han icke har belägg för.

Härefter yttrade

Herr **Lundh**: Herr talman! Jag skall icke förlänga debatten med många ord, men jag tillåter mig ställa ett nytt yrkande. Jag sympatiserar för min del med reservationen, men jag finner i densamma en passus, som jag icke kan acceptera i dess nuvarande form, och det är när reservanterna vilja avstyrka förslaget om rätt till fria resor för vårdare av barn under 10 år med undantag för gruppresor. Jag tror icke, att barn under 10 år i någon större utsträckning kunna företaga resor utan att vara åtföljda av vårdare. Jag kan på den punkten hänvisa till statsrådet, som i propositionen säger just detsamma eller att resvanan icke är stor i de befolkningsskikt, där barnen komma i åtnjutande av fria resor. Såvitt jag rätt uppfattat reservanternas förslag bör man emellertid saklöst kunna stryka den passus det här är fråga om. Såvitt jag förstår, äro icke de medel man därigenom sparar nödvändiga för att reservanternas önskemål i övrigt skola bli uppfyllda. Jag tillåter mig därför, herr talman, yrka bifall till reservanternas förslag med den ändring, att näst sista stycket, som börjar med orden »Beträffande förslaget om» och slutar med orden »som utskottet i det föregående förordat», strykes.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; samt 3:o) bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen med den ändring däri, som under överläggningen föreslagits av herr Lundh; och fann herr andre vice talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hansson i Rubbestad begärde emellertid votering, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 2:o) angivna efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen m. m. (Forts.)

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 113, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes likväl av herr Hansson i Rubbestad, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavos 134 ja och 51 nej, varjämte 12 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 2.

Föredrogs vart efter annat:

statsutskottets utlåtande, nr 114, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av statens sakrevision; och

bevillningsutskottets betänkande, nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förlängning av giltighetstiden för vissa tilläggstullar.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtande och betänkande hemställt.

§ 3.

*Förslag till
skattestraff-
lag m. m.*

Föredrogs sammansatta bevillnings- och första lagutskottets utlåtande, nr 1, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till skattestrafflag, m. m., dels ock en i ämnet väckt motion.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Omfattningen av deklaraionsbrotten här i landet är ju tyvärr numera sådan, att man väl förstår att Kungl. Maj:t ansett sig böra tillkalla en särskild sakkunnigberedning för att närmare undersöka hithörande ting. Det är resultatet av denna berednings arbete, som vi här äro ställda inför. Resultatet har ju blivit ett förslag om en ganska väsentlig skärpning i de bestämmelser, som härvidlag kunna komma i fråga, och som man sammanfört i ett helt komplex i form av en särskild skattestrafflag. Jag har i stort sett ingenting att erinra mot denna lagstiftning, och jag hoppas att resultatet av densamma skall bli det, som man önskar att det skall bli.

På en punkt hyser jag emellertid någon tveksamhet, och det är då utskottet här rekommenderar riksdagen att besluta bestämmelser, som innebära frihetsstraff även för icke uppsåtligt deklaraionsbrott, för rena oaktsamhetsbrott alltså. På den punkten ha de sakkunniga själva lagt i dagen en viss tveksamhet, och även de hörda myndigheterna ha givit uttryck åt samma tveksamma inställning. Till min tillfredsställelse finner jag, att även det sammansatta utskottet har varit av samma uppfattning och tagit intryck av de erinringar, som remissinstanserna ha gjort. Emellertid har utskottet i allt

Förslag till skattestrafflag, m. m. (Forts.)

fall icke helt velat tillmötesgå motionen om avslag på bestämmelserna i hithörande hänseende, utan utskottet rekommenderar riksdagen att anta en kompromisslinje, som är så formulerad i betänkandet, att utskottet föreslår den ändringen i förslaget, att i straffskalan för vårdslös deklaration skall upptagas fängelse i högst sex månader allenast för sådana fall, där omständigheterna äro synnerligen försvärande. Enligt mitt sätt att se är det ett framsteg i förhållande till propositionen, som utskottet här rekommenderar.

Det är med en viss tillfredsställelse jag konstaterar, att utskottet är medvetet om att skärpta bestämmelser icke enbart äro tillfyllest för att man skall kunna få till stånd bättre förhållanden på detta område. Utskottet framhåller här, »att ett noggrannare iakttagande av bestämmelserna om deklARATIONSSKYLDIGHET icke torde kunna vinnas allenast genom straffhot». Jag tror, att detta uttalande från utskottets sida kan påräkna en ganska allmän anslutning inom kammaren.

Sedan gör utskottet ett påpekande, som jag för min del finner vara ganska värdefullt. Utskottet skriver nämligen: »Enligt utskottets uppfattning är det av största vikt, att de bestämmelser och anvisningar, som meddelas i anslutning till de olika skatteförfattningarna, äro så tydliga, att det blir möjligt för envar att utan alltför stora svårigheter riktigt fullgöra sin deklARATIONSSKYLDIGHET.» Enligt min mening är det verkligen ett ord i sinom tid, som utskottet här kommit med. Det förhåller sig nämligen så, att vår skattelagstiftning i sin utformning numera ofta är så dunkel och svärgenomtränglig att man väl kan förstå, om människor göra fel i sina deklARATIONER endast på den grund att de icke kunna förstå skatteförfattningarna. Jag kan icke underlåta att vid detta tillfälle lämna kammarens ledamöter ett litet exempel på hur man numera stiliserar våra skatteförfattningar. Vi ha alla varit med om avfattningen av de bestämmelser, som jag ber att få läsa upp. Vi ha allesamman samma skuld till dem, men det kanske icke desto mindre kan vara av intresse att erinra om, vad vi varit med om att besluta. Jag skall be att få citera ett avsnitt ur kungl. förordningen den 6 juni 1941 angående arvsskatt och gåvoskatt, vars 19 § 3:e mom. lyder som följer: »Har i fall, som avses i 1 och 2 mom., för det förvärv, som tidigare förelegat till beskattning, annan skatteklass varit tillämplig än den som gäller beträffande det förvärv, om vars beskattning är fråga, skall skatten för sammanlagda värdet av förvärven utgöra summan av vad som vid uträkning av skatt för nämnda värde enbart enligt den lindrigast beskattade av ifrågavarande klasser belöper å det till denna klass hörande förvärvet efter förhållandet mellan detta och det sammanlagda värdet samt vad som vid uträkning av skatt för samma värde enbart enligt den högst beskattade av klasserna belöper å det till denna klass hörande förvärvet efter förhållandet mellan detta och det sammanlagda värdet.» Jag vågar verkligen ifrågasätta, om någon av kammarens ledamöter är beredd att utan vidare säga vad som är innebörden av denna bestämmelse. Jag vill mycket uppriktigt ge tillkänna, att jag för min del icke utan vidare kan göra det. När skattelagstiftningen utformas på detta sätt, må man ju väl förstå, om människorna göra sina fel i deklARATIONERNA.

Att här pågår ett ganska omfattande deklARATIONSSKOJ, vill ingen människa bestrida, men lika säkert är att många av de oriktiga deklARATIONER, som komma fram, ha sin grund i det förhållandet, att gemene man helt enkelt icke begriper våra skatteförfattningar. I många fall äro de utformade på ett sådant sätt att de behärskas endast av skattejuristerna och bokföringsexperterna. Men det är ju meningen med en skattelagstiftning, att den skall vara gestaltad så att den kan begripas av gemene man. Men dessa elementära krav uppfyllas icke alltid av den skattelagstiftning, som vi i allt större och större omfattning

Förslag till skattestrafflag, m. m. (Forts.)

begåvas med här i landet. Vad utskottet här påpekar är, synes det mig, av ganska stor betydelse, och jag vill till detta utskottets påpekande knyta en varm förhoppning om, att det skall beaktas av de instanser, som ha det stora förtroendet att utforma våra skatteförfattningar, så att dessa instanser göra dem för framtiden mera begripliga för de enkla människorna här i landet än vad de för närvarande äro. Som jag inledningsvis antydde har jag i övrigt ingen erinran att göra mot det förslag utskottet kommer med, och jag ber därför att få hemställa om bifall till detsamma.

Herr **Lindqvist**: Herr talman! Blott några få ord med anledning av vad herr Hagberg i Malmö framhöll.

De synpunkter han anförde äro ju ungefär desamma, som sammansatta utskottet framhållit, och det finns väl anledning tro, att Kungl. Maj:t kommer att ta dem ad notam och se till vad som är att göra.

Jag vill också säga herr Hagberg i Malmö, att han, som tillhör bevillningsutskottet, väl bör veta, att det icke är så lätt att i ett utskott göra omformuleringar, sedan utskottet väl fått sig ett lagförslag förelagt. Det är tydligt att bevillningsutskottet bör beakta detta, när det får lagärenden av detta slag. Jag har icke något annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

§ 4.

Föredrogs vart efter annat:

bankoutskottets utlåtanden:

nr 52, i anledning av väckt motion om pension åt förre kontorsskrivaren G. A. Lindahl; och

nr 53, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning om årligt understöd åt förra städerskan vid riksdagshuset Anna Serafia Jonsson, född Persson; samt

första lagutskottets utlåtande, nr 34, i anledning av väckta motioner angående lagstiftning mot den antisemitiska propagandan.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 5.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 35, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 (nr 3) om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 5 mars 1943 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 80, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 (nr 3) om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft två i anledning av densamma inom riksdagen väckta motioner, nr 208 i första kammaren av herr *Undén* samt nr 308 i andra kammaren av herrar *Persson* i Stockholm och *Hagberg* i Luleå.

I motionen II: 308 hade föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, att sådana tillämpningsföreskrifter utfärdades till lagen

Förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m.

Förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. (Forts.)

om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m., att sådan tillämpning av nämnda lag, som i motionen påtalats, förhindrades.

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen måtte, med förklarande att riksdagen funnit viss ändring böra vidtagas i det genom förevarande proposition framlagda lagförslaget, för sin del antaga följande förslag till

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

Lag

angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 (nr 3) om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m.

Härigenom förordnas, att lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m., vilken enligt lag den 8 maj 1942 (nr 230) gäller till och med den 30 juni 1943, skall äga fortsatt giltighet till och med den 30 juni 1944.

Härigenom förordnas, att lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m., vilken enligt lag den 8 maj 1942 (nr 230) gäller till och med den 30 juni 1943, skall äga fortsatt giltighet till och med den 30 juni 1944; dock att från och med den 1 juli 1943 4 § i lagen skall hava följande ändrade lydelse.

4 §.

Åtgärd, varom — — — avsedda ändamålet.

Har förordnande om granskning av postförsändelse eller om avlyssnande av telefonsamtal meddelats, skall anmälan därom med angivande av skälen för förordnandet utan dröjsmål göras hos justitiekanslern. Finner justitiekanslern, att förordnandet icke bör äga bestånd, må han upphäva det samma.

Har i — — — sextio dagar.

Vad i 4 § andra stycket stadgas skall äga tillämpning jämväl å förordnande som meddelats före den 1 juli 1943 och sagda dag fortfarande är gällande.

B) att de i ämnet väckta motionerna I: 208 och II: 308, i vad de icke blivit besvarade genom utskottets hemställan under A), icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Karl Emil Johanson, Eskhult, Siljeström, Hedlund* i Östersund, *Larsson* i Hede och *Gustafsson* i Lekåsa, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

A) att det genom förevarande proposition framlagda lagförslaget måtte av riksdagen antagas; samt

B) att de i ämnet väckta motionerna I: 208 och II: 308, i vad de icke blivit besvarade genom utskottets hemställan under A), icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. (Forts.)

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade:

Herr Senander: Herr talman! Vi ha nu snart tre och ett halvt år haft tillfälle att iaktta de praktiska verkningarna av lagen om vissa tvångsmedel. Verkningarna äro av den karaktär, att det säkerligen bara är ett litet fåtal av riksdagens ledamöter som anser, att stiftandet av denna lag var en klok handling. Till detta fåtal höra reservanterna mot utskottets förslag, som icke ens vilja gå med på den lilla förändring, som innebär att någon liten kontroll utövas över polisens handhavande av lagen. De ha ingenting lärt och ingenting glömt, vilket framgår av deras vidunderliga påstående, att några missbruk av lagen icke kommit till deras kännedom. Eljest har praktiskt taget hela svenska folket förmärkt de grövsta missbruk av lagen. Det är numera ett allmänt känt förhållande, att lagen mindre är ett skydd för rikets säkerhet än ett slagträ mot vitala demokratiska fri- och rättigheter.

Redan då lagen första gången behandlades i riksdagen anförde jag, att den innebar ett lagfästande av det värsta polisgodtycke. Den satte sådana fullmakter i händerna på polisen, att lagen måste bli ett vapen, som kunde träffa även de mest oförvitliga medborgare. Det finns knappast något i denna lag som begränsar dess användning. Den kan utnyttjas för vad som helst och mot vem som helst. Vad som tidigare ansetts som oförytterliga demokratiska rättigheter, brev- och telefonhemligheten, hemfriden och den personliga okränkbarheten, fick ett grundskott genom lagen om vissa tvångsmedel. Denna lag innebar ett stort steg på vägen mot det polisstyrda samhället.

Lagen föddes i skräckens och panikens tecken. Tydligen räknade man, då man stiftade denna lag, med en mycket begränsad tillämpning av densamma. Redan då propositionen framlades skyndade sig en del beskäftiga tidningsorgan fram med kravet på att lagen omedelbart skulle tillämpas mot det kommunistiska partiet. Svenska Dagbladet skrev: »Må det nya vapnet användas utan dröjsmål. Vad vi främst behöva just nu är räfst med kommunisterna, vårt lands främsta fiender.» Detta och en rad andra uttalanden visade, att man främst räknade med en tillämpning av lagen mot kommunistiska partiet. Det var också däråt högerens ledare i denna kammare, herr Skoglund, syftade, då han uttalade, att lagen skulle handhavas med en »viss försiktighet och med klokt omdöme men utan räddhåga». Andemeningen i herr Skoglunds anförande var tydligen, att lagen skulle handhavas med försiktighet och klokt omdöme mot alla — med undantag för kommunisterna.

Lagens användning hittills har emellertid icke uppfyllt deras önsknings, som väntat sig en lika ensidig tillämpning av denna lag som exempelvis transportförbudslagen. Visserligen genomfördes till en början ett par stort upplagda polisrazzior mot kommunistiska partiet under åsidosättandet av elementära rätts- och anständighetsbegrepp. Sedan följde övergrepp på övergrepp också mot personer av andra åsiktsriktningar. Polisingripandena i enlighet med denna lag ha blivit allmänna företeelser. Bevisligen oskyldiga personer ha anhållits av polisen och därigenom misstänkliggjorts. Brev- och telefonspionaget har fått en ökad utbredning och är numera en konstant institution för många medborgare. Brev- och telefonspionaget synes mera utnyttjas för politisk övervakning av svenska folket än för uppdragandet av brott mot rikets säkerhet. Det omdöme jag gav lagen vid dess tillkomst, nämligen att den var ett tillhygge icke bara mot kommunisterna utan mot demokratien överhuvud taget, har fullt ut bekräftats genom lagens tillämpning.

Det skulle ju kunna anföras en rad exempel på missbruk vid lagens tillämpning, men jag skall bara inskränka mig till det färskaste, nämligen affä-

Förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. (Forts.)

ren Sydow i Göteborg. Polisens nyligen publicerade förklaring i denna sak ger en ganska god inblick i polismyndigheternas uppfattning av sina uppgifter i enlighet med lagen om vissa tvångsmedel. Polisen motiverar sitt anhängande av fru Sydow bl. a. med att hon misstänkts för att från främmande makt ha mottagit propaganda »ägnad att påverka den allmänna meningen, om rikets styrelseskick eller om åtgärder i dess inre och yttre styrelse». Vidare skulle hon ha »ertappats» utanför engelska legationen med ett paket innehållande det engelska regeringsorganet Times och, som det heter i förklaringen, typiskt propagandatryck. Slutligen misstänktes hon, enligt förklaringen, för att ha utspritt »onda rykten» om regeringen.

Det har visat sig, att vad polisen betraktat som typiskt propagandatryck bestod av bildbroschyren East of Malta and West of Suez och omkring 50 exemplar av luftpostupplagan av Weekly Times. Detta skulle alltså vara den propaganda som »varit ägnad att påverka den allmänna meningen om rikets styrelseskick eller om åtgärder i dess inre och yttre styrelse». För bl. a. detta anhängler man en kvinna och förhör henne som spion. Några särskilda kommentarer till detta polisens utnyttjande av sina befogenheter behövas icke.

Det fordras sannerligen en särskilt frodig fantasi, om man skall anse mottagandet av sådana skrifter som brottsligt enligt svensk lag. Under vanliga förhållanden skulle säkerligen polismyndigheterna ha betänkt sig mer än en gång innan de skridit till sådana åtgärder som i fallet Sydow. Det skulle förmodligen ha medfört särskild påföljd. Men sedan en givmild regering och riksdag begåvat polisen med en sådan lag, som den vi nu behandla, kan polisen uppträda helt godtyckligt och utan att behöva pretera skäl för misstanke anhängla oförvitliga personer.

Genom lagen om vissa tvångsmedel har funktionen av politisk censor de facto tilldelats polisen. Det har ofta sagts, att polisen saknar politiskt omdöme, varför man bör vara försiktig med tilldelandet av dylika uppgifter åt polismyndigheterna. I stort sett är naturligtvis denna uppfattning riktig. Polisens yrke är sådant, att det knappast ger rum för ett mera intensivt politiskt tänkande. Men trots detta har man satt en lag i dess händer som gör enskilda personers och politiska partiers säkerhet beroende av polisens politiska omdöme.

Med vad jag här har sagt har jag icke velat lägga ansvaret, åtminstone icke huvudansvaret, för det rådande tillståndet på polisen. Det är sant, att lagen fått en tillämpning, som kanske icke varit avsedd av regering och riksdag. Många polisövergrepp ha, som jag tidigare nämnt, förekommit, och det är ganska tydligt, att en smidigare arbetande polismakt skulle ha kunnat undvika de värsta övergreppen.

Men huvudansvaret vilar ändå, som jag nyss sade, inte på polisen. Regering och riksdag ha ansvaret för tillkomsten av en lag av ett sådant innehåll, att den måste leda till missbruk. Polisen handlar väl i största allmänhet i rent yrkesnit. Den utnyttjar självfallet i sådant syfte till sina yttersta konsekvenser de fullmakter den får i sina händer. Förhållandena vid lagens tillkomst voro också sådana, att de måste uppmuntra till en rigorös tillämpning. Det fanns sålunda vid det tillfället ingen mer än kommunisterna som yppade betänkligheter mot lagen. Tvärtom, högerens talesman, herr Skoglund, påyrkade en tillämpning utan »räddhåga». Naturligtvis måste polismyndigheterna tyda dessa omständigheter som ett tecken på att icke bara fullmakterna i och för sig voro utomordentliga, utan att man också väntade sig en utomordentlig tillämpning.

Vi notera med tillfredsställelse, att man nu mera allmänt börjar inse de faror

Förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. (Forts.)

för demokratin som lura bakom fullmaktslagen åt polisen. Utskottet har ju här föreslagit en förändring, som måste betraktas som ett steg i rätt riktning. Emellertid anse vi icke denna förändring vara tillräcklig. Vi ha ju också i en motion påyrkat utfärdandet av sådana tillämpningsföreskrifter, att lagen icke längre skall kunna hanteras av polismyndigheterna efter godtycke, och vi anse oss ha skäl att vidhålla det yrkande som vi ställt i denna motion.

Med detta vill jag, herr talman, hemställa om bifall till den av herrar Persson i Stockholm och Hagberg i Luleå avgivna motionen i saken.

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! Den lagstiftning vi nu diskutera har varit i kraft några år under kristiden. Jag är villig medge, att den i många avseenden kränker vanliga rättsprinciper i fråga om allmän lagstiftning. Men det är ju en lag av så exceptionell karaktär, att jag icke förstår, varför man skall behöva diskutera, huruvida lagen skall förlängas i förändrat eller oförändrat skick.

Jag delar i likhet med första lagutskottet den uppfattningen, att den enskilde skall ha det största rättsskydd, som man kan ge, men jag ifrågasätter, huruvida det är välbetänkt av första lagutskottet att ändra på Kungl. Maj:ts proposition i detta fall. Utskottet vill överflytta ifrån säkerhetschefen till justitiekanslern ansvaret för övervakningen av de mest samhällsfarliga individer vi ha att göra med.

Justitiekanslern borde enligt min mening icke kopplas in i en lagstiftning av så provisorisk karaktär, som den det här gäller. Han bör ställas utanför densamma, och ansvaret för vad som sker på detta område bör åvila säkerhetsmyndigheterna. Om man kunnat bevisa att polismyndigheterna missbrukat lagen, skulle jag förstå, att man vill såsom första lagutskottet vidta den åtgärd som nu är föreslagen beträffande kontrollen av tillämpningen av tvångsmedelslagen. Något missbruk har emellertid icke påvisats; herr Senanders allmänna resonemang om att motsatsen skulle vara det riktiga, står obevisat.

Det väcker min förvåning, att första lagutskottet, när vi säkert närma oss slutet av den period då denna lag behöver existera, vill företa den ändring i lagen, som utskottet nu föreslår. Även om det är sant, att det icke spelar någon roll, om vi införa detta säkerhetsmoment för den enskilde, att polisens verksamhet kontrolleras, kan jag likväl icke inse, att om en person så komprometterar sig, att han skäligen misstänkes för spionage eller för annan landsskadlig verksamhet, bör ha medlidande. Jag har mycket svårt att tro, att polismyndigheterna hädanefter med samma styrka som tidigare kunna använda sig av de verksamma tvångsmedlen för att komma de där nidingarna till livs. Det är, herr talman, skälet till att jag yrkar bifall till den kungl. propositionen oförändrad.

I detta anförande instämde herrar *Larsson* i Hede och *Gustafsson* i Lekåsa.

Herr **Gezelius**: Herr talman! Jag har i utskottet deltagit i behandlingen av detta ärende men icke deltagit vid beslutets fattande. Till vad herr Hedlund här sade — jag kan i stort sett instämma i vad han anförde — skulle jag vilja knyta ytterligare några reflexioner.

Lagen ger otvivelaktigt polismyndigheterna utomordentliga maktmedel, men detta förhållande är dikterat av det läge, i vilket vårt land befinner sig, och de synnerligen grova brott som det här gäller att uppsåra. Inför utskottet har säkerhetschefen lämnat en ingående redogörelse för tillämpningen av lagen, och utskottet var enigt om denna lags nödvändighet, och dess effektivitet var vitsordad genom den redogörelsen.

Förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. (Forts.)

Det rådde inom utskottet skilda meningar i fråga om kontrollen. Nu utövas denna av säkerhetschefen. Han kontrollerar polismyndigheternas åtgärder. Skulle säkerhetschefen å sin sida missbruka sin ställning eller brista i denna kontroll, blir han givetvis ersatt av någon annan person. Säkerhetschefens verksamhet skall också granskas av justitiekanslern. Justitiekanslern har rätt att inskrida i varje fall, när ett missbruk kan förmodas föreligga.

Nu föreslår utskottsmajoriteten den ändringen av lagen, att säkerhetschefen eller polismyndigheterna skola utan dröjsmål till justitiekanslern ingiva anmälan om förordnande om granskning av postförsändelse eller om avlyssnande av telefonsamtal med angivande av skälen för förordnandet. I lagtexten tillägges, att om justitiekanslern finner, att förordnandet icke bör äga bestånd, må han upphäva detsamma. I motiveringen försöker utskottsmajoriteten att försvaga den olyckliga verkan av detta stadgande genom att säga, att det är givet, att justitiekanslern icke skall lägga sig i varje anmälan, som han får. Finner han anledning att inskrida gör han det, i annat fall inskrider han icke, och skulle det sedan hända något, är justitiekanslern oförhindrad att på nytt inskrida.

Hur kommer emellertid denna extra kontroll att verka? Jag är övertygad om att den för det första kommer att minska effektiviteten av denna lagstiftning. Jag skall icke trötta kammaren med att närmare redogöra för skälen till denna min uppfattning. Jag kan i korthet nöja mig med att säga, att här gäller det att upppåra icke begångna brott, att förhindra begående av brott och att uppdaga förberedelser till brott. Justitiekanslern har lika litet som säkerhetschefen att utgå från konkreta fakta, utan han måste bygga på en summering av de misstänkta omständigheterna. Han måste bilda sig ett omdöme om hurvida här kan anses föreligga skäl, polistekniskt eller ur annan synpunkt, för ingripande. Det bedömandet kan svårigen justitiekanslern göra men väl säkerhetschefen med den erfarenhet han har både angående brotten, brottslingen och även vederbörande polismyndighet. Det skulle icke vara någon större fara i detta, om icke den risken funnes att om det skulle bli svåra tider, om säkerhetschefens ställning blir ömtålig, och han tvekar, om han skall inskrida eller icke, så vänder han sig till justitiekanslern med begäran om ett förhandsuttalande. I sådana fall gäller det ju att handla skyndsamt, och så får han ett förhandsuttalande av justitiekanslern, att denne icke kommer att upphäva det ifrågasatta förordnandet utan att det får passera, och därmed är skadan skedd. Då har man, som herr Hedlund i Östersund angav, i en undantagslagstiftning kopplat in justitiekanslern med den ställning han har i det svenska rättssystemet under fredliga förhållanden, en mycket ömtålig men också mycket viktig ställning.

Jag har, herr talman, icke kunnat låta detta passera utan att här rikta ett varningens ord mot att koppla in justitiekanslern på sätt som här föreslås. Jag förstår mycket väl, att utskottsmajoriteten har haft ett enda bärande skäl och ett skäl, som kanske accepteras av säkerhetschefen, justitiekanslern och regeringen, nämligen att det av hänsyn till den allmänna opinionen är skönt att kunna uppvisa, att man kopplat in så mycket kontroll som möjligt. Ju mer kontroll man kan få desto mindre anledning till anmärkning blir det ju. Jag för min del har emellertid icke velat vara med om att koppla in en kontroll, som icke ökar utan minskar effektiviteten av lagen och som utsätter justitiekanslern för en mycket ömtålig påfrestning. Det har jag velat förskona honom från.

Jag ansluter mig, herr talman, till yrkandet om bifall till reservationen.

Förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. (Forts.)

Under detta anförande hade herr talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Olsson i Mellerud: Herr talman! Först ett ord till herr Senander. Det föreföll som om han sköt över målet åtskilligt med sin kritik. Det är litet svårt att ta den på allvar, när man vet, att den regim, som han närmast ställer som föredöme för sig, ju ingalunda tar på sådana här saker med lätta fingrar. Det erinrar mig osökt om ett ord av abbé Coignard, nämligen då han om en viss situation säger, att han vid nämnda tillfälle »mindre lät leda sig av sund kritik än av vredens och förtrytelsens oemotståndliga ingivelse».

Vad beträffar den kritik, som av reservanterna riktats mot utskottets förslag i frågan, är jag ganska förvånad över det varningens finger man nu sätter upp här. Vi äro väl alla på det klara med att man här rör sig på ett mycket ömtåligt område. Det är tydligt att tvångsmedelslagen inte kan undvaras, så länge kriget pågår. En neutral stat med vårt läge — inklämd mellan de stridande makterna — blir lätt en härd för underrättelseverksamhet av olika slag från de krigförande makterna. Båda de krigförande lägren bedriva också i större eller mindre utsträckning spionageverksamhet genom sina verktyg i vårt land. Riksdagen har vid åtskilliga tillfällen tidigare tagit ställning i denna sak och flera gånger skärpt lagstiftningen mot spioneri- och förräderiverksamhet. Det gäller emellertid även att här lotsa sig fram mellan Scylla och Charybdis, d. v. s. å ena sidan se till att den nödvändiga övervakningen blir effektiv och å andra sidan undvika att den personliga friheten begränsas mer än som ytterst är nödvändigt för att vinna syftet i fråga.

Herr Undéns motion avser att beträffande denna lagstiftning skapa en säkerhetsventil. En sådan ventil har ju för övrigt funnits tidigare. Jag är således något förvånad över att man från reservanternas sida är så förskräckt över den möjlighet, som här öppnas till kontroll över säkerhetsverksamheten, då ju en sådan kontroll funnits i 1939 års lag och gällt till 1941. Den garanti, som herr Undéns motion avsett att skapa, innebär att förordnanden om post- och telefonkontroll skola anmälas till justitieombudsmannen omedelbart sedan de äro vidtagna. Meningen med detta är givetvis, att anmälningsskyldigheten skall verka återhållande på polismyndigheten, så att den noga tänker sig för innan den vidtager sina ingripanden. På det sättet skulle man få möjlighet se till att den personliga säkerheten inte oberättigat kommer i fara. Utskottet har också accepterat den tanke, som framkommit i herr Undéns motion. Utskottet har emellertid givit denna tanke en något annorlunda utformning.

I motionen hade föreslagits, att telefon- och brevkontrollen av polisen skule anmälas till justitieombudsmannen, men utskottet har föreslagit, att de skola anmälas till justitiekanslern. Enligt min mening tala ganska goda skäl för den konstruktion av kontrollen, som föreslagits i motionen. Då det är riksdagen, som vill öka den personliga säkerheten genom denna kontroll, ligger det nära till hands att man vid ett sådant tillfälle vänder sig till riksdagens egen ombudsman. Genom ett sådant förfaringsätt skulle riksdagen även vinna att den finge tillfälle att genom sitt eget granskningsorgan närmare följa denna verksamhet. Utskottet har emellertid stannat för att ge kontrolluppgiften åt justitiekanslern. Utskottet har därvid huvudsakligen stött sig på praktiska skäl. Justitiekanslersämbetet står nämligen bättre rustat för en uppgift av denna art, varför de rent tekniska synpunkterna tala för att kontrollen förläggas dit. Jag måste erkänna att, om man ser på de rent praktiska synpunkterna, det finns skäl, som tala för den lösning utskottet har föreslagit. Jag tror att de farhågor, som reservanterna uttalat, äro avsevärt överdrivna. Det finns ingen

Förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. (Forts.)

anledning att tro annat än att om justitiekanslern beredes möjlighet följa polismyndigheternas verksamhet, måste detta leda till en större personlig säkerhet. Jag är livligt övertygad om att effektiviteten i verkligheten inte heller kommer att lida någon skada härav.

Även ett annat skäl talar för utskottets förslag. Som bekant bedrives i en del av pressen en systematisk verksamhet för att vanställa förhållandena här i landet inte minst på det område, det här gäller. Genom att skapa denna kontroll undanröjer man en del av den möjlighet till oberättigad kritik, som förekommit. Jag tror således att även detta skäl talar för den ståndpunkt, som utskottet här intagit. På grund härav och de övriga skäl jag nu anfört ber jag att få yrka bifall till propositionen med det tillägg, som av utskottet föreslagits.

Herr Gezelius erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Utskottsmajoritetens inställning får i någon mån sin förklaring genom herr Olssons i Mellerud åberopande av 1939 års särskilda tvångsmedelslag. Där föreligger nämligen det förhållandet, att det är ett klart brott, som är begånget. Där gäller det alltså uppspårandet av ett begånget brott, och där finns det således konkreta fakta att taga på. Där behövas icke dessa skynsamma och ömtåliga avgöranden, som avse att förhindra förberedelse till brott i form av sabotage, spioneri eller annat liknande. Där är det således till skillnad från detta fall möjligt att sätta in en kontroll.

Motionären har också velat koppla in justitieombudsmannen men icke justitiekanslern. Utskottet har emellertid funnit att inkopplandet av justitieombudsmannen såsom allmänhetens samvete på detta område skulle vara olämpligt och ogörligt. Jag har visserligen ingenting emot kontroll i och för sig, men utskottet har enligt min mening icke anvisat en riktig väg för denna kontroll.

Härefter yttrade:

T. f. chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Bergquist**: Herr talman! Jag saknar all anledning att i detta sammanhang gå in på innehållet i den föreliggande tvångsmedelslagstiftningen eller att tala om behovet av lagens fortsatta existens. Första lagutskottet har ju i den punkten varit enhälligt och delat Kungl. Maj:ts uppfattning, att vi under nu rådande förhållanden icke kunna avvara en lagstiftning av denna karaktär. Det torde vara nog att konstatera, att den är nödvändig. Första lagutskottets majoritet har emellertid föreslagit ett tillägg till det av Kungl. Maj:t framlagda lagförslaget vilket tillägg skulle innebära en ökad kontroll över utnyttjandet av den lagstiftning, det här är fråga om. Förslaget från första lagutskottets majoritet har tydligen föranletts av den motion, som i första kammaren väckts av herr Undén. Innebörden av utskottsmajoritetens förslag är, att justitiekanslern skulle inkopplas såsom obligatoriskt kontrollorgan i fråga om tillämpningen av denna lag.

Man kan först fråga sig, om man verkligen står utan några garantier för närvarande, då det gäller att se till att missbruk inte sker av de maktmedel, som lagen ger. Det gör man ingalunda. Det finns de sedvanliga kontrollmedlen. Den som har anledning att anmärka något beträffande tillämpningen av denna lag, får vända sig till justitiekanslern eller justitieombudsmannen och påkalla dessas prövning, huruvida en vidtagen åtgärd är riktig eller inte. Om någon av dessa myndigheter skulle finna att vederbörande polismyndighet överskridit sina befogenheter eller eljest uppträtt oförståndigt vid tillämpningen av lagen, ingripa de med åtal mot vederbörande. Vi äro alltså för närvarande inte utan rättsmedel, om det skulle förekomma missbruk av lagen.

Förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. (Forts.)

Frågan gäller först, om det förekommit missbruk av sådan art eller i sådan omfattning, att det är nödvändigt att tillgripa särskilda kontrollmedel för att förhindra dylika missbruk. Det är mycket svårt att fälla något generellt omdöme i detta fall. Så långt jag kunnat följa tillämpningen av denna lag, har jag fått den uppfattningen, att polismyndigheterna med gott omdöme och urskillning ha använt de långt gående maktmedel, som lagen ger dem. Jag kan emellertid visst inte påstå, att här inte skulle ha förekommit missbruk eller åtgärder, som kanske varit onödiga, ty sådant är mycket möjligt. Jag anser dock att denna fråga, huruvida det förekommit missbruk eller ej, icke är av avgörande betydelse för ståndpunktstagande till frågan, om man här skall införa ytterligare kontroll eller ej.

För min del anser jag mig inte kunna motsätta mig det förslag, som första lagutskottets majoritet har framlagt, nämligen att justitiekanslern skall inkopplas som kontrollorgan. Mitt ståndpunktstagande här är inte dikterat av de skäl, som anförts i första lagutskottets utlåtande. För mig har nämligen det avgörande varit, att jag anser att det är mycket betydelsefullt, att en lagstiftning, som ingriper så djupt som denna, inte mötes med misstroende från allmänhetens sida. Jag anser att det är av vikt, att man undanröjer anledningar till misstroende mot en lagstiftning av denna art. Kan man undanröja anledningarna till ett sådant misstroende genom att här sätta in ett kontrollorgan, tycker jag inte att det finns anledning att motsätta sig ett sådant förslag. Av dessa skäl vill jag för min del inte gå emot det förslag, som framkommit från första lagutskottets majoritet och som innebär införande av ytterligare kontroll. Jag vill emellertid understryka, att det blir ganska besvärligt att inkoppla justitiekanslern som kontrollorgan. Jag tror dock, att om man skall ha ett kontrollorgan, finns det inte något annat att räkna med än justitiekanslern. I valet mellan honom och justitieombudsmannen kan enligt min mening icke råda någon tvekan.

Det framgår av första lagutskottets utlåtande, som om man där räknat med att detta inte skulle betyda så mycket för justitiekanslerns arbete. Han skulle inte granska detta så noga. Endast om det blir någon särskild anledning för honom att taga upp en sak, skulle han undersöka fallet, och då skulle han, om det funnes anledning därtill, upphäva beslutet. Jag tror emellertid inte att man kan se på denna sak på detta sätt. Man måste nämligen komma ihåg, att om man inför en lagstiftning om att varje sådant ingripande, som det är fråga om, skall anmälas till justitiekanslern, och att han skall vara skyldig att upphäva åtgärden, om han finner tillräckliga skäl för ingripandet icke ha förelegat, så innebär detta att ansvaret för åtgärden kommer att överflyttas på justitiekanslern. Det blir han som får ansvaret för varje åtgärd av denna art, som vidtages i landet. Även om det ibland kanske måste bli en summarisk prövning, kan dock justitiekanslern inte taga alltför lätt på uppgiften och utan vidare lägga en anmälan till handlingarna. Man får således inte tro att justitiekanslern skall tjänstgöra endast som registreringsmyndighet beträffande dessa åtgärder. Det blir en kraftig ökning av arbetsbördan för justitiekanslern.

Jag är inte så betänksam som herr Gezelius mot att man sätter justitiekanslern i en ömtålig ställning. Han har nämligen överhuvud taget en ömtålig ställning, och mycket av vad han redan nu gör är lika ömtåligt som nu ifrågasatta åtgärder. Jag tror således inte att detta bör vara avgörande för frågan, men jag är betänksam mot den stora ökning av hans arbetsbörda, som detta förslag måste medföra. Justitiekanslerns arbetsbörda är redan nu mycket stor. Man måste därför, om man vill genomföra denna lagstiftning, vara

Förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. (Forts.)

på det klara med att det kan bli nödvändigt med en förstärkning av arbetskrafterna på justitiekanslerns expedition för att han på ett riktigt sätt skall kunna fullgöra den uppgift, som riksdagen väl kommer att vilja lägga på honom. Om man nu är beredd att i den mån det behövs förstärka arbetskrafterna därstädes, vill jag som min mening uttala, att jag inte kan se att det skulle uppstå någon skada genom den åtgärd, som majoriteten i första lagutskottet föreslagit. Denna åtgärd skulle tvärtom säkerligen ha sitt värde.

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! Jag tycker visserligen att det var högsint av herr statsrådet att böja sig för utskottsmajoritetens ståndpunkt, men jag är icke överens med herr statsrådet om att den av utskottet föreslagna åtgärden är påkallad.

Gentemot vad herr Olsson i Mellerud nämnde om att den personliga friheten skulle skyddas och att vi måste skapa en garanti mot missbruk genom den av första lagutskottet föreslagna åtgärden, vill jag ställa den frågan, om det ändå inte är ett slags självbedrägeri att tro, att den personliga friheten därmed är fullständigt tryggad. Första lagutskottet har varit mycket försiktigt i sitt uttalande. Man har visst icke avsett att försvåra för polismyndigheten att använda sig av denna tvångsmedelslag. Polisen behöver endast göra en summarisk sammanställning beträffande anledningen till att den ingriper och lämna denna till justitiekanslern. Därest polismyndighetens åtgärd, enligt vad denna summariska sammanställning utvisar, icke vinner justitiekanslerns gillande, skall han enligt utskottets förslag kunna upphäva åtgärden. Kan man verkligen föreställa sig att denna polismyndighetens summariska sammanställning beträffande anledningen till att den ingripit är tillräcklig för justitiekanslern att taga ställning till den vidtagna åtgärden? Detta är enligt min mening fullständigt utslutet. Om justitiekanslern inte skulle nöja sig med denna summariska sammanställning, måste givetvis en vidlyftigare utredning sättas i gång. Detta medför att i dessa fall, då man måste handla snabbt, de bovar, som man vill komma åt, få tillfälle att handla fritt under så pass lång tid, att deras anhållande och fällande i hög grad komme att försvåras.

Jag frågar än en gång — är det skäl att i en provisorisk lagstiftning som denna, vilken tillkommit under ett tvångsläge, koppla in justitiekanslern för dessa uppgifter? Detta skulle nämligen innebära inte endast att polismyndigheten och de övriga myndigheter, som skola övervaka säkerheten, härigenom ha förlorat en del av den handlingskraft, som de tidigare haft, utan även att vi skulle skapa ett extra kansli hos justitiekanslern för att han skulle kunna övervaka det hela.

Jag skulle ha förstått motionärens framstöt, om det i något fall hade påvisats att polismyndigheten missbrukat tvångsmedelslagen. Tvärtom ha dessa myndigheter brukat lagen på ett mycket förnuftigt sätt, vilket lett till uppdagande av de personer, som för samhället äro de största skadegörare.

Om man resonerar enbart principiellt, kan jag förstå att den personliga frihetens skydd bör gå före samhällets säkerhet. Jag frågar emellertid, om vi i ett sådant allvarligt läge som detta, då vi funnit att tvångsmedelslagen varit till så ovärderligt gagn för att uppdaga spioner och andra för landets militära läge och försörjning farliga personer, skola våga oss på det experimentet att försämma denna lag genom att skriva om den på sätt första lagutskottet föreslagit.

Jag håller visserligen herr statsrådet Bergquist räkning för att han tar hänsyn till utskottet och motionärerna, men jag tycker inte att hans anförande

Förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. (Forts.)

hade samma entusiasm som då han eljest ger uttryck åt sin övertygelse. I varje fall verkade talet icke så övertygande, som hans tal i allmänhet, när han för-svarar sina handlingar.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr Gezelius: Herr talman! Inte heller jag blev övertygad av herr stats-rådets anförande. Den som uppmärksamt följde med herr statsrådets anförande fann, att han visserligen ansåg, att vi redan med nuvarande lagstiftning icke saknade möjlighet till kontrollåtgärder mot missbruk av tvångsmedelslag-stiftningen, och i denna kontroll skulle justitiekanslern redan ingå. Emellertid ville herr statsrådet inte motsätta sig utskottets förslag, emedan det skulle stärka ställningen gent emot allmänheten, om det skedde en kontroll av säker-betschefen för att missbruk inte skulle förekomma. Detta resonemang gick emellertid vid sidan av kärnan i herr Hedlunds i Östersund och mitt resone-mang. Vi ha inte vänt oss emot att man vill kontrollera tjänstemän för att de inte skola missbruka sin ställning. En sådan kontroll har ju justitiekanslern redan normalt. Vi vända oss emot att varje åtgärd skall anmälas till justitie-kanslern och att denne, om han finner att förordnandet icke bör äga bestånd, må kunna upphäva detsamma. Då justitiekanslern ger sig in på att pröva be-hovet och lämpligheten av åtgärden, måste han pröva, huruvida åtgärden verkligen varit nödvändig för att åstadkomma polismässigt resultat. Detta är kärnpunkten i denna fråga. Om man uppmärksamt följde herr statsrådets an-förande, fann man, att han undvek att närmare gå in på detta, ty han var be-tänksam redan från början att föra in justitiekanslern i denna kontroll. Jag har därmed icke sagt, att jag icke kan förstå de opportunistiska skäl, som dikterat herr statsrådets inställning till saken.

Herr Olsson i Mellerud: Herr talman! Det är egentligen två skilda stånd-punkter, som kommit till synes i denna fråga, å ena sidan den som represen-teras av herrar Gezelius och Hedlund, som inte vilja ha någon kontroll, och å andra sidan den som representeras av utskottet, som har försökt att skapa en ökad säkerhet på ett område, som är särskilt känsligt. Herr Hedlund säger sig icke ha blivit övertygad av de skäl som anförts för utskottets ståndpunkt. Jag tror jag kan få säga, att jag knappast har varit med om något tillfälle, då herr Hedlund låtit sig övertygas av från motsidan anförda skäl.

Nu förhåller det sig på det sättet, att den kontroll, som av utskottet före-slagits, bidrager till att skapa trygghet redan därigenom, att de fall, i vilka polisen tillgripit ifrågavarande tvångsmedel, skola anmälas till justitiekans-lern. Redan denna anmälningsskyldighet innebär i och för sig ett trygghets-moment på så sätt, att polisen måste se till, att den är på fast mark, innan den vidtager dessa mycket långt gående åtgärder mot den enskilde individen.

Det är vidare alldeles riktigt, att utskottet förutsagt, att justitiekanslers-ämbetet måste ha ökad arbetskraft för att kunna fylla denna nya uppgift. Men utskottsmajoriteten tror å andra sidan inte, att det är nödvändigt att det skall bli en realgranskning i varje särskilt fall, detta redan av det skäl, att de allra flesta fall redan från början äro så klara, att en summarisk redo-görelse ger tillräcklig belysning av desamma. Det blir endast beträffande fall av mera tvivelaktig karaktär, där en verklig granskning får genomföras.

Som jag förut nämnde hyses ej sällan bland den svenska allmänheten en ingrodd misstro mot dessa polisingripanden. Jag tror därför, att det är tak-tiskt och politiskt klokt, att vi i ett sådant läge söka skapa det trygghets-moment, som det är möjligt att åstadkomma på detta område utan att efter-

Förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. (Forts.)

sätta säkerheten. Jag är övertygad om att vi inom utskottsmajoriteten icke gått för långt på den punkten, när vi kommit med vårt förslag.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Egentligen har herr Hedlund i Östersund från sina utgångspunkter alldeles rätt i sitt resonemang. Ty om man har skapat en lag, som möjliggör ett långtgående ingripande i människors privatliv, som möjliggör telefonspionage och brevspionage och inträngande i medborgares hem och litet av varje, en lag, som alltså legaliserar nästan alla tänkbara former av övergrepp mot medborgarnas demokratiska fri- och rättigheter, så måste man fråga sig, hur man skall kunna bevisa, att polisen vid tillämpningen av denna lag har begått något övergrepp. Herr Hedlund har alldeles rätt i att detta inte går att bevisa i och för sig, emedan polisen har lagen bakom sig och i kraft av denna kan företaga en massa olika åtgärder, som man i vanlig mening ändå betraktar som övergrepp. Det förhåller sig ju på det sättet, att någon kontroll faktiskt inte föreligger lika litet som någon möjlighet till rättslig prövning av huruvida övergrepp föreligger, även om statsrådet Bergquist tycks ha en annan uppfattning. Den enda möjligheten att påvisa ett konkret exempel på övergrepp från polisens sida i kraft av denna lag vore att polismyndigheterna själva komme och anmälde, att nu ha vi begått det och det övergreppet. Men det väntar nog varken herr Hedlund eller någon annan av oss att de skola göra. Lagen är sådan, att den möjliggör för polisen att genomföra en rad åtgärder, som inskränka medborgarnas rättigheter och som vi under vanliga förhållanden karakterisera som klara övergrepp, som odemokratiska och för medborgarna kränkande.

Nu har man från lagens anhängares sida som skäl för dess bibehållande anfört, att lagen är nyttig. Den har gjort stor nytta, när det gällt att bland annat hålla efter spioner. Ja, detta ligger ju i sakens natur; ju effektivare övervakning man kan få av medborgarna, desto större garantier har man för att man skall kunna hålla efter spioner och andra farliga element. Frågan gäller bara, huruvida man är beredd att ge polisen alla sådana fullmakter, som skulle vara nödvändiga för att skapa en hundra procentig trygghet mot att ingen levande människa i detta land skall gå och företaga sig någonting, som kommer i konflikt med lagen. Man kan alltså diskutera hur långt man skall gå i detta avseende. Troligen vill varken herr Hedlund eller någon annan lämna polisen de fullmakter, som skulle ge en hundra procentig trygghet mot att inga bovstreck skola kunna begås.

Vi anse även för vår del, att en lagstiftning som denna är nödvändig under nuvarande situation. Vi medge att läget är säreget och att detta säregna läge framtvingar vissa inskränkningar i de demokratiska fri- och rättigheter, som vi annars räkna som självklara i ett demokratiskt samhälle. Vad vi ha önskat är sålunda inte, att lagen skall förändras i och för sig utan att tillämpningsföreskrifterna, som väl närmast regeringen är ansvarig för, skola överses, så att de typiska fall av övergrepp, som visserligen inte enligt lagens bokstav och enligt polisens mening äga rum men likväl förekomma — det tycks vara en ganska utbredd opinion i vårt land om att det här är fråga om övergrepp — kunna beivras och för framtiden förhindras. Statsrådet Bergquist säger, att det egentligen redan förut finnes en säkerhetsventil och att den nya säkerhetsventil, som insattes i och med att justitiekanslern skall ha kontrollmöjligheter, ur denna synpunkt är överflödig. Ja, men herr statsråd, vad finns det egentligen för möjlighet för den som tror att han är kontrollerad, att hans brev tjuvläsas och hans telefonsamtal avlyssnas — han må för övrigt känna sig hur oskyldig som helst — att beivra detta. Om jag går

Förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. (Forts.)

upp till jutitieombudsmannen eller justitiekanslern — förutsatt att den ifrågasatta förändringen av lagen kommer till stånd — och säger att polisen spionerar på min telefon och går igenom min korrespondens, har jag då några som helst garantier för att få detta beivrat? Får jag då över huvud taget reda på att polisen gör på det sättet, kan jag få det bekräftat på något sätt? Det tvivlar jag absolut på.

Lagen är faktiskt sådan, att de, som polisen anser böra övervakas, gentemot polisen äro fullständigt rättslösa. De kunna inte vinna någon rättelse, även om det skulle visa sig, att polisens misstankar ha varit fullständigt obefogade. Jag säger detta närmast därför, att jag redan tidigare för riksdagen anmält, att min korrespondens kontrolleras av polisen. Detta meddelade jag i samband med ett interpellationssvar, som lämnades mig av försvarsministern. Han hade avsänt svaret till mig med posten i god tid dagen innan det skulle avgis i kammaren, och jag skulle, om inte denna polisövervakning ägt rum, haft hans svar redan på tisdagskvällen. Men jag hade inte fått det på onsdagsmorgonen, när jag gick till riksdagen några minuter före kl. 11, och då hade posten redan hunnit utdelas två gånger. Sedan kom ett extra postbud och avlämnade herr statsrådets svar, sedan det redan avgivits här i kammaren och jag på detta sätt fått ta del av detsamma. Jag anförde detta som ett typiskt exempel på hur denna lagstiftning kan användas.

Jag vet att det finns många som anse, att de som äro kommunister måste man a priori misstänka för alla onda uppsåt. Det förhåller sig ju på det viset här i Stockholm. Under förra kriget — om jag inte minns fel var det 1918 — visade det sig, att Hjalmar Brantings telefonsamtal avlyssnades av polisen, och många voro då väldigt upprörda över detta. Men det var på det sättet då och så är det också nu, att vänsterradikalt inställda medborgare anses vara alldeles särskilt kvalificerade att övervakas.

Jag anser följaktligen att det under nuvarande förhållanden helt och hållet är beroende av polischefens eller chefens för säkerhetspolisens omdöme och godtycke, hur lagen skall brukas och mot vilka den skall brukas. Herr Hallgren, som om jag inte är fel underrättad är högste chef för säkerhetspolisen, har visat sig vara en mycket nitisk övervakare av ordningen. Han var ju så nitisk, att han för några år sedan kallade ut hela Stockholms garnison plus hela polisen för att möta en revolution, som enligt vad han med sina utomordentliga förbindelser hade fått fullständig klarhet om skulle utbryta på den och den dagen och den och den timmen. Han är naturligtvis mycket noggrann om att övervaka, att denna lagstiftning skall brukas så effektivt som möjligt mot dem, som han anser vara samhällsfiender. Vi anse alltså, att denna lag icke endast brukas mot de människor, som försöka att stämpla mot landets säkerhet och bedriva spionage och dylikt; den användes också för närvarande som ett politiskt kampmedel i polisens händer. Den möjliggör det mest långtgående godtycke, åtminstone om man skall bedöma åtgärderna utifrån det allmänna betraktelsesätt, som före kriget var det gängse. Men när polisen på detta sätt inkräktar på och inskränker medborgarnas fri- och rättigheter, tjuvlyssnar på våra telefoner och läser våra brev, begår den i och för sig icke något övergrepp i lagens anda.

Men är det inte upprörande att lagen skall kunna brukas på ett sådant sätt, att man kan befara sådana åtgärder, som jag nyss här beskrivit. Eller, herr Hedlund, på ett sådant sätt som skedde den 8 eller 10 januari 1940 — jag tror det var någon av dessa dagar — när polisen trängde in i tusentals svenska medborgares hem. Var inte detta ett övergrepp? Jag vet inte huruvida någon av dessa medborgare, som då blevo utsatta för husrannsakan och andra trakas-

Förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. (Forts.)

serier — en del hölls ju till och med i fängsligt förvar upp till en månad och kanske ännu längre tid i något fall — senare ha dömts för något brottsligt. I varje fall är det säkert, att 99 procent av alla dem, som på detta sätt hem-söktes och trakasserades, icke ha ställts inför domstol, icke ha dömts eller befunnits vara skyldiga till något av de brott, som polisen tydligen misstänkte dem för och vilken misstanke låg till grund för polisens åtgärder.

Vi ha därför från vårt håll ansett det behövt, att själva tillämpningsföreskrifterna bli litet mera preciserade. Jag tror inte att det möter något hinder för regeringen att alldeles oavsett riksdagens beslut i denna fråga titta litet närmare på dessa tillämpningsföreskrifter. Jag vet ju, att åtminstone inom en del av regeringen den uppfattningen är företrädd, att polisens omdöme så snart det gäller politiska frågor icke är mycket att hålla sig till.

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! Om jag uppfattat herr Olsson i Mellerud rätt, menar han att reservanterna inte vilja medverka till en god kontroll av polisens åtgärder på detta område. Slutsatsen blir väl alltså, att de utskottsledamöter, som stå för utskottsutlåtandet, vilja i större utsträckning slå vakt omkring den personliga tryggheten. Jag har i detta avseende samma uppfattning som herr Hedlund i Östersund. Jag befarar nämligen, att om vi godtaga utskottets förslag att inkoppla justitiekanslern vid behandlingen av dessa ärenden, komma vi att i avsevärd grad förminska polismyndigheternas möjligheter att i rätt ögonblick utnyttja de tvångsmedel, som lagen dock medger. Vi läsa ju så gott som dagligen i tidningarna, hurusom svaga stackars människor, som falla offer för främmande makters agenter, vilka med penningbelopp locka dem att gå deras ärenden, fällas för spioneri, eller hurusom personer, som helt enkelt äro fientligt inställda mot det egna landet och lämna för landet skadliga uppgifter till främmande makt, bli infångade. Ett viktigt led i polisens arbete och i det nät, som polisen måste lägga ut för att infånga sådana människor, är väl, att polisen kan övervaka deras telefoner och i viss utsträckning ta del av deras post. I det tidsskede vi nu befinna oss i, framstår det för mig som en mycket betänklig sak att förminska polisens möjligheter att upptäcka och beivra dylika brott. Jag kommer av denna anledning att avge min röst för reservationen.

Med anledning av att den siste talaren beklagade sig över att människor kanske på detta sätt bli föremål för uppmärksamhet i onödan, skulle jag vilja säga: för den som har rent mjöl i påsen måste det väl inte vara så farligt, om polisen någon gång både skulle lyssna till hans telefonsamtal och eventuellt titta på ett brev. Jag kan inte finna något olämpligt eller oriktigt i om man i en tid sådan som den vi nu genomleva ställer människor, som man direkt kan misstänka för att ha förbindelser med främmande makt och som ha sina intressen så långt borta på annat håll, att de närmast kunna betraktas såsom agenter för främmande makt, under alldeles särskild uppsikt.

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! Herr Hagberg gjorde mig den frågan, huruvida jag anser det vara riktigt och värdigt ett demokratiskt samhälle, att tusentals personer skola underkastas polisförhör, brevk kontroll och telefoncensur på grund av denna lag. Härpå vill jag svara, att om jag själv genom min politiska vandel eller eljest har uppträtt på sådant sätt, att det finns grundad anledning att antaga, att jag bedriver en verksamhet i politiskt eller annat avseende, som innebär fara för landets säkerhet och landets försörjning, har jag ju själv valt att bli ställd under poliskontroll. Det är mig likgiltigt, om denna misstanke grundar sig på politisk vandel eller annat upp-

Förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. (Forts.)
trädande. Har jag komprometterat mig på sådant sätt, att jag kommer i sådan konflikt med lagen, att dessa tvångsmedel böra tillämpas, då skola de också tillämpas.

Nu bestrider första lagutskottet, och så gör även jag, att något övergrepp skett. Herr Hagberg däremot påstår att övergrepp har förekommit. Antingen har herr Hagberg rätt i att oförvitliga människor ha trakasserats på grund av denna lag, och med anledning därav bör lagen ändras, eller också har herr Hagberg fel, och därför skall lagen behållas oförändrad. Första lagutskottet, som bestrider herr Hagbergs uppgifter, måste dock ha varit påverkat av herr Hagbergs påståenden, eftersom utskottet ändrar lagen.

T. f. chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Bergquist**: Herr talman! I några yttranden har den uppfattningen framskymtat, att det tillägg första lagutskottets majoritet föreslagit till lagen skulle göra denna mindre effektiv, då den föreslagna anordningen skulle medföra förminskade och försämrade möjligheter för polismyndigheterna att ingripa. Jag vill med anledning av detta endast säga, att skulle jag ha haft den uppfattningen, att den föreslagna lagändringen på något sätt skulle ha förminskat effektiviteten i lagstiftningen, skulle jag bestämt ha gått emot densamma. Jag har emellertid inte den uppfattningen, att vad som här har föreslagits kan innebära en försämring av möjligheterna att utnyttja lagen. Den föreslagna bestämmelsen är ju så konstruerad, att polismyndigheterna precis som nu få använda de olika tvångsmedel, som lagen ställer till deras förfogande. Det är först efter det de beslutat att vidtaga en åtgärd, vare sig det nu gäller ingrepp i brev- eller telefonhemligheten, som de skola anmäla åtgärden till justitiekanslern, som där- efter skall verkställa en prövning, huruvida åtgärden har varit befogad eller ej. Detta fördröjer alltså icke möjligheten för polismyndigheten att vidtaga åtgärder. Det är därför, som jag tycker, att man icke bör betrakta det föreslagna tillägget såsom en försämring av lagen.

Jag tror emellertid, som jag nämnde i mitt första anförande, att om man tar bort anledningen till misstro mot denna lagstiftning, så gör man lagstiftningen en tjänst. Jag syftar därvid givetvis icke på den misstro mot lagstiftningen, som finns hos de illojala elementen, utan jag syftar på den misstro, som finns även bland lojala medborgare i vårt samhälle. Kan man ta bort den misstron, tror jag att man därigenom ökar effektiviteten hos lagstiftningen.

Herr **Hedlund** i Östersund erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Här stå uttalanden mot uttalanden, herr statsråd. Jag är fullständigt övertygad om att tillägget till lagen kommer att försvaga möjligheterna för polismyndigheterna att kontrollera misstänkta personer. Om jag år 1940 hade fått behandla en motion om att införa denna bestämmelse i den då oprövade lagen, tror jag nog, att jag skulle gått med på förslaget, men sedan lagen nu har verkat i två år utan att det kunnat bevisas att lagen varit till förfång för lojala medborgare, finns det ingen anledning att förändra lagen i denna försämrade riktning.

Herr **Gezelius**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr statsrådet menade, att eftersom förordnande får meddelas först och anmälan skall ske till justitiekanslern först efteråt, skulle det icke behöva inträda några olägenheter för säkerhetschefen. Det är ju uteslutande honom det gäller, eftersom han övervakar alla de åtgärder, som det här är fråga om. Övriga missbruk från polisens sida kunna vi lämna åsido i denna de-

Förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. (Forts.)

batt. I sagda anmälan skall emellertid säkerhetschefen ange skälen för förordnandet. Denne kan därför svårigen inskrida endast vid blotta misstanken att en person bedriver exempelvis spioneri, ty om det skall vara någon mening med anmälan till justitiekanslern, kan denne säga, att här har ni icke angivit något annat skäl än att ni tror, att ni kan få tag i en spion, och därför måste förordnandet upphävas och ni får skaffa ytterligare skäl.

Det ömtåliga, när det här blir fråga om hastiga och snabba beslut, är just att man icke har något konkret att hålla sig till utan många gånger måste bygga på blotta misstankar när man vidtager åtgärder i avsikt att förhindra ett samhällsfarligt brott. Jag kan icke i likhet med herr statsrådet tro, att detta icke skulle komma att minska effektiviteten och försvåra säkerhetschefens arbete.

Vidare anförde

T. f. chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Bergquist**: Herr talman! Jag vill endast erinra om att justitiekanslern redan nu är inkopplad i tvångsmedelslagstiftningen, nämligen då det gäller frihetsberövande. Tidigare var det så, att polismyndighet hade ganska stor frihet att hålla personer i förvar under lång tid, då det gällde undersökningar i dessa frågor. Vid jag vill minnas 1942 års riksdag genomfördes den ändringen av lagstiftningen, att polismyndighet icke fick hålla person i förvar mer än viss kort tid och att om man ville hålla honom i förvar längre tid, fordrades samtycke av justitiekanslern. Därvidlag sker alltså nu en efterprövning av justitiekanslern. Jag har verkligen hört mig för hos de myndigheter, som ha hand om denna lagstiftning, om den kontroll, som då infördes beträffande tagande i förvar, hade lett till mindre effektivitet av lagstiftningen än den tidigare hade haft, och jag fick det svaret från dem, som tillämpa lagstiftningen, att det icke hade medfört minskade möjligheter för dem att använda lagstiftningen.

Herr **Gezelius** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Jag har bara att uttala min förvåning över att herr statsrådet kan sätta likhetstecken mellan en sådan åtgärd som ett frihetsberövande och de åtgärder, som här åsyftas, nämligen att kontrollera en telefonförbindelse, postförsändelser eller dylikt.

Härpå anförde

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! När herr Hedlund i Östersund säger, att om man håller sig med en åskådning, som innebär, att man blir misstänkt för att hysa mot landet fientliga åsikter, får man finna sig i att bli övervakad av polismyndigheterna, så vill jag säga, att detta ju är ett typiskt polisargument. Det har ju varit så, som jag redan har påpekat, att under förra världskriget ansågs Hjalmar Branting såsom en sådan fara, att polisen övervakade honom. Med samma skäl som herr Hedlund i Östersund i dag anförde skulle anhängarna av denna åtgärd kunna använda hans argumentering. Jag tvivlar icke heller på, att de också gjorde det.

Beträffande vad herr Skoglund i Doverstorp talade om folk, som stå i främmande tjänst, skulle jag vilja säga, att det ju är ganska vanligt, att man från herr Skoglunds håll kommer med detta argument mot motståndare till vänster. Det var anhängare av hans åskådning, som så tidigt som år 1914 mot den då avpolletterade statsminister Staaff kastade ut anklagelsen, att

Förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. (Forts.)

han skulle stå i främmande makts tjänst, en vanlig klyscha, som man i alla tider har begagnat mot oppositionen till vänster. Den anser man fortfarande år 1943 vara användbar och gångbar för att motivera en lagstiftning, som icke blott inkräktar på vänsterns fri- och rättigheter utan även ingående begränsar de demokratiska fri- och rättigheterna för medborgarna.

Man kan ha aldrig så gott samvete men ändå känna sig ganska illa berörd av att veta, att främmande ögon snoka i ens korrespondens eller att främmande öron, som icke ha med saken att göra, avlyssna ens telefonsamtal. Men det kan ju hända, att man är litet känsligare än herr Skoglund i Doverstorp i det fallet.

Herr **Hedlund** i Östersund erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag vill endast korrigera ett misstag, som herr Hagberg i Luleå gjort sig skyldig till i sin argumentering. Han åberopar 1914—1918 då det påstås, att Hjalmar Branting blev utsatt för telefonspionage. Det föreligger emellertid den stora skillnaden mellan år 1914 och nu, att det då rådde helt andra politiska förhållanden inom landet och att det krig, som då pågick, hade helt annan karaktär än det nuvarande, och dessutom, herr Hagberg och alla de, som åberopa hans argumentering, polisen hade då icke laglig rätt att ställa en medborgares telefon under kontroll eller att kontrollera hans brev. Hade denna lag funnits skulle densamma tillämpning för Branting också varit utesluten.

Herr **Hagberg** i Luleå, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Ja, det är den stora skillnaden, att då, när vi hade borgerlig majoritet, hade polisen ännu icke fått sådana odemokratiska fullmakter som den fått nu.

Vidare anförde

Herr **Senander**: Herr talman! Det mest anmärkningsvärda i herr Hedlunds i Östersund ståndpunkt i denna fråga är, att han vill överlämna åt polisen att avgöra vilka här i landet som skola anses vara politiskt misstänkta eller misskagliga personer.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde till en början beträffande punkten A) propositioner dels på bifall till utskottets i punkten gjorda hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen i motsvarande del; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hedlund i Östersund begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i punkten A) av utskottets förevarande utlåtande nr 35, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda om omröstning-

Förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. (Forts.)

ens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 103 ja och 86 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i punkt A).

Härefter gav herr talmannen propositioner beträffande punkten B), i vad angick motionen II:308, nämligen dels på bifall till utskottets hemställan i denna del dels ock på avslag å utskottets berörda hemställan samt bifall i stället till motionen II:308; och biföll kammaren utskottets ifrågavarande hemställan.

På av herr talmannen därå given proposition blev utskottets hemställan under punkten B) i övrigt av kammaren bifallen.

§ 6.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 14 kap. 45 § strafflagen.

Utskottets hemställan bifölls.

På grund av förfall för undertecknad övertogs nu protokollsföringen, jämlikt herr talmannens bestämmande, av tjänstemannen hos kammaren G. Britth.

In fidem

Sune Norrman.

§ 7.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 37, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar, dels ock i ämnet väckta motioner.

Förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar.

Genom en den 5 mars 1943 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 141, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden begärt riksdagens yttrande över ett vid propositionen fogat förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar.

I § första stycket i Kungl. Maj:ts berörda förslag till kungörelse skulle hava följande lydelse:

På juldagen, långfredagen och påskdagen må icke anordnas offentliga nöjestillställningar, ej heller offentliga tävlingar eller uppvisningar i skjutning, motorsport, hästsport eller annan sport eller i gymnastik eller idrott.

I samband med propositionen hade utskottet förehaft följande i anledning av densamma inom riksdagen väckta motioner, nämligen

inom första kammaren:

nr 215 av herr *Gustavson m. fl.*;

inom andra kammaren:

nr 314 av herrar *Staxäng* och *Hansson* i Rubbestad;

Förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar. (Forts.)

nr 318 av herr *Sundqvist*, samt

nr 333 av herr *Lindmark*.

I motionerna I: 215 och II: 314, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen för sin del måtte besluta, att 1 § första stycket i förslaget till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar måtte få följande lydelse:

På juldagen, första böndagen, långfredagen, påskdagen och pingstdagen må icke anordnas offentliga nöjestillställningar, ej heller offentliga tävlingar eller uppvisningar i skjutning, motorsport, hästsport eller annan sport eller i gymnastik eller idrott.

I motionen II: 318 hade föreslagits, att riksdagen ville besluta sådant tillägg till förevarande proposition, att förbud mot offentliga nöjestillställningar m. m. stadgades jämväl för pingstdagen.

I motionen II: 333 hade hemställts, att riksdagen för sin del vid behandling av propositionen måtte besluta att helgfridsskydd för de stora helgdagarna omfattade även pingstdagen och de fyra böndagarna.

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t förklara, att riksdagen vid sin granskning av det genom förevarande proposition framlagda förslaget icke funnit anledning till andra erinringar än de i utskottets motivering upptagna; samt

B) att de i ämnet väckta motionerna, I: 215 samt II: 314, 318 och 333, måtte anses besvarade genom utskottets hemställan under A).

Enligt utskottets i motiveringen uttalade uppfattning borde även pingstdagen liksom hittills åtnjuta helgfridsskydd.

Reservationer hade avgivits

1:o) av herr *Gezelius*, som ansett, att ett i reservationen angivet tillägg bort inflyta i utskottets motivering.

Enligt denna reservants mening borde pingstdagen i princip likställas med övriga större helgdagar och liksom dessa fredas för störande tillställningar. Tillstånd till anordnande av gymnastikuppvisningar och därmed jämförliga idrottstillställningar borde emellertid kunna lämnas för denna dag.

2:o) av herrar *Wagnsson*, *Branting*, *Ahlkvist*, *Berg*, *Lindberg* i Stockholm, *Landgren* och *Andersson* i Mölndal, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

A) att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t förklara, att riksdagen vid sin granskning av det genom förevarande proposition framlagda förslaget icke funnit anledning till erinran mot detsamma; samt

B) att de i ämnet väckta motionerna, I: 215 samt II: 314, 318 och 333, måtte anses besvarade genom utskottets hemställan under A).

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Berg**: Herr talman! Vid behandlingen av förevarande ärende har första lagutskottet varit enigt på två punkter, nämligen för det första att juldagen, långfredagen och påskdagen skola inrymmas i bestämmelsen om helgfrid, och för det andra, att ett förtydligande och en komplettering av 1895 års kungörelse borde vidtagas. Meningarna ha däremot varit delade inom utskottet om huruvida pingstdagen skall behållas som helgfridsdag eller icke.

De flesta här i kammaren kanske känna till att pingstdagen under en lång följd av år använts som festdag av olika organisationer. Jag tänker särskilt

*Förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar
m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar. (Forts.)*

på idrottsföreningar, hembygdsföreningar och andra ideella organisationer. På dessa fester och tillställningar har man haft gymnastikuppvisningar, uppvisning av folkdanslag o. s. v. Jag är också övertygad om att många av kammarens ledamöter ha medverkat på dessa fester.

När reservanterna ha gått med på att skärpa bestämmelserna för de tre förstnämnda helgdagarna så, att det blir böter för överträdelse och förverkande av uppburna inträdesavgifter, ha vi givetvis även måst räkna med att detta måste komma att hämma alla dessa organisationers vällovliga arbete. I och med dessa skärpta bestämmelser kunna ju dessa hembygdsföreningar och organisationer icke fortsätta med att anordna sådana fester på dessa dagar. Det är kanske någon, som invänder, att man anordnar ju icke festerna för inträdesavgifternas skull. Det är ju ideella organisationer, och deltagarna besöka dem ju i ideellt syfte. Även om det gäller en ideell sammanslutning, så ligger dock det syftet bakom, att man vill stärka sin organisations ekonomi för att kunna fullfölja det arbete, som man är intresserad för. Även på andra områden torde förhållandet vara detsamma. Jag tänker därvid särskilt på idrottsfesterna. Pingstdagen och annandag pingst äro ju ur ekonomisk synpunkt mycket lämpliga icke blott för idrottsföreningarna själva utan även för de deltagare, som komma från andra orter. I Norrland kan man exempelvis icke utan svåra ekonomiska uppoffringar anordna idrottstävlingar på en vanlig söndag, eftersom deltagarna i så fall måste offra en arbetsdag på resan, vilket blir ganska påkostande för föreningarna.

De nu anförda synpunkterna ha lagts på denna fråga icke blott av reservanterna utan även av olika organisationer och myndigheter. Om man ser på de remissvar, som avgivits över de sakkunnigas förslag, finner man exempelvis, att länsstyrelserna i Stockholms och Värmlands län samt åtta andra organisationer ha avstyrkt, att pingstdagen skulle inrymmas under helgfridslagen. Jag fäster särskilt uppmärksamheten vid det yttrande, som inkommit från centralrådet för religiös och kulturell verksamhet inom försvarsväsendet, som framhåller, att denna dag infaller under en tid av året, då sport- och idrottslivet i vårt tämligen solfattiga land kan behöva dagen till tävlingar och uppvisningar.

Jag tror, att i denna fråga måste vi vara litet försiktiga. Det arbete, som bedrivs inom de folkliga organisationerna, skulle i annat fall kanske komma att hämmas. Under senare tid har en viss förståelse och tolerans visats från olika håll. Jag tänker på de folkliga ungdomsorganisationerna, religiösa och andra ideella organisationer, där man har sammanslutit sig och bildat kommittéer för att lyfta upp underhållningen och nöjeslivet, på ett för ungdomen värdigare sätt.

I vårt land finns det stora organisationer och korporationer, som ha begagnat långfredagen och påskdagen för sina årskonferenser. Efter vädjanden från kyrkligt håll har man emellertid upphört att använda dessa för de ifrågavarande organisationerna lämpliga dagar och har istället förlagt dessa konferenser till mindre lämpliga dagar. Detta har alltså skett för att tillmötesgå den önskan, som uttalats från kyrkligt och religiöst håll. Om man nu skulle följa det av majoriteten i första lagutskottet framlagda förslaget är jag rädd för att man icke vinner det syfte, som man i dessa organisationer arbetar för, utan att man istället hämmar det arbete, som dessa organisationer och sammanslutningar bedriva.

Reservanten, herr Gezelius, säger väl här i kammaren, att idrottsgrenarna ha tillmötesgått de kyrkliga synpunkterna på olika områden beträffande sina tävlingar. Om någon kanske invänder, att det icke är dessa organisationers

Förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar. (Forts.)

arbete som man vill komma åt, utan att det är något annat, deras nöjestillställningar, t. ex. dans o. dyl., måste jag säga, att det här ligger till på ett annat sätt, därför att här måste man ha särskilt tillstånd från myndigheterna för att anordna dessa.

Efter detta vill jag sluta med att yrka bifall till den reservation som är avgiven av herr Wagnsson m. fl. men med uteslutande av sista stycket i motiveringen som börjar med »Det må» och slutar med »en opåkallad hårdhet».

Herr Lindmark: Herr talman! Som de kammarledamöter, vilka läst propositionen såväl som utlåtandet, veta, omfattar detta förbud enligt propositionen endast de tre stora helgdagarna, juldagen, långfredagen, och påskdagen. Det har väckts några motioner med anledning av propositionen, och jag har själv avlämnat en sådan. Samtliga dessa väckta motioner yrka på att även pingstdagen skall räknas till de stora helgdagar för vilka helgfridskyddsbestämmelserna skola tillämpas. Det är med nöje man läser utskottets utlåtande på sid. 21 för den motiverade åtgärden att räkna in pingstdagen i helgfridskyddet. Gentemot den föregående talaren, som fann, att de flesta av de hörda myndigheterna avstyrkt att pingstdagen skulle omfattas av dessa bestämmelser, så vill jag återoppreta, att flertalet av de myndigheter och sammanslutningar som yttrat sig över de sakkunnigas förslag likväl ansett, att pingstdagen åtminstone i princip borde vara frigiven. Jag har med stor tillfredsställelse konstaterat, att pingstdagen sålunda kommit med, ty inom vissa kretsar i vårt land skulle ett borttagande av nöjesförbudet eller en begränsning och uppmjukning av detsamma beträffande pingstdagen uppfattas såsom ett underskattande av den kristna församlingens största och mäktigaste upplevelse.

Min motion avviker dock från de flesta andras därutinnan, att jag även yrkat på att böndagarna skola erhålla helgfridskydd. Jag anser mig ha ganska starka skäl för detta. Jag skall be att få besvara kammaren med en liten smula uppläsning. Det är ur Svensk Författningssamling för detta år nr 934. Som kammarens ledamöter torde veta gäller det utfärdandet av bönedagsplakatet, vilket upprepats varje år sedan 1700-talet. Där heter det i ingressen: »Vi Gustaf, med Guds nåde, Sveriges, Götes och Vendes Konung, göra veterligt: att Vi enligt gammal god sed påbjudit och förordnat, att under år 1943 skola hållas fyra allmänna tacksägelse-, faste-, bot- och böndagar o. s. v.» och plakatet får följande avslutning: »Så låtom oss nu alla, andliga och världsliga, unga och gamla, män och kvinnor, som uti Sveriges rike bygga, bo och vistas, ingen undantagen, av vad stånd och villkor han vara må, på de härmed påbjudna allmänna tacksägelse-, faste-, bot- och böndagarna sätta alla världsliga sysslor å sido för att tidigt och enhälligt träda upp i Herrens hus och därstädes endrättigt betrakta hans heliga ord i de därtill förordnade texterna under böner och lovsånger. — Till yttermera visso hava Vi detta med egen hand underskrivit och med Vårt kungl. sigill bekräfta låtit. Stockholms slott den 18 december 1942. GUSTAF», kontraserat av Gösta Bagge.

Det förefaller mig vara fullt logiskt och riktigt, att när Kungl. Maj:t själv påbjudit med sådana starka, klara och även djupt gripande ord, att vi skola fira dessa fyra böndagar, så borde de också erhålla det skydd som ligger i den nya författningens straff- och förverkandebestämmelser. Det är just mot bakgrunden av detta som också domkapitlet i Luleå säger: »Härigenom skulle också undanröjas det missförhållande, som nu består mellan å ena sidan helgfridsbestämmelserna och å andra sidan Kungl. Maj:ts maning i bönedagsplakatet att på dessa dagar sätta alla världsliga sysslor åsido.»

Ehuru jag icke har några större förhoppningar om att få kammaren att bi-

Förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar
m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar. (Forts.)

falla mitt yrkande, finner jag dock, att starka skäl tala för bifall. Det finns en stark motivering, såsom jag kunnat påvisa, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till min i ärendet avlämnade motion II:333.

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! Eftersom jag tillhör utskotts-majoriteten, skall jag be att få ange de skäl som varit bestämmande för mig att ansluta mig till densamma. Jag respekterar visserligen alla de invändningar som gjorts från föreningslivet mot att ge pingstdagen helgfridsskydd, men mot detta väga också skäl som tala för att pingstdagen bör skyddas, och bland dessa skäl är ett, att denna hittills haft helgfridsskydd.

Pingstdagen ingår åtminstone i Norrland i det allmänna tänkesättet som en lika helig helgdag som de övriga helgdagarna. Den bygger på en biblisk händelse som har lika stort värde för medborgarna som de övriga helgdagarnas händelser ha. Vill man nu icke respektera de religiösa synpunkterna på frågan, tycker jag, att man av ren tolerans har skyldighet att beakta tusentals människors uppfattning, att pingstdagen bör skyddas i lika hög grad som juldagen, långfredagen och påskdagen skyddas.

Men även om man icke vill anlägga religiösa synpunkter på frågan, finns det dock ett skäl, som jag tror för första lagutskottet varit fullständigt avgörande för att ge pingstdagen helgfridsskydd, nämligen att det icke kan bestridas, att nöjeslivet i vilka former det än bedrives utövar en menlig inverkan på hemlivet. Det är så mycket som drager ungdomen från hemmet, att, om vi under fyra dagar på året kunna värna hemmet från detta nöjesliv, tror jag, att det betyder för samhället väsentligt mera än om en hembygdsförening, idrottsförening eller andra folkliga rörelser få anordna nöjesföreställningar för att tjäna pengar. Detta skäl har varit bestämmande för mig, då jag anslutit mig till utskottsmajoriteten.

I anledning av herr Lindmarks tal om, att man bör ge de allmänna böndagarna samma skydd som de övriga helgdagarna ha, vill jag erkänna, att jag har mycket svårt att se samma innebörd i de av Kungl. Maj:t bestämda böndagarna som de helgdagar ha, vilka ha fått bibliskt stöd för sin existens.

Jag tillhör de medlemmar av första lagutskottet som åberopas såsom mycket okunniga beträffande böndagarna. En ledamot sade nämligen, att han kände åtskilliga utskottsledamöter, som icke ha något riktigt begrepp om vad böndagarna äro för någonting. Jag är en sådan medlem, och därför, herr Lindmark, hur logiskt det än vore att utfärda ett nöjesförbud även beträffande böndagarna, har jag icke kunnat vara med om något sådant.

Herr Berg säger, att pingstdagen har stor betydelse för folkrörelserna och för idrottsrörelsen — herr Gezelius kommer väl också i fortsättningen att tala därom. Det medger jag gärna. Men plockar man bort den ena nöjesskyddade dagen efter den andra, då få vi 365 nöjesdagar och icke en enda dag, på vilken hemmet är skyddat från nöjeslivet. Jag måste säga, att ehuru jag är anhängare av folkrörelserna och idrottsrörelsen samt även av nöjeslivet i viss mån, har jag mycket svårt att förstå, att pingstdagen skulle betyda så mycket för dessa rörelser att arrangera nöjestillställningar på. Jag begriper icke, vad man menar med talet om att pingstdagens skyddande skulle lamslå folkrörelserna. Den dagen har hittills varit skyddad från nöjesliv och ändå leva de fackliga rörelserna. Vägar man mot varandra skälen för folkrörelsernas och idrottsrörelsens intresse av att få pingstdagen frigiven och skälen för att ha den dagen värnad, då väljer jag det senare.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar. (Forts.)

Herr **Lindahl**: Herr talman! Genom det enligt min mening ganska besynnerliga ställningstagande som utskottet i denna fråga gjort, har också frågan på ett påtagligt sätt förts fram i stridslinjen. Detta gäller icke blott denna församling, utan striden har flyttats utanför riksdagens väggar. Man tycker, att i dessa tider, då det finns så mycket annat att slåss om, detta utskottets ställningstagande icke varit nödvändigt, då man utan tvekan kan säga, att propositionen är en linje som det går att ena sig om. Förmodligen är det emellertid så, att de borgerliga representanterna i utskottet inklusive herr Hedlund i Östersund på detta sätt velat demonstrera sin fromhet och sitt större intresse för bevarande av kyrkliga och religiösa värden. Om denna deras omtanke kommer att i någon högre grad uppskattas ens av kyrkofolket självt, det kan man dock anse vara något tvelaktigt. Ty den intolerans mot världsliga nöjen som utskottsmajoriteten anses få företräda återfinnes i ganska liten utsträckning ute i de svenska bygderna. Det är numera icke ovanligt, att folk på söndagsförmiddagarna bänkar sig i kyrkan och på eftermiddagarna går att se på seriefotbolltävlingar eller gör besök i folkparkerna, och icke heller deras herdar äro längre rädda för att visa sig på både den ena och den andra platsen.

En från förbudet frigiven pingstdag kommer icke heller att bli något undantag från denna bland kyrkfolk ganska utbredda tolerans. Det är nämligen så, att ytterst få människor låsa sig in i sin kammare på pingstdagen och meditera över allvarliga och högre ting. Pingstdagen har sedan gammalt ett betydligt lättare skimmer över sitt firande än de andra stora helgdagarna. Man kan ju alltid också göra sig den frågan, om ett nöjesförbud under pingstdagen lägger en tum till ett växande kyrkligt intresse hos det svenska folket. För min del tror jag, att motsatsen blir i det fallet den sannolika utgången.

I övrigt kan man väl säga, att propositionen borde tillfredsställa även långt gående kyrkliga intressen. Om de tre större helgdagarna läggas under ediktet och med tillhjälp av skärpta straffbestämmelser göras till verkligt stilla dagar, då tycker man, att de kyrkliga intressena fått sitt, och att pingstdagen kan frigivas.

Men man kan inte heller helt förbigå en annan sida av saken, vilken också berörts i reservationen, nämligen att möjligheterna för föreningar och folkrörelser att genom tillställningar av olika slag skapa ekonomiska förutsättningar för en fortsatt utveckling av sin verksamhet skulle kraftigt minskas, om dylika tillställningar icke alls finge anordnas på pingstdagen. Det var visst herr Hedlund, som frågade, hur det vore möjligt att ett förbud, som avser en enda söndag, skulle kunna skada folkrörelsernas verksamhet på det sättet. Men som det nu är, äro de festplatser, som finnas, i regel fullspikade under de relativt få sommarsöndagarna, och det har därför mycket stor betydelse, om även pingstdagen kan utnyttjas av organisationerna för olika tillställningar. Och detta gäller inte bara arbetarrörelsens olika grenar, utan i minst lika stor utsträckning de folkrörelser, som de borgerliga representanterna företräda.

Man bör, anser jag, i demokratiens Sverige vara mån om att inte skapa större svårigheter för folkrörelserna än som kan vara oundgängligen nödvändigt. Skulle utskottsutlåtandet bifallas, gör man enligt mitt sätt att se inte bara folkrörelserna i gemen en björntjänst, utan man skapar samtidigt också hos de breda lagren av folket ett missnöje, som ytterst kommer att gå ut över de kyrkliga värden, som utskottet här säger sig vilja slå vakt om.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till den av herr Wagnsson m. fl. avgivna reservationen.

*Förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar
m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar. (Forts.)*

Herr **Gezelius**: Herr talman! Herr Lindahl talade om att man här visat intolerans gentemot folkrörelserna, men jag kunde inte undgå att få det intrycket, att herr Lindahl själv i sin iver blev intolerant mot den andra parten. När han talade om att det är långt gående krav, som ha tillfredsställts genom att juldagen, långfredagen och påskdagen blivit belagda med »edikt», så verkade det som om han skulle vara beredd att tillåta ett allmänt nöjesliv även under dessa dagar.

Jag har under utskottets behandling av detta ärende till fullo uppskattat de skäl, som herr Lindahl framfört, men jag tyckte att han drev sin argumentering väl långt, när han sade att man inte kan bortse ifrån att pingsthelgen är en folkrörelsernas festtid. Det ligger nog tvärtom mycket i vad herr Hedlund här sagt, nämligen att någon svårare skada i detta avseende inte skulle ske, om man frigör pingstdagen från nöjen av vanligt slag. Den folkliga rörelse, som jag närmast företräder, idrottsrörelsen, har fullt frivilligt och i gott samarbete med kyrkan reglerat denna sak, och vi hålla nu som regel icke några idrottstävlingar på pingstdagen. Det har varit oss angeläget att träda i god kontakt med representanterna för ideella strävanden, och jag måste säga, att det från kyrkans sida visats mycket stor förståelse för idrotts- och friluftsliv. Jag vill också framhålla, att idrottsrörelsen nog inte har mindre svårt, utan kanske ännu svårare än många andra folkrörelser, när det gäller att få söndagarna att räkna till för olika tävlingar och tillställningar — det gäller inte bara fotbollstävlingar utan även mer ideellt betonade tillställningar.

Jag har varit beredd att ansluta mig till utskottsmajoritetens uppfattning, att pingstdagen helt borde frigöras från tillställningar av olika slag, men jag har velat göra ett undantag, nämligen beträffande gymnastikuppvisningar och därmed jämförliga idrottsliga tillställningar, varmed jag icke åsyftar fotbollsmatcher och sådant, utan uteslutande rena uppvisningar. Många av våra andra folkrörelser, såsom jordbrukarnas ungdomsrörelse, olika nykterhetsorganisationer och andra sammanslutningar liksom även en del skolor, bruka hålla fester vid pingst, varvid det förekommer gymnastikuppvisningar eller därmed jämförliga idrottsuppvisningar, och jag anser att Kungl. Maj:t då bör ha möjlighet att lämna dispens för tillställningar av detta slag på pingstdagen. Jag kan inte undgå att betrakta dessa nöjestillställningar — som den laga termen för dem är — såsom varande av helt annan natur än biograf- och teaterföreställningar och dylikt.

Nu har i striden mellan majoriteten och herr Lindahl — båda ha väl anledning att beskylla varandra för en viss intolerans — min reservation så att säga kommit att falla i klyftan mellan dessa. Jag anser det emellertid önskvärt med den uppmjukning av utskottsmajoritetens förslag, som min reservation innebär, och jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till densamma.

Herr **Sundqvist**: Herr talman! Den lag, som vi här behandla, avser ju att skydda ett väsentligt ferment i det svenska folk- och kulturlivet, nämligen den kristna helgtraditionen. Denna tradition är förankrad i tre stora och väsentliga bibliska tilldragelser, vilka sedan gammalt blivit föremål för erinran vid jul, påsk och pingst. För det kristna medvetandet äro dessa tre högtider likvärdiga just därför att de allesammans få sin mening genom de tre händelserna i den kristna urhistorien. Det innebär således ur principiell synpunkt en inkonsekvens att göra en skillnad mellan pingstdagen och de övriga stora helgdagarna.

Det finns i detta sammanhang en sak, som det synes mig mycket betydelsefullt att erinra om. Jämsides med att inom vissa skikt av vårt folk en allt större likgiltighet förmärks i fråga om värdesättningen av de kristna hög-

Förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar. (Forts.)

tiderna, har en andlig fattigdom genom frånvaron av helgd i folklivet gjort sig kännbar. Det kan därför sättas i fråga, huruvida det icke borde göras något för att skydda och stärka de känslor inom folket, som innebära respekt för de religiösa grundvärdena och deras helgd.

Jag är fullt övertygad om, att mångenstädes kommer denna lag i fortsättningen liksom nu att vålla misstämning och kanske en viss irritation. Men jag har å andra sidan också klart för mig vilken uppfostrande betydelse som värnandet av de stora kyrkliga högtiderna på lång sikt måste anses ha.

Även en annan synpunkt har spelat en viss roll både för mig, när jag tillåtit mig väcka min här förevarande motion, och vederligt också för utskottet vid dess behandling av denna fråga, nämligen att på många platser i landet pingstdagen alltjämt är dagen för ungdomens första nattvardsgång. Man har härvid anledning att besinna sig på den våda, som förekomsten av nöjesanordningar denna dag måste innebära för de nykonfirmerade.

Jag är f. ö. belåten med att utskottet har beaktat dessa huvudsynpunkter, som uppenbarligen äro avgörande i denna fråga.

All respekt är jag villig skänka de synpunkter, som här från folkrörelsehåll anförts. Från min och mina meningsfränders sida finns inte någon som helst önskan att begränsa möjligheterna till ideell verksamhet under de helgdagar, som det här är fråga om, men vi ta sikte på sådan verksamhet, som har direkt nöjesbetonad karaktär.

Det betyder också, att jag skulle ha känt mig mindre betänksam beträffande herr Gezelius' förslag, om jag inte måste räkna med, att de gymnastik- och idrottsuppvisningar, varom han talar, inte sällan ha i släptåg en rad nöjesanordningar, som sålunda med ett bifall till hans framställning troligen inte skulle kunna hållas borta från pingstdagen.

Jag tillåter mig, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan och vill ännu en gång uttala min tillfredsställelse över att utskottet givit erkännande åt det värde, som den kristna folk- och kulturtraditionen i detta avseende representerar.

I detta anförande instämde herr *von Seth*, fröken *Andersson* samt herrar *Staxäng*, *Andersson* i Gisselås, *Holmdahl* och *Lundh*.

Herr Wallentheim: Herr talman! Även jag hör till dem, som mycket varmt hävda, att man i ett demokratiskt samhälle skall försöka att taga hänsyn till olika medborgargrupperns intressen och önskemål, inte bara när det gäller materiella ting utan också när det är fråga om ideella synpunkter, och att självfallet stor hänsyn bör tagas till de medborgargrupper, som företräda utpräglat religiösa intressen. Jag tror inte att man på denna punkt kan säga, att den svenska demokratin underlåtit att taga hänsyn till berättigade önskemål. Åtskilliga beslut från riksdagens sida under de senare åren ha givit klart uttryck därför.

Men jag måste samtidigt, herr talman, säga att jag börjar i viss mån bli litet orolig inför vad som kommer till synes från en del håll. Jag har nämligen en bestämd känsla av att man, i varje fall inom en del kyrkliga kretsar, vill utnyttja ett i och för sig gynnsamt stämningsläge för att pressa fram långtgående förmåner, vilka man under andra förhållanden kanske inte skulle kunna få, och jag tycker att det i åtskilliga fall förmärkts inte bara intolerans, utan även ansatser till utpräglat bigotteri, en uppfattning som förstärkts, när jag läst det här föreliggande utskottsutlåtandet.

Enligt min mening visas både tolerans och förståelse beträffande de kyrk-

*Förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar
m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar. (Forts.)*

liga intressena, beträffande traditioner eller vad vackert det nu heter, då man säger att juldagen, långfredagen och påskdagen böra vara fredade, men jag kan inte finna att det föreligger några verkligt grundade skäl för att på samma sätt slå vakt om pingstdagen. Om vi skulle börja ställa frågor till svenska folket, skulle det nog visa sig, att det inte var många, som hade någon närmare kännedom om den egentliga anledningen till pingstens firande — t. o. m. i denna debatt har ju, om jag inte hörde fel, förekommit vissa oklarheter på den punkten.

Jag skulle tro att man ute i folkets breda lager i allmänhet icke längre betraktar pingsten såsom en religiös fest med samma markerade innebörd som de övriga här berörda helgerna. Pingsten har för de breda folklagren i vårt land alltmer kommit att framstå såsom en vårfest i ordets egentliga bemärkelse, en högtid då det är naturligt att låta den i vårt land självklara glädjen över vårens ankomst komma till uttryck. De folkliga rörelserna ha också i överensstämmelse härmed begagnat pingsthelgen för fester av olika slag, något som jag, herr talman, finner vara ganska rimligt. Jag kan inte anse, att vad som kommer till uttryck genom dessa tillställningar, strider eller behöver strida mot vad man inom kyrkliga kretsar hävdar. Jag kan inte finna, att dessa tillställningar äro kränkande för den högtid, som man från kyrkligt håll vill föra.

Jag kan bekänna, herr talman, att jag en gång i min gröna ungdom var ordförande i en byggnadsförening, som anordnade en fest på pingstdagen. Efter någon vecka fick jag en stämning för »hållande av lektuga» på pingstdagen och fick böta tio kronor därför. Jag får uppriktigt säga, att jag inte kände mig det minsta skuldmedveten, ty enligt min uppfattning var ändamålet med denna fest — man ville skaffa pengar för anskaffande av en samlingslokal — en ideell strävan, som nog betydde mer än många vackra utläggningar om pingstdagens betydelse ur rent religiös synpunkt, när det gällde att göra en verklig insats till förmån för ungdomen.

Jag tror också, herr talman, att man inte kan åstadkomma någon i och för sig kanske behövlig renässans av familjelivet genom att här komma med förbud av ena eller andra slaget. Det nöjesbehov, som finnes hos människorna, kommer då att söka sig uttryck på andra vägar, som det kanske är mycket mindre önskvärt att man beträder.

Så långt jag kan bedöma det föreliggande ärendet, kan jag inte komma till annan uppfattning än att man bör yrka bifall till den av herr Wagnsson m. fl. avgivna reservationen med den av herr Berg föreslagna ändringen, vilket jag härmed ber att få göra.

Häruti instämde herrar *Lundberg* i Uppsala, *Fast*, *Holm*, *Vougt*, *Nilsson* i Landskrona, *Lundgren*, *Johansson* i Öckerö, *Hallberg*, *Sundström* i Vikmanshyttan, *Andersson* i Surahammar, *Jansson* i Kalix och *Gavelin*.

Herr *Gezelius* erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Herr Sundqvist missförstod mig på en punkt. Han sade, att han skulle ha kunnat ansluta sig till min reservation, om han inte varit ängslig för att de gymnastik- och andra uppvisningar, som där åsyftas, kunde föra med sig rena nöjestillställningar. Jag är därför angelägen att understryka, att vad jag föreslagit är endast att Kungl. Maj:t skulle beredas tillfälle att medge dispens för anordnande av uppvisningar och liknande tillställningar och att jag, såsom jag framhåller i mitt förslag till yttrande, utgår ifrån att »tillstånd icke komma att lämnas till idrottsfester av sådan beskaffenhet att de kunna inverka störande på helgfriden under pingstdagen».

Förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar. (Forts.)

Därmed förmodar jag att herr Sundqvists betänkligheter mot min reservation förfalla.

När jag ändå har ordet skulle jag vilja säga en sak till. Den siste ärade talaren nämnde något om att de religiösa kretsarna här söka utnyttja tidsläget för att vinna en förmån. Det är kanske då på sin plats att erinra om att pingstdagen enligt gällande lag är skyddad och att Kungl. Maj:ts förslag sålunda innebär att man skulle ta bort ett skydd, som redan finns.

Herr **Sundqvist**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Jag var just färdig att säga vad herr Gezelius här sist sade. Även jag ville erinra om att de anspråk, som enligt herr Wallentheims uttalande skulle ställas från kyrkligt håll, inte innebära något annat än att lagen i fortsättningen skall få ha samma räckvidd som den hittills haft. Inte ens tidsläget har sålunda gjort, att man från kyrkligt håll kommit med några nya anspråk i detta avseende.

Vidare yttrade:

Herr **Lindberg** i Stockholm: Herr talman! Av den debatt, som förts från deras sida, vilka önska behålla skyddet för pingstdagen, får man den uppfattningen, att det nu inte skulle vara fråga om någonting annat än en förlängning av den lag, som tidigare gällt. Det ligger emellertid inte till på det sättet, utan det är väl tvärtom fråga om en skärpning, då utskottet nu vill ta bort möjligheten att lämna dispens för tillställningar, som skulle hållas på pingstdagen.

Jag vill i detta sammanhang säga, att jag själv en gång — det var 1922 — varit med om att myndigheterna här i Stockholm lämnat dispens för en stor konsert på långfredagen.

Det är således klart, att det här är fråga om en skärpning av lagen. Men det förefaller också, som om det vore fråga om något vida mer, om man får tro, vad herr Hedlund i Östersund sagt — och det framgår ju också delvis av utskottsutlåtandet — nämligen att dessa dagar skulle bevaras åt hemmen. Det är således, om man nu skall lägga tonvikt vid detta, meningen, att människor knappast skola få lov att vistas ute under dessa helgdagar utan tvingas att hålla sig inne. Därmed skulle då från kyrkligt håll ha avsetts, att det skulle bli lättare att få folk att anamma principen om dessa dagars helgd. Detta är kanske en litet långt driven tolkning av uttalandena, men man får ju gå litet vid sidan av saken för att få fram, vad som egentligen avses med det hela.

Jag begärde emellertid ordet, när jag hörde herr Lindmark citera, kanske med tonvikt, en passus ur kungörelsen om böndagarna. Han sade att där står, att man skall sätta alla världsliga sysslor åt sidan. Han ville väl med detta betonande ha sagt, att inga världsliga sysslor kunde få utföras under böndagarna. Det går väl ändå litet väl långt, herr Lindmark, om man vill tolka bestämmelserna i böndagskungörelsen precis efter bokstaven. Det finns ju en rad av arbeten som måste utföras under söndagar. Det finns, om jag minns rätt från min skoltid, i de kyrkliga texterna uppräknat vissa saker som man får lov att utföra under söndagarna. Jag tror också, att det står något därom i själva bergspredikan. Det finns ett yrke som jag representerar, där man är mycket angelägen om att hålla folk i arbete även under sön- och helgdagar. Det finns också lagbestämmelser om att folket där är skyldigt att utföra arbete under helgdagar, och det göres intet undantag vare sig för juldagen, långfredagen, påskdagen eller pingstdagen. I stället är man angelägen om att ha så mycket folk som möjligt i arbete under dessa dagar. Man anstränger

*Förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar
m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar. (Forts.)*

sig till det yttersta för att få fartygen klara så att de kunna gå till sjöss exempelvis på julafton eller aftenen före någon annan helgdag. Skulle det vara ett så utomordentligt förbud mot att några som helst nöjestillställningar få äga rum under juldagen, långfredagen, påskdagen och pingstdagen, så bör man också se till, att det blir förbud mot att under dessa dagar utföra en rad arbeten som kunna betraktas som onödiga. Men så långt har man inte velat gå. Det skulle allt för mycket stöta på patrull. I detta sammanhang talas det icke så mycket om hemfrid och dylikt, utan då är det tvärtom fråga om att ta bort individerna från hemmen och icke att föra dem dit.

Nu kan det ju sägas, att vad jag här talat om, har existerat i alla tider och att det är ingenting att göra däråt. En hel rad arbeten måste, såsom jag sagt, hållas i gång, och det kan icke lagstiftas om något förbud mot sådant. Men då tycker jag också, att man borde kunna vara nöjd med vad som är och vad som föreslagits i den kungl. propositionen.

Det sägs, att man inte vill hindra de folkliga organisationerna i deras arbete. Man vill icke sätta något som helst krokben för dem när det gäller att de skola utföra, vad de anse sig behöva göra, under övriga helgdagar. Då måste man i detta sammanhang erinra om att det egentligen icke finns några dubbelhelgdagar, då någon större festlighet och sådant kan arrangeras för de folkliga organisationerna. Julhögtiden är fridlyst, likaså påskhelgen och pingsthelgen, varvid likväl en möjlighet funnits att få tillstånd för vissa föreställningar under en sådan helg. Men den möjligheten skall nu tagas bort. Det skulle då inte längre finnas några dubbelhelgdagar, då festligheter skulle kunna äga rum. Men man tycker, att en enda dubbelhelgdag ändå borde få stå öppen för speciellt ungdomen men även för de äldre. Jag tror inte, att det religiösa livet kommer att lida av att en sådan frihet blir medgiven. Jag tror, att man i stället från detta håll bör på andra vägar arbeta för ett starkare intresse för dess idéer, än vad som för närvarande finnes. Jag tror icke, att man genom lagstiftningsåtgärder, de må gå hur långt som helst, skapar några religiösa människor, utan jag tror i stället, att det blir raka motsatsen. Det är nog en uppfattning, som jag tror delas av en mycket stor majoritet inom det svenska folket, att det religiösa må vara en privatsak för var och en. Den som har intresse för det religiösa området och för vad där sker, den drar sig dit, men de som inte ha detta intresse hålla sig borta, och därvidlag hjälper ingen lagstiftning.

Det har sagts, att det här föreligger en gammal tradition som man skall bevara och slå vakt om. Ja, det är riktigt, att det här finns en gammal biblisk tradition, och den skall man naturligtvis inte utan vidare bryta. Men vi som vilja, att pingstdagen skall vara fri, ha ju inte på något sätt talat om att den gamla traditionen skall brytas. Vi vilja bara, att folk inte genom lagstiftning skall tvingas att följa en tradition som de kanske inte ha något starkare intresse för. För dem som vilja följa traditionen står det fritt att göra det alldeles oavsett lagstiftningen, och det bör, anser jag för min del, i varje fall kunna räcka.

Jag skall be, herr talman, att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen, avgiven av herr Wagnsson m. fl.

Herr Lindmark: Herr talman! Herr Lindbergs i Stockholm anförande vittnade både om en betydande moderation och om betydande överdrifter och miss-tolkningar. När han säger, att utskottsmajoriteten vill föra hemlivet in under strafflagsbestämmelser, så är ju detta en fullständig misstolkning. Det heter ju helt enkelt: »Enligt utskottets åsikt böra de stora helgdagarna om möjligt göras

Förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar. (Forts.)

till högtidsdagar för hem och familj.» Det är en önskan som vem som helst kan instämma i. Det vore en styrka för det svenska folket både fysiskt och andligt, om man komme att tillämpa en sådan grundsats. När herr Lindberg talade om att inga världsliga sysslor skulle få utföras under böndagarna, så driver han saken helt in absurdum. Kvar står dock den satsen, att man även på helgdagar har rätt att dra oxen ur brunnen, om han skulle råka ramla i den, eller med andra ord att absolut erforderliga göromål, såsom kreatursvård och arbeten inom hemmet, måste utföras. Det är ju alldeles klart.

Jag begärde emellertid ordet, när herr Lindahl talade om för oss att idrottsfolket skulle komma att kraftigt reagera mot att helgskydd skulle beredas även för pingstdagen. Herr Wallentheim var också inne på ungefär samma bog, då han talade om konsekvenserna för idrotten och gymnastiken. Jag kom då att tänka på att i propositionen står omtalat, vad idrottsfolket självt har att förkunna om den saken. Det är svenska gymnastik- och idrottsföreningarnas riksförbund som konstaterar, att förbundet sedan den 1 januari 1934 tillämpar den bestämmelsen, att i de av riksförbundets specialförbund administrerade idrottsgrenarna få juldagen, långfredagen, påskdagen och pingstdagen inga offentliga tävlingar eller uppvisningar mot åskådaravgifter hållas. Detta är ett frivilligt åtagande som man har gjort, och där nämnes även pingstdagen. Detta riksförbund omfattar icke något fåtal medlemmar, utan till förbundet äro anslutna 23 specialförbund och 23 distriktsförbund med sammanlagt 6,705 föreningar och 453,601 medlemmar.

Det är en god regel, när man lagstiftar, att man försöker göra detta i samförstånd med gängse folkmening och folkpraxis. Det synes mig, att om man i detta fall biträder utskottets hemställan, så blir det åtminstone på denna punkt endast att följa vad som redan praktiseras.

Herr Nilson i Eskilstuna: Herr talman! Jag vill bara yttra några få ord i anledning av en del inlägg som gjorts här i denna debatt.

Vi äro på det klara med att en oerhörd undervärdering av sön- och helgdagar har ägt rum, och det är en ganska allvarlig sak, ty det är tvivelsutan en styrka i såväl den enskildes som i samhällets liv om det däri finnes ett inslag av helg och högtid. Det är åtskilliga i denna kammare, kanske majoriteten, som blicka med en viss beundran på England och som lärt känna dess historia och dess styrka under skilda tider. Det har sagts, att Englands styrka varit den starka känslan för sabbatens helgd. Nu har utvecklingen hos oss gått därhän, att man här kan utföra de mest profana sysslor och att man företar sig nästan vad som helst på sön- och helgdagar. Idrotts- och nöjeslivet kulminerar på dessa dagar.

Det är någon som sagt, och det har jag ingenting att direkt invända emot, att förbudsvägen icke har mycket värde och att, om man inte kan komma längre än man gör genom förbud, så kommer man inte långt. Men detta argument och denna synpunkt är dock intet motiv för att samhället skulle uppge sina försök att genom bestämmelser reglera förhållandena en liten smula. Det har också sagts här, att om pingstdagen skulle spärras i likhet med de övriga tre stora helgdagarna, då skulle folkrörelserna ohjälpligen skadas därav. Är detta sant, då är dessa folkrörelsers livskraft inte mycket att hurra för. Den uppfattningen tänker jag att vi kunna vara överens om.

När det gäller pingstdagen, hoppas jag, att okunnigheten bland vårt folk om pingstens innebörd icke är så stor, som herr Wallentheim förmodade. Visserligen hörde vi här en talare i en bänk tala om pingsten såsom uppståndelsens högtid, men det var väl en missägning, förmodar jag. Annars är ju påskan upp-

*Förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar
m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar. (Forts.)*

ståndelsens tid och icke pingsten. Den har ju en annan innebörd. Jag hoppas, att det citerade yttrandet icke är typiskt för kunnigheten om helgernas betydelse bland vårt folk. Om herr Wallentheim och herr Lindberg m. fl. sådana utmärkt talangfulla talare ville i sina kretsar slå ett lika energiskt slag för hemlivets renässans och för att värna dess helgd bland vårt folk, som man nu slår för pingstdagens profanering, då skulle mycket vara vunnet.

Den uppmjukning av lagen som herr Gezelius föreslog och talade så vackert för, innebär så pass allvarliga risker, att riksdagen bör vara synnerligen betänksam, innan den går denna väg. Låt mig i detta sammanhang också få betona, att de religiöst intresserade — och då tar jag med ett mycket stort skikt av vårt folk — få finna sig i så oerhört mycket under flertalet av årets sön- och helgdagar, sådant som på det djupaste sårar deras religiösa känslor, att om man från det hållet uttalar en önskan om att få fyra helgdagar under året fridlysta, så är detta icke ett uttryck för och kan icke stämpas såsom intolerans. Om jag har räknat rätt, ha vi under det kommande året 62 sön- och helgdagar utom första maj. Om nu fyra av dessa helgdagar skulle fridlysas, så hade man 58 sön- och helgdagar kvar som man kunde använda såsom man önskade. Jag tycker, att detta anspråk på att dessa fyra dagar skola spärras för nöjesliv är mycket rimligt.

Jag skall icke polemisera mot herr Lindberg. Han sade emellertid, att religionen var en privatsak, och det är riktigt. Det råder lyckligtvis intet tvång i vårt land i detta avseende. Man kan till och med vara medlem av den svenska kyrkan utan att ha det bittersta sinne för de kristliga värdena, och det är rent av mycket krångligt att bli av med detta medlemskap. Men så länge den svenska staten ändå i någon mån bär en kristlig etikett, har den rätt att fordra åtskilligt i fråga om yttre anständighet av sina medborgare.

Jag ber, herr talman, att med dessa få ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Kilbom**: Herr talman! Jag skall be att få meddela, att när denna proposition förelades riksdagen, var det första intrycket hos mig, att jag ville gå och tacka ecklesiastikministern för att han på detta sätt registrerat en utveckling i det stora folkflertalets tänkande, som har skett under de senaste åren. Jag tror, att ingen skall kunna säga något annat, än att de breda lagren icke betrakta juldagen, långfredagen och påskdagen på samma sätt som pingstdagen, eller, om jag får vända på satsen, att man icke betraktar pingstdagen på samma sätt som de tre övriga helgdagarna. Det kan anföras en rad bevis härför, men jag skall nöja mig med ett par.

Inom arbetarrörelsen utlyser man som regel icke ens politiska konferenser på långfredagen eller på påskdagen eller liknande tillställningar på någon av dessa dagar och juldagen. Undantag finnas, men jag tror, att jag kan våga det påståendet, att utvecklingen gått i en riktning mot ökad tolerans mot dem som betrakta dessa dagar från den religiösa traditionens synpunkt och som förknippade med religiösa värden. Men det förhåller sig på ett helt annat sätt, när det gäller pingstdagen. Det är icke någon av kammarens ledamöter, som har varit i kontakt med folklivet, främmande, att på pingstdagen under nuvarande lagstiftning i stegrad omfattning arrangerats festligheter och nöjestillställningar av s. k. enskild karaktär.

Jag tror således icke, att man gör någonting annat än registrerar en naturlig och riktig uppfattning, då man härvidlag bifaller propositionen i sak, d. v. s. reservationen med den ändring i fråga om motiveringen, som herr Berg har föreslagit.

Förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar. (Forts.)

Det har anförts i debatten och det säges i lagutskottets utlåtande några satser, som jag icke kan underlåta att taga upp ett par ögonblick. I lagutskottets utlåtande säges bland annat: »Det skulle utan tvivel verka stötande för många i vårt land om störande nöjestillställningar finge anordnas på pingstdagen.» Men enligt samma lagutskotts förslag skall icke exempelvis en teaterföreställning få arrangeras pingstdagen. Nu måste jag fråga herr Sundqvist: Är det störande för hans kristna tro och för hans uppfattning om kristen tradition, om en trupp från operan kommer till ett järnbruk någonstades några mil från Stockholm och ger en föreställning för befolkningen? Om han svarar nej på denna fråga och säger — vilket väl ligger nära till hands — att det är icke operaföreställningar eller teaterföreställningar i och för sig, som han är rädd för, utan de därmed följande andra nöjestillställningarna, varför har man då icke — om lagutskottet har denna mening — också sagt ut detta i utlåtandet? Då hade saken säkerligen också för reservanterna varit lättare.

Nu måste ju ändå ett sådant här uttalande från utskottets säkerligen mycket svagt — jag menar till antalet men kanske också i annat avseende, herr talman — fotade majoritet tolkas såsom ett uttryck för ett: Vi kräva respekt för vår uppfattning. Men någon respekt för andras uppfattning, som hävda, att pingstdagen mycket väl kan användas till nöjesföreställningar — naturligtvis förutsätter jag att de alltid skola vara hyfsade och att intet som kan vara störande för en sund människa därvidlag får förekomma — hyser man icke. Om man kräver, att deras uppfattning, som kräva, att pingstdagen icke skall vara tillåten för nöjestillställningar, skall respekteras, med vad fog medger man icke dem, som hävda motsatt uppfattning, samma rätt? Det gör mig ont att säga det till herr Sundqvist, som, enligt vad jag av hans anföranden här i riksdagen funnit, söker finna det rätta, men jag kan icke finna annat än att bakom denna mening ligger på bottnen — även om han icke tänker på det — ett stycke intolerans mot andra.

Det är också betecknande, att herr Gezelius vill ha möjlighet till undantag för gymnastikuppvisningar. Denna knutpunkt på kanske en vinters bedrivna gymnastikövningar är någonting mycket vackert liksom de gymnastiska övningarna i och för sig. Det förutsättes för ett sunt sällsliv att jag har en sund kropp, herrar Sundqvist och Nilson i Eskilstuna. Men säg mig då, herr Gezelius, är det på något sätt mera skadligt, att jag bevisar en teaterföreställning på Dramaten eller operan eller hos någon annan teaterensemble än att jag ser en gymnastikuppvisning? Jag är övertygad om att herr Gezelius skulle vilja erkänna, att härvidlag befinner han sig på ett fullständigt gungfly.

Så vill jag säga en sak till herr Hedlund. Hans stora argument — det är det alltid då herr Hedlund tar ordet i sådana här frågor, det har jag nu hört under 20 riksdagar, så fort sådana här ärenden förekommit — är om tanken om ungdomen. Se, ungdomen tyckes vara herr Hedlunds stora hobby. Han vill, säger han, genom att yrka bifall till utskottets ståndpunkt, bevara ungdomen åt hemmen under pingstdagen. Det är ett lofvärt syfte, mycket lofvärt. Det är ingen tvekan om, att var och en, som förstår familjens betydelse — där det är gott kamratskap mellan barn och föräldrar — inser vad det är för värde för ungdomen. Men bevisa, herr Hedlund, att ni bevarar ungdomen åt hemmen pingstdagen, om ni förbjuder ungdomen att gå ut på ett hyfsat nöje! Föreligger icke fastmera då den ökade risken, att ungdomen ger sig ut på någonting, som ej kan kontrolleras? Är det bättre — tillåt mig fråga det — att de i städerna runt omkring eller köpingarna, där möjligheter därtill finnas, gå ut och sätta sig på en krog pingstdagens kväll, än att de få

*Förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar
m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar. (Forts.)*

vara och kanske taga sig rent av en svängom i folkets park? Jag tror nämligen icke på förbudens väg, då det gäller att få ungdomen över till något bättre, naturligare och sundare. Erfarenheten under många år visar, att man når raka motsatsen till vad man menat.

Vad är det för resten man härvidlag vill? Offentliga nöjestillställningar skola icke få äga rum. Men nöjestillställningar, arrangerade av så kallade enskilda sammanslutningar, få äga rum. Så har det varit hittills, och var och en vet, att det har utnyttjats i mycket stor utsträckning. Mer eller mindre har det dock blivit bokstavligen enskilda sammanslutningar. Nu skall lagen skärpas så att det blir större risk för att överträda denna bestämmelse om enskilda sammanslutningar. Men är det ändå icke rätt så vanskligt att tro, att man kan komma någon vart genom att bara skärpa lagen o. s. v.? Man frestar ju faktiskt en rad ungdomsorganisationer att gå över till vad som är det mest osympatiska, nämligen att göra enskilda tillställningar. Ingenting är så farligt härvidlag som att man skapar möjligheter för att stänga dörarna. Ingenting är så friskt som att offentlig insyn får äga rum. Det är det avgörande skälet för mig, herr talman, då jag finner reservationen vara positivt starkare även ur deras synpunkt, som härvidlag yrka bifall till utskottets betänkande.

Till sist: är det icke nog så betecknande för svagheten i hela den sidans ståndpunkt? Här få vi herr Lindmark, som yrkar på, att också böndagarna skola vara förbjudna. Här få vi utskottsmajoriteten, som ej vill vara med om detta men som kräver, att pingstdagen alltjämt skall vara förbjuden. Här få vi herr Gezelius, som tycker att det är litet för långt gånget: han vill ha undantag för gymnastikuppvisningar. Här ha vi herr Sundqvist, som polemiserar mot herr Gezelius och tycker, att icke ens gymnastikuppvisningar skola förekomma. Jag förutsätter, att herr Sundqvists mening är, att icke ens en gymnastikuppvisning från en utmärkt K. F. U. M.-trupp skall få äga rum. Bli deltagarna sämre eller bli andra människor sämre för det?

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen med den ändring, som föreslagits av herr Berg.

Herr Sundqvist erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Det var tvenne synpunkter i herr Kilboms anförande som uppkallade mig. Den ena föranleder en erinran om att enligt mitt förmenande är det icke riktigt att folkmeningen är så negativt inställd, som herr Kilbom menade. Jag ber att få hänvisa till de så kallade Gallup-undersökningarna som gjorts även i denna fråga. Säkert ha flera av kammarens ledamöter uppmärksammat, att en sådan undersökning visat, att majoriteten av de tillfrågade önskade skydd jämväl åt pingstdagen. Men det är icke närmast på grund härav som jag hävdar den meningen, att säkert en betydande del av vårt folk alltjämt känner respekt för pingstdagen. Jag stöder mig på min nära förtrogenhet med folkstämningen i betydande delar av landet, icke minst i Norrland och vid Västkusten. Jag kan icke finna, herr talman, att det är intolerans att göra sig till talesman för så betydande folkskikt inom landet.

Vad för övrigt intoleransen beträffar måste jag säga mig, att så snart det gäller någon begränsning i en svensk medborgares frihet finnes det alltid folk, som kan tala om intolerans. I den meningen måste det också sägas vara lika intolerant att, såsom här skett, alltjämt yrka på skydd åt juldagen, långfredagen och påskdagen. Alltid finnes det sådana, som anse detta innebära in-
trång i friheten.

Förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar. (Forts.)

Härefter yttrade:

Herr **Lindahl**: Herr talman! Jag vill endast säga, att jag ber att få instämma i det yrkande, som framställts av herr Berg.

När herr Gezelius beskyller mig för intolerans, är det otacksamt från herr Gezelius' sida, alldenstund jag efter mina krafter försökt att verka för att statsrådet Bagges proposition skulle gå igenom i riksdagen utan någon ändring.

Herr förste vice talmannen **Magnusson**: Herr talman! Jag kunde instämma med herrar Hedlund i Östersund och Sundqvist. Men jag uppkallades av anförandet för en stund sedan av herr Wallentheim. Jag förmodar, att de många, som instämde i hans anförande, icke hade detta sitt instämmande väsentligen betonat av de uttalanden, som herr Wallentheim gjorde i början av sitt anförande, då han talade om att vad här förelåg, nämligen begäran om skydd för pingstdagen, vittnade om en viss benägenhet från kyrkligt och religiöst håll att oupphörligt vidga sina anspråk samt att det vittnade om intolerans och om bigotteri. Det har ju redan här betygats, att det ju icke är fråga om några vidgade anspråk, då pingstdagen redan är skyddad. Men jag tror, att man betänkligt skjuter över målet, då man därjämte vill beteckna vad man här strävar efter såsom ett tecken på intolerans eller bigotteri. Om de, som inom vårt land hysa en starkare religiös känsla, begära, att åtminstone de fyra största helgdagarna skola vara i någon mån skyddade från rättighet att då anordna vilka som helst nöjestillställningar, då kan väl icke detta kallas någon intolerans, särskilt som dessa på alla övriga helgdagar få tolerera alla tänkbara nöjestillställningar.

Jag vill tillägga, att pingstdagen har för vårt folk icke blott religiös betydelse. Är det icke så, att den därjämte har fått en viss betydelse hos vårt naturbetonade och naturdyrkande folk såsom en helgdag, då man firar sommarens ankomst, lika väl som man firar midsommardagen såsom högsommarens verkliga inträde?

Jag tror icke, att vårt folk kommer att i någon större grad sakna möjligheter att på den dagen anordna festligheter och nöjestillställningar med allehanda marknadsgyckel, ty jag vet, att man har i mycket stor utsträckning använt och använder denna dag till att vandra ut i Guds fria natur, och man finner som regel tillräcklig sysselsättning för den dagen genom just detta, om man nu icke sysselsätter sig med dess religiösa värden. Jag har den uppfattningen — jag kan misstaga mig men tror det ej — att om man lämnar full frihet för företagare att just på pingstdagen anordna allehanda nöjestillställningar, skulle det blott bidra till att draga den del av vårt folk, som visserligen ej går i kyrkan eller begår den dagen religiöst, ifrån att gå ut i Guds fria natur för att i stället gå till nöjestillställningar. Har man då, mina damer och herrar, vunnit någonting med att släppa nöjestillställningarna fria den dagen?

Jag vågar därför tro, att man skyddar verkligt goda ideella intressen samtidigt som man skyddar de religiösa intressena, om man bifaller utskottets hemställan. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till densamma.

Herr **Kilbom** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag undrar ändå, om icke förste vice talmannen överdrev en liten smula nyss. Jag kan icke tänka mig ett svagare grundat påstående än det som han gjorde om att ett slopande av pingstdagen såsom helgdag i samma mening som långfredagen, juldagen och påskdagen skulle draga den del av vårt folk,

*Förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar
m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar. (Forts.)*

som icke går i kyrkan, bort från Guds fria natur. Beklagligtvis, herr förste vice talman: så talrikt besökta äro icke de nöjestillställningar, som arrangeras!

Herr förste vice talmannen **Magnusson**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Herr Kilbom sade, att jag överdrev. Jag kan replikera, att herr Kilbom tydligen icke alls fattade innebörden av min framställning. Jag tror icke, att jag uttryckte mig så dåligt, att herr Kilbom behövde missuppfatta mig så grundligt som han gjorde.

Vidare anförde:

Herr **Andersson** i Mölndal: Herr talman! Det har av dem som i debatten talat så varmt för utskottets förslag sagts, att vad som nu föreslagits är det samma som tidigare har gällt. I propositionen har emellertid icke endast föreslagits förbud mot anordnande av sådana tillställningar, som angivas i § 1 av förslaget till kungörelse, utan man har också föreslagit en väsentlig skärpning av tidigare gällande bestämmelser genom införande av straff- och förverkandebestämmelser. Sådana bestämmelser ha icke funnits under den tid förbudsbestämmelserna varit gällande eller sedan år 1895. Man kriminaliserar överträdelser av bestämmelserna i denna kungörelse på ett sätt, vartill motsvarighet tidigare icke funnits.

Det är emellertid skäl att vara försiktig, då det gäller att kriminalisera handlingar av detta slag. Man kan nämligen med fullt fog säga, att pingstdagen ej har lika stor betydelse ur religiös synpunkt som de tre i kungörelsen nämnda högtidsdagar, beträffande vilka det ansetts rimligt att införa straff- och förverkandebestämmelser. Säkerligen har detta varit anledningen till att departementschefen frångått de sakkunnigas förslag att låta förbudet gälla även pingstdagen. Departementschefen har tydligen ansett det vara lämpligt att genom införande av straff- och förverkandebestämmelser på ett kraftigare sätt än hittills skett accentuera de tre förenämnda dagarnas karaktär av högtidsdagar, men däremot ansett det olämpligt att med dessa tre dagar jämställa pingstdagen, som enligt hans uppfattning icke har samma betydelse ur religiös synpunkt som de övriga dagarna. Vill man säkerställa helgfriden, så bör detta icke ske på det sättet, att man inför förbud för ungdomar och andra människor att använda de nöjesmöjligheter, som stå dem till buds, utan vill man skapa helgfrid, finns det säkerligen icke mer än en väg, som är framkomlig: denna väg är uppfostran. Det är icke förenligt med kärlekens lära att genom förbud och straffbestämmelser söka hindra människor i deras olika intressen. Jag har från dessa utgångspunkter och med hänsyn till den avsevärda skärpning, som föreslagits, icke kunnat biträda utskottets förslag utan har anslutit mig till reservanterna.

Jag ber att få ansluta mig till det yrkande, som framställts av herr Berg.

Herr **Lindberg** i Stockholm: Herr talman! Jag ber att få taga tillbaka det yrkande, jag tidigare framställt, och anhåller att få instämma i det yrkande, som framställts av herr Berg.

Herr **Hansson** i Rubbestad: Herr talman! Jag måste först beklaga, att så många av dem, som stödja reservationen, varit uppe och yttrat sig. Man får nästan den föreställningen, att det stora flertalet av kammarens ledamöter ställer sig likgiltigt mot den strävan, som förefinnes hos dem, vilka företräda utskottets ståndpunkt. Det skulle vara beklagligt, om de, som företräda ungdomsrörel-

Förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjestillställningar m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar. (Forts.)

serna och som här ha talat så varmt för dessas intressen, icke tillbörligt värdesatte de religiösa värden, som vi ha här i landet. Det är icke nog med att vi ha en ungdom, som är sportig och frisk, utan det som är det väsentligaste för vårt land det är att få en kristen ungdom, som kan leva som kärleksfulla människor. Det skulle därför vara synnerligen värdefullt, om ledarna för våra folkrörelser och särskilt ledarna för ungdomsrörelserna ville beflita sig om att hos sina organisationer inplantera sådana synpunkter, som kunde befrämja den saken. Det är i liknande syfte man ivrat för pingstdagens hållande i helgd. Man har velat stimulera folk att lägga kristligt religiösa synpunkter på frågan om helgdagarna. Det är av den anledningen som jag tror, att det skulle vara välbetänkt, om riksdagen gäve sitt erkännande åt de kristliga värdena genom att ansluta sig till vad utskottet här har förordat.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindqvist: Herr talman! Jag var icke närvarande i utskottet, då denna fråga där behandlades. Hade jag varit närvarande, skulle jag anslutit mig till reservanterna och sålunda röstat för att utskottet skulle förorda bifall till Kungl. Maj:ts proposition.

Att jag nu begär ordet har huvudsakligen berott därpå, att det förefaller mig, som om det i denna kammare endast vore socialdemokrater, som ginge in för att stödja den kungl. propositionen. Vi ha visserligen funnit, att det under utredningen av ärendet framkommit delade meningar om, huruvida pingstdagen bör hänföras till de helgdagar, som skola skyddas. Av den utav departementschefen lämnade redogörelsen kan man inhämta, hur de olika myndigheterna ställt sig. På sid. 34 i sin proposition erinrar departementschefen om justitiekanslersämbetets uttalande och framhåller, att justitiekanslersämbetet närmast lutar åt den uppfattningen, att pingstdagen helt bör undantagas från förbudet, samt att denna åsikt vunnit anslutning i några av de i ärendet avlämnade remissyttrandena. Även reservanterna ha samma uppfattning.

Statsrådet Bagge yttrar: »För egen del finner jag övervägande skäl tala för att nöjesförbudet på pingstdagen upphäves». Herr Hansson i Rubbestad ansåg, att man borde lägga kristliga synpunkter på detta ärende. Han syntes sålunda vilja göra gällande, att statsrådet Bagge skulle bortsett från de kristliga synpunkterna. Så förhåller det sig naturligtvis icke, utan statsrådet Bagge har sett förhållandena sådana som de i verkligheten äro. Jag tror visst, att han har gjort det.

Av de myndigheter, som här yttrat sig, har jag särskilt fäst mig vid två, och jag skall be att få bringa deras uttalanden till kammarens kännedom. Det är säkerligen icke alla, som ha läst detta. Länsstyrelsen i Göteborg anför: »Helgfriden bör icke säkerställas genom förbud utan grundas på resultatet av folkuppfostran». Låt oss se hur styrelsen för svenska landskommunernas förbund ställer sig. Styrelsen har icke samma syn på denna sak som herr Hansson i Rubbestad. Styrelsen yttrar, att åtgärder för att säkerställa helgfriden naturligtvis böra vidtagas med varsamhet. Jag betvivlar för min del icke att statsrådet Bagge iakttagit all nödig varsamhet. Kammaren skall icke tro, att man härvidlag kan gå hur långt som helst. Särskilt medlemmar av ett visst parti ha brukat säga, att vi böra ha få lagar men goda. Det tjänar ingenting till att vi stifta sådana lagar, beträffande vilka större delen av vårt folk anser, att de icke stå i överensstämmelse med deras rättsmedvetande.

Det är bara dessa få ord, som jag velat ha sagda. Jag vill ännu en gång understryka, att det är statsrådet Bagge som står för denna proposition. Det

*Förslag till kungörelse angående förbud mot offentliga nöjeställningar
m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar. (Forts.)*

är icke ett speciellt socialdemokratiskt krav, att pingstdagen skall undantagas från förbudet. Reservanterna ha anslutit sig till statsrådet Bagges efter grundlig prövning framlagda förslag.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till den av herr Wagnsson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen med den ändring däri, som under överläggningen yrkats av herr Berg; samt 3:o) bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till motionen II: 333 av herr Lindmark; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förstnämnda propositionen. Herr Andersson i Mölndal begärde emellertid votering, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 2:o) angivna propositionen efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 37, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Wagnsson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen med den ändring däri, som under överläggningen yrkats av herr Berg.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att enligt hans mening flertalet röstat för nej-propositionen. Herr Lindmark begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 68 ja och 116 nej, varjämte 10 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit den av herr Wagnsson m. fl. avgivna vid utlåtandet fogade reservationen med uteslutande av sista stycket av motiveringen, varom yrkande under överläggningen framstälts av herr Berg.

§ 8.

Till bordläggning anmäldes statsutskottets utlåtanden:

nr 116, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre reservationsanslag;

nr 117, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till kontrollstyrelsen;

nr 118, i anledning av väckt motion om ersättning åt Lovisa Magnussons dödsbo för viss genom forskingring liden förlust;

nr 119, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av statens järnvägar tillhöriga markområden i Södertälje och Luleå;

nr 120, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda förslag om anslag för budgetåret 1943/44 till oförutsedda utgifter; och

nr 121, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till ersättningar för skador vid eldsläckning.

§ 9.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 223, till Konungen angående utredning om åtgärder för att förbättra förhållandena för de sockersjuka.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härafter kl. 11.52 e. m.

In fidem
Gunnar Britth.
